

K. T.

**ZANÎNGEHA VAN YÛZÛNCÛ YILÊ ENSTÎTUYA ZIMANÊN ZINDÎ
MAKEZANISTA ZIMAN Û ÇANDA KURDÎ**

**ZIMANÊ BÊHIŞIYÊ DI ROMANÊN ŞÊRZAD HESEN DE
BO NIMUNE: JINEK BESER MINAREWE Û DOMAHÎK ŞEV DABEZANDINA ÎSA**

TEZA LÎSANS A BİLİND

AMEDEKAR

Mohammad Abdulrahman MIHI

ŞÊWIRMEND

Prof. Dr. Nesim SÖNMEZ

VAN - 2025

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
KÜRT DİLİ VE KÜLTÜRÜ ANABİLİM DALI

ŞÊRZAD HASAN'IN ROMANLARINDA BİLİNÇDİŞİ DİLİN İNCELENMESİ:
“JİNEK BESER MİNAREWE' VE 'DOMAHİK ŞEV DABEZANDİNA ÎSA”
ADLI ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Mohammad Abdulrahman MIHI

DANIŞMAN

Prof. Dr. Nesim SÖNMEZ

VAN - 2025

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-3)

<p>Mohammad Abdulrahman MIHI tarafından hazırlanan “Şêrzad Hasan'ın Romanlarında Bilinçdişi Dilin İncelenmesi: Jinek Beser Minarewe ve Domahîk Şev Dabezandina Îsa” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</p>	
<p>Danışman: Prof. Dr. Nesim SÖNMEZ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.</p>	<p>.....</p>
<p>Başkan: Doç. Dr. Ahmet ADIGÜZEL Iğdır Üniversitesi Fen-Edeb. Fak. Türk Dil ve Edb. Böl. Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.</p>	<p>.....</p>
<p>Üye: Doç. Dr. Kenan BULUT Van YYÜ Eğitim Fak. Ortaöğretim Sos. Al. Eğitim Bölümü Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.</p>	<p>.....</p>
<p>Yedek Üye: Doç. Dr. Yakup AYKAÇ Van YYÜ Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü ABD Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.</p>	<p>.....</p>
<p>Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı</p>	<p>.....</p>
<p>Tez Savunma Tarihi</p>	<p>17/04/2025</p>
<p>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.</p> <p>.....</p> <p>Prof. Dr. Abdulhadi TİMURTAŞ Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürü</p>	

ETİK BEYAN SAYFASI (EK-4)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (17/06/2025)

(İmza)

(Mohammad Abdulrahman MIHI)

(Teza Lîsansa Bilind)

Mohammad Abdulrahman Mihi

ZANÎNGEHA WAN YÜZÜNCÜ YILÊ

ENSTÎTUYA ZIMANÊN ZINDÎ

Van – 2025

ZIMANÊ BÊHIŞIYÊ DI ROMANÊN ŞÊRZAD HESEN DE

BO NIMUNE: JINEK BESER MINAREWE Û DOMAHÎK ŞEV DABEZANDINA
ÎSA

KURTE

Ev lêkolîn li ser analîza ziman e. Li gorî teoriya Jacques Lacan, nivîsên edebî û rêbazên zanistî bi rêya ziman têne şirovekirin. Bêguman derûnî bandoreka rasterast li ser ziman, reftar, hizr û bîrên di hemû takî de hene. Ewe eger ji bo mirovek asayî rast bît, ji bo şaîr û romannivîsekê du caran durist e. Ji ber ku derûnî bandor li ser dahênana edebî heye. Wekî ku Freud, Lacan û Jung dibêjin: Eqlê bêhişmendiyê karîgeriya li ser ziman û hizirkirina nivîserî heye. Di xebatên akademîk de her tekoşîneke akademîk sinorên xwe heye. Di romanên Şêrzad Hesên de (nemaze her du romanên wî yê bi navên Jinek Beser Minarewe û Domahîk Şev Dabezandina Îsa) binyadê bêhişmendiyê ziman dê bîte sinorê lêkolîna me. Ev xebate hewil dide ku li gor hin metodên derûnşikarî şiroveyekê bidin romanê û ji hêla bikarînan zimanê bêhişmendiyê ji layê nivîskarî ve destnîşan bikin. Ev xebate hewil dide, nîşan bide ku Şêrzad Hesên çawa bi zimanê bêhiş deriyekê li ber dilê mirov vedike û çawa ev ziman di çarçoveya teoriyên Lacan de dibe amûrek ji bo vegotina “serpêhatiyên mirovî yê kûr di çanda civaka kurd de.” Ev teze ji sê beşên sereke pêk tê: Beşa êkê derwaze ye ji bo girîngî, armanc û sinor, pirsyar û pêkhatiya lêkolîna metoda tezê aşkera bikin. Li vê rê em dê hemû layenan ron û aşkera bikin û dê bîte derwazeyek ji bo hemû pirtûk û nivîsên akademîk derbarê karîgeriya deqî li ser derûnî nivîsîne. Û herwisa em dê boçûnên xwe û rexnên xwe dê li ser diyar bikin. Beşa duyê, beşek ji teoriyê ye û em ê bi awayekî teorîk peywendiya di navbera edebî û derûnasîyê da diyar bikin û van têgehên bi awayekî berfireh binirxînin. Di vê teoriyê de em dê vê peywendiyê berçav bikin. Em dê behsê rexna derûnşikariyê bikin. Bi taybetî li dev Freud, Edler û Lacan binema û taybetmendiyên wan teoriyan dê diyar bikin û paşî em dê berawird bikin. Lê em dê bi taybetî li ser teoriya Lacan birawestînin, ji ber ku teza me li ser teoriya wî ye. Beşa sêyê, beşa pratîkê ye. Em ê di romanên Şêrzad Hesên de li ser binyatê bêhişmendiyê ziman birawestînin û em ê li ser bixebitin.

Peyvên sereke: Derûnşikarî, Ziman, Nest, Xeyal, Remiz, Roman

Hejmara Rûpelan: 10+74

Şêwirmend: Prof. Dr. Nesim SÖNMEZ

(Yüksek Lisans Tezi)

Mohammad Abdulrahman Mihi

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ

Van – 2025

ŞERZAD HASAN'IN ROMANLARINDA BİLİNÇDİŞİ DİLİN İNCELENMESİ:

“JİNEK BESER MİNAREWE' VE 'DOMAHİK ŞEV DABEZANDINA İSA”

ADLI ESERLERİNDEN ÖRNEKLER

ÖZET

Bu araştırma dil analizi üzerine yapılmıştır. Jacques Lacan'ın teorisine göre edebi metinler ve bilimsel yöntemler dil aracılığıyla yorumlanır. Kuşkusuz psikoloji bireyin dil, davranış, düşünce ve duyguları üzerinde doğrudan etkili bir unsurdur. Eğer bu durum normal bir birey için doğru ise, bir şair ve roman yazarı gibi edebi yaratıcılıkla ilgilenen kişi için iki defa doğrudur. Çünkü bilinçdışı, edebi eserlerin yaratımını önemli ölçüde etkiler. Freud, Lacan ve Jung gibi düşünürler bilinçdışının dil ve hayal gücü üzerindeki etkisini vurgulamışlardır. Akademik araştırmalar genellikle belirli sınırlar içinde gerçekleştirilmektedir. Şerzad Hesen'in romanlarındaki (Beser Minarewe û Domahîk Şev Dabezandina İsa adlı iki eseri) bilinçdışı dilin temeli araştırmamızın sınırlarını oluşturacaktır. Bu çalışma, bazı psikanalitik yöntemler aracılığıyla bu romanları analiz ederek, yazarın bilinçdışı dil kullanımını ortaya koymayı hedeflemektedir. Böylece Şerzad Hesen'in kullandığı bilinçdışı dili, Lacan'ın teorileri çerçevesinde değerlendirildiği görülecektir. Bu tez üç ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm, araştırmanın amacını, sınırlarını, sorularını ve yöntemini ortaya koyan bir giriş niteliğindedir. İkinci bölüm, teorik bir temele dayanmaktadır. Bu bölümde edebiyat ile psikanaliz arasındaki ilişki ele alınıp bu kavramları detaylı bir şekilde değerlendireceğiz. Ayrıca psikanalitik eleştiriyi de ele alacağız. Özellikle Freud, Adler ve Lacan'ın psikanalitik yaklaşımlarını ele alıp karşılaştırması yapılacaktır. Ancak, özellikle Lacan'ın teorisi üzerinde ayrı bir vurgu yapılacaktır. Çünkü tez bu teorik yaklaşım üzerine inşa edilmiştir. Üçüncü bölüm, uygulamalı bir analiz niteliği taşımaktadır. Bu bölümde, Şerzad Hesen'in romanlarındaki bilinçdışı dil özellikleri ele alınacak ve bu konunun ayrıntılı bir incelemesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilinçdışı, Dil, Roman, Psikoloji, Sembol

Sayfa Sayısı: 10 +74

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nesim Sönmez

(Master's Thesis)

Mohammad Abdulrahman Mihi

**VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF LIVING LANGUAGES**

Van - 2025

**(THE LANGUAGE OF INFORMATIVENESS IN THE NOVELS OF SHERZAD
HASANĪD, FOR EXAMPLE: A WOMAN WITH A BEARD AND A NIGHT OF
THE DEPOSITION OF JESUS)**

ABSTARCT

Unconscious Processes in Literature: Analyzing the Works of Şerzad Hesên. Unconscious processes play a direct role in shaping an individual's language, behavior, thoughts, and emotions. While these influences are observable in all individuals, they manifest more prominently and intensely in those engaged in literary creativity, such as poets and novelists. The unconscious significantly impacts the creation of literary works, contributing to their depth and meaning. Thinkers such as Freud, Lacan, and Jung have emphasized the role of the unconscious in language and imagination, highlighting its crucial influence on the creative process. Academic research is typically conducted within defined boundaries. This study aims to examine the characteristics of unconscious language in Şerzad Hesên's novels. Using psychoanalytic methods, the analysis seeks to reveal the author's unconscious expressions and their manifestations in his works. In this context, the thesis is structured into three main sections. The first section serves as an introduction, outlining the purpose, scope, research questions, and methodology of the study. This part establishes a comprehensive framework, detailing the effects of the unconscious on the text and providing a systematic presentation of relevant perspectives and critiques. The second section provides a theoretical foundation. It explores the relationship between literature and psychoanalysis, delving into its nuances. Particular attention is paid to the psychoanalytic approaches of Freud, Adler, and Lacan. The core structures and features of these theories are analyzed, followed by a comparative discussion. Special emphasis is placed on Lacan's theory, as it forms the theoretical basis of this thesis. The third section involves a practical analysis. Here, the study examines the features of unconscious language in Şerzad Hesên's novels, offering an in-depth exploration of this subject.

Keywords: Psychology, Language, Nest, Fantasy, Symbolism, Novel.

Number of Pages: 10+74

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Nesim SÖNMEZ

NAVEROK

KURTE	v
ÖZET	vi
ABSTARCT	vii
NAVEROK	viii
PÊŞGOTIN	xi
SPASÎ	xiii
DESTPÊK	1
Sedema Hilbijartina Mijarê	2
Armanca Tezê	3
Nirxa Tezê	3
Materyal û Rêbaz	3
Derfetên Lêkolînê	4
Bandor û Nirxa Lêkolînê	5
Desteka Butçeyê	5
Wextê Lêkolînê	5
1. DERGEHEK WÊJE Û PSIKOLOJİYÊ	6
1.1. Têkiliya Edebiyat û Psikolojiyê.....	6
1.1.1. Pênaseya Wêjeyê	6
1.1.2. Nestê Bêsinor	8
1.1.3. Têkiliya di Navbera Edebiyat û Psikolojiyê de	9
1.2. Rêbaza Rexneya Psikoanalîtîk	11
1.2.1 Teoriya Derûnnasîyê ya Freud.....	11
1.2.2. Ew (Id)	11
1.3. Ez (ego)	12
1.3.1. Xwea Bilind (Super Ego):	12
1.3.2. . Hişmendiya Dilxwaz.....	14
1.3.3. Hişmendiya mecburî.....	14
1.3.4. Hişmendiya Hilbijartî	14
1.4. Asta Pêşhişmendiyê.....	14
1.4.1. Asta bêhişbûnê.....	15
1.4.2. Bêhişbûn.....	16

1.4.3. Bêhişiya Veşartî	16
1.4.4. Bêhişiya Ferzkirî.....	17
2.4.5. Teoriya Psikoanalîtîk ya Alfred Adler (1870-1927)	17
1.5. Teoriya psikanalîtîk a Lacan.....	19
1.5.1. Fermana Xeyalî	20
1.5.2. Amrî Nomadîn	20
2. LI GOR TEORIYA JAQUES LACAN PRATÎKA ZIMANÊ BÊHIŞIYÊ DI	
ROMANÊN ŞÊRZAD HESEN DE.....	22
2.1. Kurteya Herdu Romanan	22
2.1.1. Kurteya Romana Domahîk Şev Dabezandina Îsa.....	22
2.1.2. Kurteya Romana Jinek Beser Minarewe.....	23
2.2. Berawirdkirina Her Du Romanan	23
2.2.1. Şêwaz û Ziman.....	24
2.3. Sembolên di Nivîsê de	35
2.3.1. Keç û Pakî	35
2.3.2. Hezkirin û Têrkirin	36
2.3.3. Tirs û Daxwaz.....	36
2.3.4. Jin û Mêr	36
2.3.5. Xewn wek refleksên rêxistina xeyalî.....	37
2.4. Struktura Ziman.....	40
2.4.1. Avaniya nehişmendî ya ziman (Nest)	41
2.5. Teswîra avahiya bêhiş di romanên wî de:	42
2.5.1. Bêhiş Wekî Zordarî	44
2.5.2. Hilweşîna Sembolîk:	46
2.5.3. Du Celeb Sembol Hene	47
2.5.4. Şêrзад Hesên -Sembol û Cûreyên Çîrokên Fantazî.....	48
2.6. Minare	48
2.6.1. Sembola Çewsandin, Hêz û Kontrola Civakî	48
2.6.2. Sembola lêgerîna giyanî û hebûnî	49
2.7. Biçûk	49
2.7.1. Sembola berxwedan û nasnameyê	49
2.7.2. Sembola Xapînok û Perçebûnê:	49
2.8. Perde	49

2.9. Sembola Veşartin û Kontrola Civakî	49
2.10. Banga Nimêjê (Azan):	50
2.11. Esman: Sembola Azadiyê.....	50
2.12.. Pencere: Nîşaneyên Sinorkirin û Veguhertinê	50
2.13. Derketin: Nîşana Navendî ya di Sernavê de	50
2.14. Îsa û Xaç:.....	51
2.15. Dojeh û Tarî	51
2.16.Neynikê	51
2.17. Şev:	51
2.17.1. Sembola Derd û Tariyê:	51
2.17.2. Sembolîzma Veguhertin û Vejînê:	51
2.18. Agir:	52
2.18.1. Sembola Paqijkirin û Wêrankirinê:.....	52
2.18.2. Sembola Azwerî û Wêranîyê:	52
2.19. Pergala Xeyalî:	52
2.20. Jinek li ser Minareyê.....	53
2.21. Şeva Dawî ya Daketina Îsa	53
ENCAM	55
ÇAVKANÎ	57
ÖZGEÇMİŞ (EK-13)	62

PÊŞGOTIN

Edebiyata kurdî, bi taybetî romanên Şêzad Hesên, wek awênêkê xuya dike ku dil û bêhişîya gelê kurd û têkiliyên wan ên bi cîhanê re yên tevlihev nîşan dide. Di vê lêkolînê de em ê hewil bidin ku teoriya psîkanalîtîk a Jacques Lacan, ku girîngiya bingeîn dide bêhiş, xewn û sembolan binirxînin. Xwendineke nû ji vê romanê re pêşkêş bike, Lacan bi vekolîna têkiliya di navbera hiş û dil de, derî ji têgihîştina hêzên nenas ên ku hem di hişê kesan de û hem jî di nav civakê de hene vedike. Di vê xebatê de em ê li ser du wêneyên sereke yên romanên Şêzad Hesên bisekinin: Daketina Îsa û jinek ji minareyê. Ev her du wêne, ku yek ji wan sembola olî ye û ya din jî sembola vejandîna civakî ye. Herwiha ew ê di çarçoveya edebiyata kurdî de bibin çavkaniya xwendina kûrtir ji bo têgihîştina têkiliya mirov, ol û çandê. Armanca sereke ya vê lêkolînê ew e ku teorî û wêneyên wêjeyî yên Şêzad Hesên, pîvanên nû yên dilê kurd û nasnameya ku di romanên de xwe dide der, rave bikin. Daketina Îsa, wek wêneyeke xirîstiyânî ku bi çanda kurdî re têkel e û jineke li ser minareyekê, ku dikare wekî zayend û semboleke civakî were xwendin. Ew dibin du xalên sereke ji bo îfadekirina têkiliya nenas di navbera bêhiş û hişmendiyê de. Di vê pêşgotinê de em hewl didin ku girîngiya vê xebatê û çawaniya bikaranîna teoriya Lacan ji bo analîzkirina edebiyata kurdî pêşkêş bikin, da ku xwendevan ji rêwîtiyek rewşenbîrî û edebî re ku di romanên Şêzad Hesên de dest pê dike, amade bikin. Mijara xebata me dê li ser "Di romanên Şêzad Hesên de binyadê bêhişîya ziman" bît û em ê li ser zimanê bêhişîyê bixebitin û herwisa li ser girîngiya derûnnasiyê ya bi edebiyatê ve girêdayî birawestî û edebiyata derûnşîkarî destnîşan bikin. Dîsa em ê li ser hin babetan birawestî mîna; "dal, medol, hêma, derûnşîkarî, ziman, roman û hwd." Me du romanên Şêzad Hesên destnîşan kirine: Jinek Beser Minarewe" û "Domahîk Şev Dabezandinî Îsa" li gorî metodên zanistî em ê şirove bikin. Di derbarê derûnnasiyê de gelek xebat hatîne kirin. Me jî ji bo xebateke akademîk ev babete destnîşan kir. Ev xebate ji sê beşan pêk tê:

Beşa ekê li ser girîngî û pêkhatin û armanca teze pêk hatiye. Bi awayekî kurt ev xebat dê li ser zimanê bêhişîyê û zanista derûnnasiyê û herwisa karîgerîya derûnnasiyê bi edebiyatê ve bît. Bi taybetî jî di warê romanê de.

Beşa duyem, em ê li ser layenê teoriya Freud û Edler, Jung û Jacques Lacan birawestî. Bi taybetî jî li ser teoriya Jacques Lacan bisekinin, lewra mijara teza me li ser teoriya wî ye.

Beşa sêyem, ji çar teweran pêk hatiye. Tewerê ekê ji dal û binyatê zimanî ye. Di vê beşê de em ê li ser ziman wek binyatê bêhişiyê dê lêk deyn û bi rêka ziman xewnan analîz bikin. Ziman ji dal pêk tê. Bi baweriya Ferdinand de Saussure hemû peyv dal û medlûl in. Dal wêneyê dengê peyvê ye û medlûl jî wêneyê zêhnê wî tiştî ye. Lê li dev Lacan hemû tiştî çend dal hene. Tewerê duyê qonaxa awêneyî ye. Di vê beşê de zarokî divêt wenê xwe di awêneyî de nas bike. Hêdî hêdî cesteyê wî temam dibe. Hest bi hindê diket yê kamil e. Mirov wek tak pêk nahê, divê peywendiyekê digel yekî dî bike. Dema zarok wêneyan dibînit di wî demê de wêneyê wî kesê dî di egoyê de tê guherîn. Bes hêdî hêdî hest bi hindê dike wêneyekî derekî ye, ji layê wî ve dê bîte kesek dirikkaw û madeyeke dirki dekat. Wêneyê wî tê guherîn ji bo nîşana ego. Ewe jî qonaxa sembolan e. Edî neşêt vegeştêve bo qonaxa pêgehiştina temam yan jî egoya kamil. Ew dema ku simbol hat dabiran ego nabît. Tewerê sêyê xesandina remzî ye. mirovî tê de arezû yên heyn û arezûyên (hizr) mirovî ne temam in. Hemû deman hewl didet ku wê valahiyê tujî biket û wî bardoxî derbas biket. Çûnkî arezûyên xwe kept kirîne. Bo mînak: kur hemû dema divêt bi şeweyekî remzî bibît bab. Ev bab remzî ye, ne wek babê resen e. Kurî divêt wek babî reftarê biket. Tewerê çarê sîstema xeyalî ye ku mirovî divêt bi rêka xeyalê arezûyên xwe tujî biket.

SPASÎ

Spas ji bo Xudê şiyarî daye min ku ez vê lêkolînê temam bikim. Ez spasiya wan kesan dikim yê ku bi peyvekê jî harî min kirin. Spasiya malbata xwe dikim, hemû deman digel min harîkar bûn.

Spas ji bo serokatiya zanîngeha Yuzuncu Yilê, beşa ziman û wêjeya kurdî, bajarê Wanê ya bakurê Kurdistanê derfet bo min rexsand ku ez lîsansa bilind (master) li wê zanîngehê bixwînim. Herwisa spasiya xwe li mamosteyê min yê zor hêja Prof. Dr. Nesim SÖNMEZ dikim ku erka şewirmendiya vekolîna min girt ser stûyê xwe. Herwisa spasiya wan hemû mamosteyên beşê dikim ku ji bo min bûne alîkar û min şêya bi şeweyekê azadane vê masterê bixwînim. Hêviya min ew e ku ez bişêm xizmeteke biçûk ji bo ziman û çanda kurdî bikim.

Mohammad Abdulrahman Mihi

Van-2025

DESTPÊK

Eger em bixwazin vegerin destpêka dîroka derketina holê ya psikolojiya edebî, divê em vegerin destpêka dîroka psikolojiya xwe. Ji ber ku derketina holê ya psikolojiya edebî ji dîroka psikolojiya edebî veqetandî ye (Ebdulla, 2013: 13).

Wêjeya Kurdî, edebiyata kurdî bi taybetî di warê romanê de di van çend sedsalên borî de wekî dergehê balkêş ji bo têgihîştina çandê, dîrok ji bêhişiya gelê bindest derketiye. Di vê navberê de Şêrzad Hesên yek ji romannivîsên kurd ên pêşeng e. Wî kariye nivîsên xeyalî binivîsîne, ne tenê pirsgerêkên civakî û dîroka Kurdan nîşan bide, lêbelê jûreyek kûr a bêhiş e. Di şûna wê de divê odeyek kûr di xewnên nehiş û veşartî yên ferdên civaka kurd de veke. “Lêbelê divê sedsala bîstan wekî serdema derketin û pêşketina rastîn a rexneya psikolojîk were hesibandin. Dibe ku Arîstoteles yekem kes be ku teoriya casarsas pêşkêş kiriye. Paqijkirina hiş, wî bi awayekî nîv-zanistî li ser têkiliya di navbera wêje û hiş de sekinîye (Emamî, 2018: 242)” Romanên Şêrzad Hesên "Şeva Dawî ya Daxistina Îsa" û "Jinek li ser Minareyê" ku di navbera xeyal û rastiyê de, ew li dora tevliheviyek ecêb a her duyan dizivirin. Ew wekî mînakek aşkera xuya dikin. Wêje çawa dikare radeyekê têgihîştina hişê mirovan û têkiliyên civakî pêşkêş bike? Di vê lêkolînê de em li ser zimanekî bêhişmendî rawestiyane. Teoriya derûnnasîya Jacques Lacan weke têgeheke sereke di romanên Şêrzad Hesên de derdikeve pêş. Jacques Lacan, psikolog û teorîsyenê Fransî ye ku bi teoriyên xwe yên bêhiş, ziman, sê qanûnên xeyal û sembolîzmê û rastiyê tê zanîn. Ew bawer dike ku bêhiş wekî zimanek saz kirî dixebite. Bi gotineke din bêhiş bi gotin, xewn, livîn û heta bi dubarekirina hin dîmen û kirinan tê îfadekirin. Ev yek rê li ber xwendineke nû ya berhemên wêjeyî yên Şêrzad Hesên vedike. Bi gelemperî bi nîgar û karakterên dijberî hev ew pir caran teswîr û karakterên berevajî bikar tîne û mirovan wekî xebatkarên békêmasî û nakok nîşan dide. Romanên wî yên bi navê Şeva Dawî ya Daketina Îsa û Jinek li ser Minareyê, bi awayekî eşkere bi pirsgerêka mirovatî û kurdariyê ve girêdayî ne. Ew ji bo lêkolîna vê têgehê derfetek kêrhatî pêşkêş dikin. “Şeva Dawî ya Îsa” penaberek kurd de ku di bin zexta jiyana li derve de ye. Ew şahidiya daxistina dîtiniyekê ya ku ji xeyala wî tê, ku ew wekî îfadeya nehişmendiyê digire dest. Di romana “Jinek li ser Minareyê” de weke temsîla pirsgerêkên jinan ên civaka kurd derdikeve pêş û di çerçoveya teoriya Lacan de weke "xweya bilind" were şirovekirin. Ev her du roman bi awayên cuda derî li xwendineke derûnnasî û çandî vedikin ku têkiliyeke kûr di navbera ziman, bêhiş û civakê de peyda dike. Armanca vê lêkolînê ew e ku bi teoriya Jacques Lacan van her du romanên analîz bike, da ku were fêmkirin ka zimanê bêhiş çawa karakter, diyalog û wêneyên mirovan bi diyalogê îfade dike. Pirsên sereke yên vê

lêkolînê ev in: Şêzad Hesên bi van romanên bêhişîya karakterên xwe çawa tîne ziman? Lacan dibêje ku bêhişîya mirov bi ziman derdikeve holê. Çi eleqeya vê eşkerekirinê bi pirsgerêkên civakî û çandî yê kurdan re heye? Gelo ev xwendin dikare têgihîştina nû ya edebiyata kurdî û girîngiya wê ya derûnî pêşkêş bike? Ji ber vê yekê ev lêkolîn hewl dide ku radeyekê têgihîştina hunera romannivîsa kurdî û têkiliya wê bi psikolojiya mirov re saz bike.

Me şîya di vê xebatê de gelek karakter ji aliyê derûnî ve dane diyarkirin. Me aşkera kir ka “nest” çî ye? Mirov çawa dişet hem ji aliyê teorî û hem ji aliyê praktîzekirinê ve bi rêka ziman karakteran şirove biket? Li gor qotabxaneyên derûnî û serhildana wan qotabxanan ka çî karîgerî li ser romannivîsî heye? Herwisa me di navbera damezrênerên qotabxana derûnî Freud û Jacques Lacan de cudahiyeke kir. Dîsa di navbera her duyan de berawirdî kir. Freud dibêje bi rêya nestê mirov diyar dibe, lê Jacques Lacan dibêje mirov bi rêya ziman aşkera dibe. Di romanên Şêzad Hesên de me du romanên wî destnîşan kirin ku em ji aliyê derûnî ve karakteran bidin naskirin.

Sedema Hilbijartina Mijarê

Di edebiyata kurdî de analîza derûnnasîyê gelek kêr in. Di edebiyata hemû miletan de ev analîzên derûnî hene. Ew jî girîng e. Ji bo vê çendê jî ev mijar ji bo edebiyata kurdî pir girîng e. Lê mixabin ev mijar zor kêr in. Ji bo vê sedemê me du romanên balkêş yê romannivîsê kurd Şêzad Hesên diyar kirine. Em dê van her du romanên analîz bikin. Ji ber ku di vî mecalî de valahîyeke mezin di edebiyata kurdî de heye. Em dê hewl bidin ku vê valahîyê li gor şîyanên xwe tujî bikin.

Hilbijartina mijara “Zimanê bêhiş di romanên Şêzad Hesên de” li gorî teoriya Jacques Lacan de, ji çend îmkanên şexsî, edebî û çandî derdikeve. Yekem, weke kesekî ku di bin bandora wêjeya kurdî de û şîyana wê ya îfadekirina rewşa mirovî, Şêzad Hesên wek nivîskarekî navdar bala min kişandiyê. Bi taybetî romanên wî “Şeva Dawî ya Îsa” û “Jinek li ser Minareyê” bi awayekî sosret di navbera xeyal û rastiyê de dimeşin. Ew pirsên kûr li ser jîyan, çand û bêhişbûnê derdixe hole. Ew pirsên kûr derbarê jîyan, çand û bêhişîya mirovan derdixe holê. Ev yeke min kiriye çavkaniyek sereke ya lêkolîna akademîk. Ya duyemîn, girîngiya teoriya Jacques Lacan di vê lêkolînê de ji vê yekê derdikeve. Bi gelemperî ez dixwazim psikolojî û edebiyatê bi hev re bigirim da ku metnan ji hev cuda fêm bikim. Min çarçoveyê teorîk a xurt pêşkêş kiriye ku dikare ji bo xwendina nû ya romanên Şêzad Hesên were bikaranîn. Bi taybetî min xwest bibînim ka bêhiş di romanê de bi kesayet û îmajên wan di hişê mirov de çawa tê vegotin. Gelo ev dikare ji min û xwendevanan re tiştêkî nû li ser çanda kurdî bibêje? Sêyemîn, wek kurdek hestên min kişandiyê ser mijarekê ku ez tê de têkiliya edebiyata kurdî û teoriyên cîhanê yê wek Lacan nîşan bidim. Kurdbûn, gelek caran bi pirsgerêkên penaberî, şer û nasnameyê ve girêdayî ye. Ji ber vê yekê jî hem ji bo xwe û hem jî ji bo civaka akademîk ev bijartina mijarê hewldanek e ji bo xwendina edebiyata kurdî di çarçoveyê cîhanî de ye. Armanca ew e ku li bersivê bigerim ka bêhiş çawa dikare hem çandek taybet û hem jî mirovahî bi giştî nîşan bide. Ji ber vê yekê min ev gotar hilbijart ku sê xalên sereke li

hev bicivîne. Yekemîn bandora min a şexsî, ez dixwazim bi romanên Şêzad Hesên re teoriya Lacan ji bo xwendina psîko-edebî bikar bînim. Ez dixwazim ku teoriya Lacan ji bo xwendina psîko-edebî bikar bînim û erka min a çandî ew e ku ez dewlemendiya edebiyata kurdî di çarçoveyê zaniyê de nîşan bidim. Hêvîdar im ku ev lêkolîn ne tenê têgihîştineke nû ji berhema Şêzad Hesên re peyda bike, lê di warê derûnnasî û teoriya edebî de girîngiya edebiyata kurdî jî ji cîhanê re nîşan bide.

Armanca Tezê

Armanca vê tezê ew e ku romanên bi navên “Şeva Dawî ya Daketina Îsa” û “Jinek li ser Minareyê” li gor zimanê bêhişiyê bi berfirehî analîz bike. Li dîv teoriya Jacques Lacan em dê van her du romanên analîz bikin. Destpêkê em ê bi rêya teoriya Lacan bêhişî, sembol, xeyal û rastî ron bikin. Herwisa ev teze divê karîgeriya kulturî û komalatiya Kurdistan li ser zimanê bêhişiyê di romanê de lêkolîn bike. Mabest ew e ku derêxistina kûratiya edebî û derûnî di romanên Şêzad Hesên de diyar bikin. Lewra di warê edebiyata kurdî de ev cure xebat an gelek kêr in an jî zêde nehatine lêkolînkirin. Heta ku di aliyê derûnî de metnên edebî bi awayekî dorfireh neyên şirovekirin ew berhemên wê edebiyatê pêşve naçe û metnên serkeftî nayên derxistin. Ji ber vê jî analîzkirina metnên edebî ji bo pêşkeftina edebiyatê girîng e. Bi vê zanebûnê me jî xwast ku em du romanên Şêzad Hesên ji aliyê derûnî bigrin dest û bi berfirehî analîz bikin. Wê demê qîmeta metnê dê baştir were fêmkirin û zanîn. Ev fêmkirin û zanîn jî armanca teza me ye ku piştewaniya xebatên wihareng bike. Hêvî dikin ku xebatên wiha di edebiyata me de zêde bibin.

Nirxa Tezê

Ev tez xwedî girîngiyeke wêjeyî û derûnî ya mezin e. Ji ber kuwekolîna romanên Şêzad Hesên “Şeva Dawî ya Daketina Îsa” û “Jinek li ser Minareyê” di çarçoveya teoriya Lacan de deriyek nû ji têgihîştina tîkiliya ziman û nehişmendiya re vedike. Ev lêkolîn ne tenê rola ziman di vegotina pîrsgirêkên derûnî û civakî yê civaka kurd de nîşan dide, herwiha girîngiya romanên Şêzad Hesên jî wekî jêdereke edebî ya ku dilê mirov û civakê radigihîne radixe ber çavan. Lê bi bikaranîna teoriya Lacan ev tez tezeke nû dide lêkolîna edebiyata kurdî. Gelek caran di çarçoveya teoriyên klasîk de hatiye xwendin, bi vî awayî rê li ber xwendineke hemdemtir vedike. Mirov di nava ziman de dijît û di nav ziman de hizir diket. Anku hebûn ji derveyî ziman nîn e.

Bi giştî bi rêka ziman derbirîne ji xwe diket. Jacques Lacan teoriya derûnîya xwe bi rêka ziman binyatî didanît. Bi baweriya Jacques Lacan awêneyî bêhişiyê mirovê romannivîs dema romanê dinivîsît, ew roman dê bîte awêneyî eqlê bêhişiyê yan jî nehişyariya nivîserî. Girîngiya vê tezê di hindê da ye, em ê kar li ser zimanê deqî û ji bo aşkerakirina bêhişiyê ku di romannivîsî de heye.

Materyal û Rêbaz

Materyalên sereke yê nê lêkolînê du romanên Şêrzad Hesen in: *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* ku gerandina lehengê sereke nîşan dide. Ew li nasnameyeke cuda digere. Di çarçoveyeke kurdî de ku di bin bandora guhertinên siyasî û çandî de ye, li ser belavbûna psikolojîk û civakî radiweste. Roman bi awayekî balkêş êşa nenas a veqetîna takekesî ya di civakek nakokî de nîşan dide. Berhema bi navê *Jina li ser Minareyê* bi karakterê jineke ku li ser minareyê dijî, têkiliya ferd û cihan jî bo me wekî sembola berxwedana li dijî zagonên civakê vedikole. Her du roman jî ji ber şiyana wan a girîng, a vegotina rewşa mirovî ya di hawîrdora kurdî de û vegotina kûrahiya avahiya psikolojîk hatine hilibijartin. Bi taybetî teoriya Lacan ya li ser romanê, têgehên sereke yê nê xeyal û sembolan.

Ev teze penayê bo metoda derûnşikarî bi giştî û derûnşikariya Jacques Lacan bi taybetî bo lekdan û ravekirina deqê edebî dibestît. Bi vê rêkê wateya deqî û karîgeriyên derûnî di nava deqî de diyar dibin.

Nêzikatiya vê lêkolînê li ser rêbazek hevseng û du alî ye ku analîza metna edebî û psikanalîzê li hev dike. Armanç ew e ku têkiliyên kûr di navbera metnên edebî û avahiya derûnî ya kesane de derdixîne holê. Di qonaxa yekem de, romanên bi navên “*Şeva Dawî ya Daketina Îsa*” û “*Jinek li ser Minareyê*” bi baldarî têne xwendin da ku mijar û sembolen wan ên sereke werin destnîşankirin. Di berhema *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* de bal tê kişandin ku çawa perçebûna nasnameyê û gerandina karakteran nîşan dide ku li wateyeke hîpotetîk digere; bi êşên nenas ên ku li derveyî ziman dimînin. Berhema nivîskar ya bi navê *Jina li ser Minareyê*, balê dikişîne ser sembola minareyê ku sembola berxwedan û têkiliya karakterê ya bi cih re ye. Bi sazûmana civakî û zagonên li dora xwe re nakokî ye. Di qonaxa duyemîn de, ew têgeha Lacan bi awayekî sistematîk û kûr bikar tîne; xeyal jî bo şirovekirina îmajê xwe ya karakteran. Wek *Şeva dawî ya Daketina Îsa* li nasnameyeke bêkêmasî digere yan jî jin wek neynika nasnameyê li ser minareyê dinêre. Ya rast fêmkirina nakokî û êşên nenas e ku li derveyî ziman û kontrolê ne. Mîna rewşa belavbûyî ya ku karakterên *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* tê de dijîn, yan jî tenêtiya jina ku li ser minareyê rûbirû dimîne. Sembolîzm jî ji bo tehlîlkirina bandora ziman, hiqûq û pêkhatiya civakî ya li ser derûniya karakteran, bi taybetî jî di jineke li ser minareyê de weke semboleke civakî ya li dijî qanûnan tê bikaranîn. Ev vekolîn bi awayekî hevgerî û kûr hatiye kirin ku têkiliya wêjeya kurdî û teoriya psikanalîtîk a Lacan di çarçoveya kurdî de bi wergerandina metnan di çarçoveyeke teorîk de pêşkêş dike.

Derfetên Lêkolînê

Ev xebate bi alîkariya mamosteyê hêja Prof. Dr. Nesim Sönmez ve hatiye diyarkirin. Di vê mijarê de xebatên ku me lê nihêrîne li ser malpera Yöktezê, beşa ziman û çanda kurdî hatibûn pêşkêşkirin hatine berçavgirtin, herwisa çavkanîyên bi zimanê kurdî, tirkî, inglîzî hatine lêkolînkirin.

Bandor û Nirxa Lêkolînê

Girîngiya vê tezê di hindê da ye em dişên hemû palnerên derûnî ewêt bûyîne sedem ji bo nivîsîna deqê edebî aşkera bikin. Bi vê rekê em dişên hemî palnerê derûnî û wan pirsgirêkan çî ayînî bin û çî kulturî bin, aborî û siyasî diyar bikin rolekê berçav hebû di avakirina takê kurdan.

Desteka Butçeyê

Ev xebata me bi tena serê xwe didome, ango mesrefa wê li ser milê min e û pêdiviya vê bi alikariya madî ya sazîyan û zanîngehan nîn e.

Wextê Lêkolînê

Di vê lêkolînê de em bi hişyarî serederîyê digel demê dikin, em lezê naken da em dereng nemînin û em dev jê naberden da em demê xwe yê qanunî derbaz neken, ji ber vê yekê em li dûv rêzikên zanîngeha xwe diçin ji aliyê demê ve.

Sinorê Lêkolînê

Sinorê vê lêkolînê ji her du romanên Şêrzad Hesên yê bi navên *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* û *Jinek li ser Minareyê* pêk tê û xwe dispêre teoriya Jacques Lacan. Di çarçoveya vê lêkolînê de ziman wekî amûrek ji bo analîzkirina zimanê bêhiş girêdayî ye. Di vê lêkolînê de ziman bi rêya peyv û edebiyata kurdî ya di metnê de tê bikaranîn ku bêhişiya karakteran derdixe holê. Herwiha di romanên Şêrzad Hesên de têkiliya ziman û bêhişiya kurdî analîz bikin. Ji bo nimune, peyva "minare" dibe ku wateya çanda kurdî be.

1. DERGEHEK WÊJE Û PSIKOLOJIYÊ

1.1. Têkiliya Edebiyat û Psikolojiyê

1.1.1. Pênaseya Wêjeyê

Berhevoka berhemên nivîskî ye ku ramanên herî bilind û bedew bi wêneyekî herî bilind û herî xweş îfade dike. Helbet li gorî rewş û xwezaya kes û neteweyan, li gorî derfet û hewcedariyên siyasî û civakî hin şeweyên hunerî pêşkeftîtir in û ji yên din berbelav e û di piraniya civakan de çîna karker ew ruhanî bûn, berî çînen din berhemên edebî çêkirin û ji bo pesnê leheng û xwedayan helbest nivîsandin (Husên, 2007: 4).

Yek ji pênaseyên wan ên edebiyatê jî ew e ku edebiyat çalakiyeke çêj û derbirîna raman û hestên edebiyatê ye. Îlham û xwezaya li ser xweza û jiyana mirovan e. Di vir de xala diyar ew e ku berhemên edebî qîmeta xwe bi nivîsandina bilind, reseniya naverok, peyam, pîvanên estetîk û şîyanên hunerî ve girêdayî ne. Di serî de epîk, lîrîk, mîtolojîk, roman, kurteçîrok û yên wekî din divê cûrbecûr celeb û kategoriyan xuya bikin (Îmamî, 2018: 20-21).

Edebiyat, xwedan asteke fireh e û beşeke mezin ji serpêhatiya mirovî, şert û mercên derûnî û civakî dihewîne. Bûyer û çîrokên jiyana lehengan, bûyerên balkêş û êrîşkar û hizir û xeyalên ku di dilê mirovan de ne, vedihewîne. Hest û coşa ku dilê evîndaran û çêjên wan ber bi rûmeta herî tarî û nepenî ya şêx, sofîyan ve di warê edebiyata berfireh de dihejîne, helbet çîrokên mirov û bûyerên dîrokî yên van miletan di van berhemên edebî de xuya dike. Taybetmendiyên mirovên ku ev berhem îcad kirine û taybetiyên neteweyên ku ev berhem di nav wan de hatine çêkirin (Husên, 2007: 7).

Edebiyat, tiştêkî derûnî ye û ji mijarên edebî sûd werdigire. Hest û xeyalan hildigire ku di navbera nivîskar û xwendevanê nivîsê de têkiliyek xurt çêdike. Ger em edebiyatê bi giştî pênase bikin, gelek vegotinên wê hene lê di wateya wê ya taybet de ew tiştên xweş ên ku bav û kalan li pey xwe hiştine, wek; helbest, weşan, hunerên xweş, muzîk, enstruman, mûzîk û tabloyên camê. Gelo ev bi peyvên mirwarî yên spehî hatine nivîsandin, çi hatine nivîsandin an na, delîlên kevn ên li ser ekranan ku çîroka Adem û Hewayê vedibêjin (Sejadî, 1978: 5).

Ji ber ku rexneya edebî di wê baweriyê de ye ku berhemek edebî ji bo ku were xemilandin tê çêkirin, em gelek caran difikirin ku danasîna edebiyatê hêsan e. Lê rastî ew e ku ne wisa ye. Nivîskar, dîroknasên edebiyatê û gelek kesên din ji mêj ve li ser vê mijarê nîqaş kirine lê nekarîne li ser danasîna têgeha edebiyatê bigihijin hev (Bressler, 2002: 31).

Bi giştî pênaseya edebiyatê ya ku rast e bi ekola rexneyî ya ku xwendevan an rexnegir xwe dispêre wê ve girêdayî ye. Ji bo formalîstan, wek nimûne, ew tekane metn e ku xwedî karaktereke taybet e û beşeke taybet ya wêjeyê pêk tîne. Ji bo rexnegir jî têkilî û têkiliyên derûnî yên di navbera metn û xwendevanan de di edebîkirina metnekê de cih digire (Bressler, 2002: 35).

Psikolojî li ser mirovan lêkolîn dike; ew çawa difikire, bi bîr tîne, fêr dibe, hîs dike û fêr dike. Ew di heman demê de damezrandina kesayetiyê, helwestên civakî û tevgerên nebaş yên wekî nexweşiyên rewşenbîrî jî vedikole (W.B. Gotteridge, 1983: 3).

Psikolojî zanista ku hiş û tiştên ku di hundirê hiş de hene, wekî raman, hest, daxwaz û bîranînan lêkolîn dike. Dîroka psikolojiyê ji esasê felsefeya yewnanî derketiye. Ji destpêkê ve peyva psikolojî tê wateya lêkolîna hiş an jî giyan û beşek ji felsefeyê bû. Lê ji filozofê yewnanî Arîstoteles (B.Z. 384-322) re bavê psikolojiyê tê gotin. Her çend nêrînên wî ji hêla rewşenbîrî ve hatine analîzkirin jî fîzîknas Gustaf Fuchner (1801-1887) paşê lêkolîn kir ka tevgera mirov bi rêya nerv û organên hestî çawa diguhezîne. Fuchner pêwendiya di navbera rabûna laşî û hestan de lêkolîn kiriye (Mohammed, 2004: 3).

Psikolojî ji bo analîzkirina nexweşiyên mirov û heywanan jî tê bikaranîn. Di edebiyatê de ev teorî pîvanên girêka derûnî ya li pişt metnê analîz dike. Ev teoriya herî bi bandor e ku aliyên veşartî yên nivîsê aşkera dike.

Beriya ku Freud (Aristoteles Thales) bala xwe bide ser vî aliyê wêjeyê, Arîstoteles li wir pratîk kir û hin xeletiyên çîrokê yên di komara Platon de aşkera kirin, nemaze ku Platon helbestvan wekî dîn dinihêrî. Arîstoteles, ev yek di îroniya Platon de wekî rewşek derûnî dihesiband. Ji ber vê yekê ev teorî ji yewnaniyan vedigere, dema ku hem girêkên Oedipus û hem jî Elektra dihatin kirin. Hişmendî û bêhişmendiya nivîskar di dema nivîsandina metnê de, xweya bilind a ku xwe wek Xwedê dibîne û narsîzma ku di metnê de tê dîtin. Ev teorî behsa esas, serpêhatî û eslê nivîskar û xwendin û derbasbûna ji vê serpêhatiyê dike. Di heman demê de behsa dîmenên hundirê nivîskar jî dike (Mohammed, 2020: 89-90).

Dema ku em vegerin dîrokê, em dibînin ku kokên psikolojiyê di bingehe de vedigerin zimanê yewnanî û têgehek latînî û ji du peyvan psiko pêk tê ku tê wateya hiş û logy tê wateya zanist an lêkolîn an zanîn. (Karaçetanî, 2007: 33).

Ji aliyê zanyaran ve gelek pênaseyên derûnnasiyê hene û her psikologek li gorî rewşa derûnî û jîngeha xwe psikolojî diyar kiriye û hin kêmasiyên wan jî hene. Ji ber ku eger em

bibêjin psikolojî lêkolîna derûniya mirovan e, wê demê dibe ku kêmasiyên veşartî û lêkolînê hebin. Sinorkirî ye, ji ber ku amûr û sedemên ku ji bo lêkolîna psikolojîk têne bikar anîn pir hindik in û ne ji sedî sed in. Her çend psikologan hewl dane û hewl didin ku bi qasî ku gengaz be amûrên zanistî yên hûrgulî bikar bînin, lê mirov wekî sir an jî fikir dimîne ku piraniya hundir tarî û nenas e (Elî, 2007: 7).

Ji ber vê yekê em dibînin ku derûnnasî bi giştî û berfireh her yek ji bîr û tevger û sîstemên mirovî dide nasîn ji bo têgihiştina raman, reftar û hestên mirovî û van têgihiştinan ji bo çareserkirina pirsgerêkên mirov û naskirina hişê mirov bi xwe bikar tîne. Ew ji bo têgihiştina têkiliya di navbera hest û tevgerê de dibe alîkar ku beşek piçûk be jî em dikarin hin tevgerên mirovan fam bikin û analiz bikin û hewl bidin ku çareyan bibînin. Bi rêya psikolojiyê em dikarin tevliheviyên derûnî fam bikin û rêyên guncav ji bo têgihiştina xwe bigirin (Ehmed, 2023: 4).

1.1.2. Nestê Bêsinor

Mitt Blanco awayê xebata nehişmendiye nîqaş dike û li gorî taybetmendiyan wê yên cihêreng îfadeyê pêşkêş dike. Bêhiş ew prensîbek e wekî hev-cotê dema ku di ramanên me yên binehiş de têkiliyên ne-cotê de dipejirîne. Mesele Pawlos bavê Petrûs e. Yan jî ev pel beşek ji nebatê ye. Lê di hişê me yê binehiş de bi van têkiliyan bi rengê nehev-girtî têne fêmkirin. Ji ber vê yekê mînakên jorîn di dawiyê de bi vî rengî xuya dikin: Petrûs bavê Pawlos e û nebat beşek ji pelê ye (Omer, 2022: 96).

Freud hejmara taybetmendiyan ku di hestan de têne dîtin û di nehişmendiyan de nayên destnîşankirin diyar dike:

1- Teşwîq an ramanên nakokî dikarin bi hev re rabin bêyî ku nakokî xuya bikin. Hezkerin û nefret hem dikarin bi hev-demî û hem jî nerasterast bêne îfadekirin dema ku hişê hişmendî wê yekê wekî lihevkerinek diceribîne.

2- Wate dikare bi hêsanî ji yek wêneyek din veguherîne.

3- Wateyan cuda dikarin di nav wêneyê de bêne tevlihevkin.

4- Pêvajoyên ku aîdê bêhişbûnê ne, pêvajoyên aîdê nehişmendiyan ku fikir û raman bi awayekî demkî bêrêxistinkirî ne. Ew bi demê re naguherin. Bi gotineke din, bêhiş li derveyî demê ye û dem bêtir hişyar e.

5- Bêhiş zêde guh nade rastiya derve. Lê ew rastiya psikolojîk a hundirîn a mirov nîşan dide. Ji ber vê yekê xewn û xeyal wekî rast têne dîtin. Bêhiş bixwe rastiyeke bixwe ye ku ji rastiya derve ya hevpar cuda ye, ku bi giranî bi xwedîderketina xwe dizane (Omer, 2022: 50).

1.1.3. Têkiliya di Navbera Edebiyat û Psikolojiyê de

Edebiyat beriya her tiştî tişteki derûnî ye û ji hişê nivîskar derdikeve, ango neynika hiş û mejiyê nivîskar e.

Mirov ji mijarên edebî sûd û kêfê digire.

Edebiyat hest û xeyalan hildigire ku di hebûna xwe de têkiliyeke xurt di navbera nivîskarê metnê û xwendevanê mutleq de çêdike.

“Edebiyat, neynika hişê nivîskar an jî rismên ku hiş îfade dike ye (Ezîz, 2010: 170).” Îfadeya her tiştî ji nivîskarekê re diguhere, nêrîna her nivîskarekê ji ya yekî din cuda ye. Tevî ku “helbestvan berî her tiştî mirov e, lê pêwîstiyên wî yên derûnî û bedenî ji yên helbestvanên din di rewşên asayî de nayên cudakirin û ne berovajî vê yekê ne lê helbet asta hestê li hember her yek ji van pêwîstiyên cuda ye (Seîd, 2011: 62).” “Psikologan gelek caran edebiyat ji bo mijarên derûnnasiyê wekî materyal hîlbijartiye. Wan gelek rastiyên derûnî yên ku xwedî nirxek mezin in kişf kirine (Omer, 2013: 19).” Têkiliya di navbera edebiyat û psikolojiyê de aşkera ye ku gelo hiş bandorê li wêjeyê dike yan berevajîyê vê yekê, an bandorek dualî ye. Helbet aqil wêjeyê diafirîne û edebiyat jî hiş diafirîne. Edebiyat ji bo ronîkirina dil û mejî li rastiyên jiyanê digere. Hiş qadên jiyanê ji bo hilberîna wêjeyê tîne dev êk (Îsa, 2012: 6). Şêwaza jiyan û jîngeha nivîskar û helbestvan girîng e û di berhemên wî de xwe dide der. Psikolojî û edebiyat du tiştên ku ji hev nayên cudakirin in. Roland jî dibêje: “Psikolojî û edebiyat di xeyal, raman, hest û hestan de xwedî heman taybetmendiyan in (Esed, 2017: 120).”

Nivîskar di berhemên xwe de dilê xwe fireh dike û bi cîhana xwe ya xeyalî re diaxive. Bi vî awayî berhema wî bi hişê nivîskar ve girêdayî ye û hiş, hest û hestên wî radixe ber çavan. Ji ber vê yekê serpêhatiya metnan li gorî psikolojiya nivîskarên wan, ji nivîsê bo nivîsê û ji nivîskarek din li gorî psikolojiya nivîskaran diguhere.

Diyardeyek an dîmenek ku ji bo nivîskarekî bi bandor be, ji bo nivîskarek din ne bi bandor an jî kêr e. Ji ber ku mirov di hin tiştan de xwediyê taybetmendiyan xwe ne, her wekî ku li cîhanê tu kesek wek kesek din xwedî tiliya xwe nîn e. “Ji ber vê yekê ezmûna metnan li gorî psikolojiya nivîskarên wan ji rewşek bo rewşek, an ji nivîskarek bi nivîskarek din diguhere (Karem, 2011: 4).”

Herwiha ji serdemekê heta serdemeke din, diyarde û tişt di nav mirovan bi xwe de ji hev cuda tîne şirovekirin. “Edebiyat û huner jêderên ku ji kûrahiya hiş diherikin. Ew hêzek bi bandor in û hişê aram dikan. Tiştê ku nivîskar pêşkêş dikan sêhr û xeyalek jiyanê ye û kenê dide laşê xwendevan û temaşevanan. Di vê çerçoveyê de wêje ji bo ku rastiyên jiyanê derxe holê, li nîrxên civakî baskan digire (Resûl, 2008: 6).”

Dema ku nivîskarek xwediyê ramanekê be yan jî bi êşekê vehesiya, dixwaze wê binivîsîne. Gava ku ew ramanên xwe di helbestek an celebek din de dinivîse, mîna ku kesek xwedî keder û êş dixwaze, aramiyê hîs dike ji kesekî din re bêje. Ew pir caran dizane ku ew ê êşa dilê wî ji kesê ku jê re bêje derman neke, lê ew xwe vala hîs dike. Ew hîs dike ku wî tiştê ku jê re lazim e gotiye, pir caran bi xwe re dipeyive, mîna ku ew du kesên di heman bedenê de bin, yek

diaxive û yê din guhdarî dike. Freud di lêkolînên xwe yên li ser helbestvan û romannivîsan de yek ji pêşengên ku di encama lêkolînê de derketiye holê û wek delîl ji bo lêkolîna xwe bikar anîye (S.P, 2012, 42).” Helbet dibe ne hêsan be ku mirov edebiyatekê bêyî ku bibe beşek ji hişê xwediyê wê, yan jî qet nebe beşek ji hestên nivîskar li hember tiştên li dora xwe. Ev tê wê maneyê ku berhema edebî beriya her tiştî karê hişê mirov e, bi xwestek, hişmendî, bêhişbûn, awayê raman û rêbaza xwe ya dermankirinê ve (Qattos,tatani,2013,61).

Helbet cihê jidayikbûn, zarokatî, mezinbûn û hemû bûyerên ku wî dîtîye, dibin beşek ji bîr û mijarên ku car bi car tîrên bîra mirov û di du qatên nivîsan de xwe nîşan didin. Gelek caran ev mijar di hestan de dimînin û bêhiş vedigerin qada nivîsandinê. Dema ku nivîskar ji bo xwe diaxive, dema ku xwe ji nû ve dinivîse, dilê wî bi tevahî diqelişe, ew qas ku ji derûdora xwe bêhiş dibe û ber bi cîhana xwe ya xeyalî ve diçe û hiş û dilê xwe tîne ziman.

Ji ber vê yekê têkiliya di navbera edebiyat û psikolojiyê de aşkera û bêbingeh e. Psikolojî digere ka hiş bandorê li wêjeyê dike yan berevajî vê yekê, an bandorek du alî ye. Helbet aqil wêjeyê diafirîne û edebiyat jî hiş diafirîne. Edebiyat ji bo ronîkirina dil û mejî li rastiyên jiyane digere. Aqil qadên jiyane digihîne hev ku wêjeyê hilberîne (Gerdî, 2004: 88).”

Her nivîsek ji bo formulêkirin û gihandina encamên berheman pêwîstî bi ramanê heye, lê helbest tenê li ser mantiqê naxebite, lê mantiq ji nû ve tê hilweşandin û wateyên din tîne afirandin. “Edebiyat û derûnnasî di heman rêyê de ne, yan jî bêtir têgihîştinê, ji nîqaşkirina her prensîbên prensîbên wêje, nivîskar, berhema edebî, xwendevan, wekî ku hewce be ji bo nîqaşkirina rewşa derûnî û wijdanê afirîner û xwendevanan heye (El-Mazî, Gerdî,2016, 147).” Her nivîskarek edebî hewl dide ku ji aliyê psikolojîk ve hişê xwendevanên xwe dagir bike û gotarên bi bandor binivîsîne.

Ji ber vê yekê em dibînin ku ji berê de dema helbestvanek helbest dixwend mirov pê dihesiya ku di dilê helbestvan de hêzeke manewî ya ecêb heye, jê re digotin şeytan. Ev şeytan bi vê kesayetiyê ve girêdayî ye û ereban her tim di wê fikrê de bûn ku her helbestvanekê şeytanek heye û xwezayê jê re diîne (Îsmail, 2012,27).”

Ev celeb şirove di nav ereban de hebû, bêguman yewnaniyên kevnar xwediyê ramana xwedayê helbestê bûn. Ji ber ku mirov meraq dikir çima her kes ne helbestvan e. Ev aliyên psikotîkî yên metnan weke cureyekî sêhrbaziye dihatin xuyakirin, ku ji jor ve li ser wan dihatin kirin.

Rubak dibêje: “Psikolojî û edebiyat di xeyal, raman, hest û hişmendiyê de xwedî heman taybetmendiyên in (El-Brazî, 1986: 40).” Horace jî wiha dibêje: “Eger tu dixwazî ji bo min hêsiyan bibarîni, divê pêşî tu bi xwe êşe hîs bikî û tenê wê çaxê dê êşa te min xemgîn bike (Horace, Ezîz, 2005: 22).”

Helbet helbesta herî qels jî bi aliyê derûnî ve girêdayî ye. Ji ber ku helbest li dora xwe geriyaye û gelek mijaran bi hev re parve dike, di serî de psikolojî. Lê ev hevparî ji nivîsê heta nivîsê diguhere.

Em zêdetir bi metnên ku ketine qada psikolojiyê re eleqedar dibin. Mîna du dorhêlên ku bi rêjeyek mezin dikevin hev, hemî celebên edebî ji hêla derûnî ve girêdayî ne, lê helbest ji hêla

derûnî ve girêdayî ye. Têkiliya edebiyat û psikolojiyê ne hewce ye ku were îsbatkirin. Ev têkilî her tim du alî ye, hişê mirov wêjeyê diafirîne û edebiyat jî hişê mirov perwerde dike. Têgihîştin û dîtînen derûnî yên mirov li çend aliyên jiyana xwezayî û mirovî dinêre û prensîbên afirandina edebî diafirîne. Ji aliyê din ve edebiyat jî bo ravekirina çend aliyên derûniya mirovan li rastiyên jiyane dinêre û bi vî awayî wêje û derûnnasî têkiliyên hevpar peyda dikin (Îmamî, 2018: 242).”

1.2. Rêbaza Rexneya Psikoanalîtîk

Em dikarin bibêjin ku rexneya psikanalîtîk ew rêbaza rexneyî ye ku ekola derûnnasiyê bingeha damezrandina wê ye û xwe dispêre têgeh, amûr, axaftin, prensîb, mekanîzma, teknîk û gavên pratîk ên teoriyên cuda. Rexneya psikoanalîtîk di pêvajoya rexneyî de hem bala xwe dide xwediyê metnê û hem bala xwe dide nivîsê (Qadir, 2016, 464). Rexneya psikoanalîtîk an jî rexneya psikanalîtîk di destpêka sedsala bîstan de di bin bandora ekola psikanalîzê de derketiye holê, heman ekola derûnnasiyê ku wekî dibistana psikanalîzê tê zanîn. Peyv ji sê beşan pêk tê; ango (rexne + psikolojî + analîz). Ger em ji wateya têgehê, ango rexneya ku li ser vekolîna derûnî yan vekolîna pîvana derûnî ya metneke edebî radiweste, bala xwe bidinê (Qadir, 2016, 463). Herwiha ew rêbazek e ku li ser baldariya li ser pîvana derûnî û aliyên têkildar ên bi hiş ve, hem jî encam û diyardeyên ku ji aliyê derûnî ve çêdibin ve girêdayî ye û xwedan bertekek aşkera ye li ser afirandina metnê. Bi taybetî encam û diyardeyên aliyê derûnî yên metnê di metnê wî de ku her tim di afirandina metnê de roleke girîng dilîze. Lêbelê ev rêbaza rexneyî analîz û şirovekirina xwe li ser yek ji teorî, têgeh û axaftinên ekola derûnnasiyê bingeh digire.

1.2.1 Teoriya Derûnnasiyê ya Freud

Freud kesayetiya mirovan kir sê beş: Ew, ez û xweya bilind. Ew ji bo çalakiya aqilmend sê taybetmendiyên destnîşan dike: hest, pêheskirin, nest.

Freud ramanên xwe yên li ser kesayetiye bi nexweşiyên derûnî re pêşkêş dike. Wî bawer dikir ku nest mifteya têgihîştina kesayetiye ye û wî hişê mirovî wekî çiyayê berfê bi nav dike. Neh beş di bin avê de ne û tenê beşek xuya ye, ev tê wê wateyê ku em tenê beşek piçûk a hişê xwe fam dikin û pir tişt ji me veşartî ye. Her hest bi wan diyardeyên ku em di her kêliyê de hîs dikin re têkildar e, lê berî ku hest di navbera hest û nestê de ku komek agahdariyan e, bisekine, heke em hişê xwe bidin ser wê, em dikarin wê hîs bikin (Efin Samî, 2011: 20). Ev her sê beş nikarin li hember sê beşên din ên hiş (hest, pêş-hiş û nest) bîn danîn (Nejat, 1999: 67).

1.2.2. Ew (Id)

Ew, beşa bingehîn a kesayetiye ye ku berê jê re pergala nestî dihat gotin. Ew jî zayenda biyolojîk a kesayetiye ye û bi berdewamî heyecan e, dûrî hişmendiyê, bingeha kesayetiye û beşa herî mezin a pêkhatiya derûnî ya kesayetiye ye. Çavkaniya hemû xwestekên mirovan e û li ser têrkirina daxwazan hatiye avakirin. Ew, tijî hewcedariyên fîzyolojîkî û xwestekên mirovî ye. Ji bo ku bigihije kêf û xwestekên lîpîdî, ji bilî xwestekên qedexeyên hawîrdora civakî, hewl dide van xwestekên xwe tê bike. Ew bi berdewamî xwestekên xwe yên zayendî, beşa hişê ku hemû xwestek û taybetmendiyên ku mirov di dema zayînê de xwedî dike,

dihewîne. Ew, aliyek veşartî û nenaskirî ya xwe ye, cîhanek rastîn a xwe ye, hewl dide ku xwe ji êş û jana xwe dûr bixe.

Her çend razên wî nehatine kifşkirin jî gelek tiştên ku li ser wî têne zanîn, bi xewn û nîşanên nexweşiya derûnî ve hatine aşkerakirin (Mîrewdulî, 2005: 257).

Dema ku mirov ji dayîk dibe, tenê ev beş heye, pê re çêdibe û di tevahiya jiyana wî de bi wî re dimîne. Ev beş hemû genên ajalan, hewcedarî û xwestekan dihewîne. Ew ji hemû zagonên mirovî û prensîbên mentiqî dûr dixebite û ji kevneşopî, edet û nîrxên civakî tişteki nizane. Mînak, zarokek ku li her derê birçî yan tî be, dibe ku dest bi girîyê bike, yan jî mîzdanek tije dibe ku di destê mezinan de be ji ber ku ew dixwaze hewcedariyên xwe bi her awayî têr bike, dibe ku dest bi girîyê bike. Ew, li ser bedenê ye, ne hawirdora derve. Ew ji we re dibêje ku hûn çî dixwazin bikin, bêyî ku adet û ol. Ew, temaya hebûna kesane ku bi prensîba kêfê tê rêvebirin diyar dike.

1.3. Ez (ego)

Beşa duyemîn a dabeşkirina Freud ya kesayetiye, aliyê kesayetiye ye ku li derveyî şêlê (hewceyê) pêş dikeve û xwe bi wergirtin û şandina teşwîqan re diguncîne.

Tedawiya zarokê bi hawîrdor û derdora wî re lihevhatî ye di pêşxistina tevgerê hişmendî (ego) ya li hember rastiye, xwe wekî navbeynkar û hevrêzkar di navbera sê hêzan de dibîne: ango ew, xweya bilind, rastî (Karaçetanî, 2003: 86 - 87).

Ez, hewl didim ku xwestekên (wî) yê fizyolojîk bi rengekî di nav sinorên kevneşopî û qanûnên civakî de, bi kêfxweşiyek ji sê hêzên ku zextê li wî dikin, îfade bikim û (xweya bilind) têrkirin. Ango ji prensîba têrkirina xwestekan dertê.

Hewl dide hemû zagonên mirovî bişopîne, wan bi rastiye ve girêdide û li ser bingehê mantiqê dimeşe, tevgerên mirovan dişopîne û nahêle ku ew hemî ramanên xwe pêk bînin. Ego hewl dide ku adet û zagonên civakî bi awayekî ku sê hêzên ku zextê lê dikin têr bike îfade bike. Hewl dide xwestekên xwe yê fizyolojîk bi rengekî diyar bike û xweya bilind têr bike (Resul, 2012: 31).

Ez wekî hakemekî di navbera wî û xwe û rastiya bilind de radiwestim, li ser bingeha rastiye tevdiagerim, ne kêfê. (Freud dibêje ku karê min pir zehmet e, ji ber ku di heman demê de xizmetkarê du axayan û kelehekê pir zehmet e, lê ez li dijî sê cîhanên wî, xweya bilind û cîhana derve jî şer dikim) Ez bi rastî rastiye dibînim ji ber ku ew başî û xirabiya rastiye dikole. Ez difikirim ku ew nîşan dide ku ev kiryar çî qas ji hêla hawîrdorê ve tê xwestin, ango ji hêla mirov bi xwe ve çî qas tê xwestin, dîtina forma rast û wextê rast ji bo kirina kar, ne li ser bingeha kêfê ku biryarê bide ku bike kar.

1.3.1. Xwea Bilind (Super Ego):

Xweya bilind ji bo Freud beşa sêyem a kesayetiye ye ku navenda hemû aliyên bilind ên agir û nîrxên civakî û olî ye. “Ji bo Freud, kesayetiya mirov di xweya bilind de tête diyarkirin û

forma rêxistina mirovî ye ku ji bo parastina kesayetiya kesane pir bi zanebûn tevdi gere (Seîd, 2015: 86).”

Xweya bilind, di encama perwerdehiyê û bikaranîna xelat û cezayan ji aliyê dê û bav û kesên din ve pêk tê. Ew beşa kesayetiye ye ku li derveyê xwe pêş dikeve.

Qonaxa hişê mirov e ku pêş dikeve, dikare zagon û ehlaqan bipejirîne û bi hawîrdorê re rêve dibe. Loma jî sînoran datîne ser xwestekên mirovî, ji ber ku hemû tiştên ku xweya bilind li gorî destûr û qanûnên exlaqî û civakê dixwaze bihêle.

“Rêjeya yekem a xweya bilind ku jê re "xweya nimûne" tê gotin, teqlidkirina hemî nirx, exlaq û reftarên xweşik ên dê û bav, mamoste û mirovên girîng û hezkirîyên civakê ye. Rola wijdan digire û dema dikeve nava mirov dest bi danîna sinoran ji bo wî dike. Xweya bilind hewl dide ku mebest û xwestekên xwe bitepisîne, nemaze yên ku xwedî karakterek zayendî û dijminane. Nefsa bilind hewl dide ku cîhana derve û hundir li gorî xwestek û daxwazên xwe yên îdeal bi awayê ku ew dixwaze ji nû ve çêbike (Mullazadeh, 2016: 242).”

Xweya bilind hewl dide ku taybetmendiyên ku di dilê me de cih digirin û bi me re mezin dibin û dibin parçeyek ji me de bitepisîne, sinoran deyne ser daxwazên mirovan. “Freud bawer dike ku îd û super ego, tevî cudahiyan wan ên mezin, tiştê hevpar parve dikin: hêza rabirdûyê. Îd, hêza mîras temsîl dike û super ego jî hêza ku ji mirovan derbasî ferd bûye temsîl dike (Salih, 2002: 57).”

Ango ew an jî Ed genetîka mirovan temsîl dike, lê xweya bilind ji hêla kesan ve tê wergirtin û ji bo teqlida wî tê kirin.

Hişmendî asta yekem a hişmendiyê ye ku mirov hîs dike. Dema ku hûn di rê de dimeşin hûn xwe sar an germ hîs dikin. Ango asta hişmendiyê ew rewşa ku mirov tê de dijî, tevger dike û hişmend e, wisa hîs dike (cilên giran, otomobîlên qelebalix an jî hîskirina axaftina mirovên li dora me).

Em jî xwe bextewar û bêbext hîs dikin an jî bi pirtûkên ku em dixwînin hest dikin. Ev hemû raman û serpehatiyên hiş in ku qada hestên me dagir dikin (El-Mazî, Gardî, 2008, 150). Ango hemû tiştên heyî û yên nû yên li derdora me yên ku em pê dihesin berî ku hin ji wan derbasî qada pêş-hestî bibin dihewîne. “Mejiyê hişyar ji wê beşê ye ku mirov bi zanebûn kiryarên xwe pêk tîne û bêyî vejîna bîranînên kevn rasterast biryaran dide (Husên, 2010: 659).” Ji ber ku ev helwesteke heyî ye ku mirov rûbirû hîs dike. Dema mirov agahiyê distîne, bi qasî çareyek saniyeyekê heta bîst saniyeyan di bîra hestî de dimîne. Di dema ku agahdarî di tomarkirinê de ye hîlbijartinek hişk çêdibe û hemî agahdarî di demek pir kin de tîne bîranîn. Ger mirov bi baldarî li ser tiştên ku niyeta wî aniye bisekine, ew ê baş were veguheztin qada pêş-hestî (Ezîz, 2009: 20).

Ango dema em di kolanekê de dimeşin an jî di sûkê re derbas dibin, em li her tiştê li ser lingan dinêrin, ne li her tiştê ku em dibînin û dibihîzin. Ji ber vê yekê ne hemî tiştên dîtbarî di qada pêş-hestî de tîne tomarkirin, tenê yên ku di mêjî de tîne hîlbijartin tîne şandin depoya pêş-hestî û li wir tîne hilanîn dema ku hişmendî û tîgihîştina hestî du pêvajoyên girêdayî hev

in. Hişmendî, çespandin û balkişandina teşwîqekê ye, lê têgihîştin naskirina vê teşwîqê ye. Ango hişmendî rê li ber têgihîştinê vedike ku tiştan nas bike (Ezîz2009,r 53).

Mînak, dema ku hûn bêhna kulîlkek, an kahweyek an jî sêvê distînin, hûn ji ber bêhna xwe ya heyî kîjan ji van sê tiştan nas dikin. Helbet ev naskirin jî bi têgihîştin û serpêhatiyên berê yên ku di bîra we de mane ve girêdayîye. Sê cureyên hişmendiyê hene.

1.3.2. . Hişmendiya Dilxwaz

Ev cure hişmendî bi îradeya mirov ve tê, wek mînak dema mirov bi îradeya xwe li stranekê guhdarî dike.

1.3.3. Hişmendiya mecburî

Ev cure hiş bêirade çêdibe, bo nimûne bihîstina dengê teqînekê yan jî germ û pêlên birûskê.

1.3.4. Hişmendiya Hilbijartî

Ev cure hiş dema ku mirov bixwaze hay ji palpiştê hebe çêdibe û dema ku çêdibe hişyariyê digihîne aliyê xweş, ne hewceyî giraniyê ye. Wek nimûne, guhdarkirina muzîka bêdeng an temaşekirina dûmenên bedew.

Xala sêyem ew e ku bêtir û çêtir derbasî devera pêş-hestî ye. Ji ber ku daxwaza guhdarkirina bername, stran, dûmenek....Ew dihêle ku hûn bi hemî hestên xwe pêşwazî bikin. Ji ber vê yekê hest tê wateya hîskirina hemû tiştên ku bi her pênc hestên mirovî hene: (dîtin, bêhn, tam, bihîstin, destdan). Carinan yek ji van hestan tevdigere û carinan jî çend hest tevdigerin. Bo nimûne: Dema ku hûn kulîlkek dihilbijêrin lê dinihêrin û bêhn dikin, sê hest tê de hene: destdan, dîtin û bêhn.

1.4. Asta Pêşhişmendiyê

Ev asta mejiyê mirov e. Bûyer û tiştên ku bi yek ji pênc hestan têne fêmkirin di mejiyê mirov de têne hilanîn û dema ku hewce bike dikare were vegerandin asta hişmendiyê, bo nimûne: Dema ku em pirtûkekê dixwînin, agahdariya di vê pirtûkê de ji asta hestî derbasî asta pêş-hestî dibe, li wir tê hilanîn da ku dema hewce bike em bikarin qala wê bikin.

Ji ber ku tişt li wir hatine tomakirin û dema pêwîst be em dikarin wan vegerînin. Ez bawer nakim ku ew bi tevahî jibîrkirinek e, anga tişteke ku we berê dizanibû lê piştî demekê hate jêbirin. Gelek caran em li tişteke difikirin lê nayê bîra me. Dibe ku em bi demê re wê bibîr bînin, bo nimûne: Dema ku hûn helbestekê li xwe dikin, hûn dikarin piştî demekê wê bixwînin. Ji ber ku ew di mejî de, di asta binehiş de tê hilanîn. Lê eger hûn çend salan helbestê jibîr bikin û bi xwe û di civînekê de nexwînin, hûn ê jibîr bikin. Lê bi tevahî ji hişê we nayê paqijkirin. Ji ber ku mirov dikare vegere nivîsê û çend carên din jî bixwîne, mijar di mejî de tarî dibe û agahî zer dibe. Yanî ev helbesta ku te li xwe kiriye, lê jibîr kiriye, bi qasî helbesteke nû ya ku te berê li xwe nekiriye, ew qasî hewl dide.

Ev îspat e ku jibîrkirinek tam tune ye. Gelek caran dîmenek, wêneyek, dengê tiştêkî tîne bîra te. Ji ber ku dema mirov wî tiştî dibîne, mirov li dîmenekê temaşe dike yan jî muzîkê guhdar dike. Dr. Himdadî Husên dibêje: “Mejiyê pêş-hestî, ew asta ku meriv dikare bi hêsanî bîr bîne ku mirov çî dixwaze (Husên, 2016, 660).”

1.4.1. Asta bêhişbûnê

Asta bêhişbûnê ew asta ku di bêhişbûnê de kar dike. wek; xewn, serxweşî, bêhişbûn û hwd. Tiştên qedexê li gorî civakê di cîhana bêhişîya xwe de vedişêrin. “Ev ast ji aliyekî ve dişibe asta pêşîşmendiyê û ji hêla din ve jî cuda ye. Wekhevî ew e ku hin tecrubeyên rewşênbîrî hildigire, lê ji hev cuda ye ku serpêhatiyên ku hatine berhevkirin û daketine asta bêhişmendiyê, ezmûnên tal û bi êş bûne. Piraniya van serpêhatiyên xwestekên pêknehatî an tirsên ku giyanê mirovan dihejandin an jî hêviyên ku di civakê de nedihatî hiştin û sinordarkirina jiyana civakî rê li ber pêkanîna wan girt (El-Mazî, Gerdî, 152)’’.

Ji ber tîrsa civakê mirov dixwaze van tiştên qedexê jibîr bike, lê ji holê ranabin. Di embara nestan de dimînin û ji firsendeke ku haya wî jê tune ye derdikeve. Van babetan (ji ber vê yekê daketine dilê hiş, êdî tenê ji ber sedemên ne normal ên wekî (xewn, hîpnoza magnetîkî, psîkanalîz, halên bêhiş û depresyonê, şok, demarî, dînbûn) nayê vegerandin asta hişmendiyê. Di van rewşên xweş de xwestekên bindest û ramanên veşartî derdikevin û ji asta bêhişbûnê ber bi asta hişmendiyê ve diçin û bi vî awayî girêkên derûnî Sîstema hestan mîna zarokekî ye ku fêrî axaftinê dibe, lê carinan ew qaîdeyên rêzimanê dişopîne û carinan jî wan paşguh dike (froyd.2022,r95).

Ji ber vê yekê tewra di cîhana hişmendî de tiştên bindest diherikin. Bo nimûne: Zarokek bi zanebûn dişikîne, lêdixê û dişikîne kuçika xwe ya camê. Dema jê tê pirsîn ka çima vê yekê bi kulîkê dike, nizane çima an jî bersiva vê pirsê tune. Lê sedem jî ew e ku yên ji wî mezintir li wî xistine, heqaret lê kirine û bi awayekî bêhiş vê yekê wekî tolhildanê û ji bo tepeserkirina kedera xwe dike. Narine Siddiq dibêje: “Hişîş nikare van hemû serpêhatiyên takekesî biparêze. Ji ber vê yekê wan bi şêweyekî nûjen safî dike û serpêhatî û bûyerên redkirî vediguhêze devera bêhiş, da ku bi rêya pêşîşmendîya ku ji gelek jêhatiyên pêk tê; mîna jibîrkirinê û ji nû ve were hilberandin (Mîrxan, 2004: 12).” Em dibînin ku nivîskar di vê gotinê de xelet e. Ji ber ku hişmendî agahdarî dişîne pêşîşmendiyê, ne ji nehişmendiyê re, wê demê bîrnebûn pêvajoyek ramanê ye ku ji hestan derbasî cîhana pêş-hestî ye. Mijar (bêhiş) bi ramanê venagerin cîhana hişmendiyê, lê bê îrade, bê bername û bibîrxistinê di nav xwe de diherikin û vedigerin cîhana nivîsandin û

pêşîşmendiyê. Ev qad wekî depoya serpêhatiyên ku mirov di wextê xwe de hîs dike tê hesibandin ku ji ber sedemên normal, wek dengbêjên semantîk nav û hişyariyan ji bo gazîkirina wan di asta hestiyê de kêrhatî ye. Weke mînak, eger navê hişyarkerekî bê bendewarî bête gotin, bêje el-Mutenebî yan jî kesekî din, piştî gotina vê peyvê, çend hizir tên bîra mirov û hemû jî li dora vê peyvê yan jî gotinê dizivirin. An jî em li ser jiyana wî û pileya wî di nav helbestvanên serdema xwe de, belkî di nav hemû helbestvanên ereb de çî dizanin. Ji ber vê yekê we ev hemî ramanên li ser Mutenebî ji ku anîn? Di bersivê de ew dibêjin ku raman di asta pêşîşmendiyê de tene hilanîn. Hemî serpêhatiyên ku ji asta hişmendiyê dadikevin asta pêşîşmendî yan nîv-hişmendî li wir dimînin heya ku ji ber sedemên normal dîsa vegerin asta nehişmendî. Ji ber vê yekê navê Mutenebî (hemû karên wî li pişt wî ne ku mîna perdeyekê ye, mîna deriyekî ye ku jê re derbasî cîhanek firehtir dibe. Lewra vegotina bûyer û tiştên dîtî, tiştên berê, bîranînan tev dikevin pêşiyê -hucreya hest). Ji ber vê yekê parastina serpêhatiyên berê di asta nîvhişmendî de bandorek mezin li jiyana normal a mirovan dike. Ji ber ku ger serpêhatiyên berê bihatan jibîrkirin, jiyana hiş dê roj bi roj, saniye li dû saniyeyê ji nû ve bihata dubarekirin. Rabirdû dê tu bandorek li ser jiyana wî neke û ew ê nikaribe ezmûnên berê ji bo çareserkirina pîrsgirêkên pêşerojê bikar bîne(El-Mazî, Gerdî,2010,r 151).

1.4.2. Bêhişbûn

Rêya ku ber bi bêhişbûnê ve diçe. Xew nahêle ku em bi lezûbez li bêhişiyê binêrin (Karaçetanî, 2008: 191)” û dîsa li babetan binêrin: “Bêhişyarî her tim me teşwîq dike ber bi kirinên nerewa û xweperest û wijdan me fêrî rêgirtin û girêdana adetên baş dike (Cabriz, Xurmalî, 2009: 24). Bêhişyarî tiştên takekesî dihewîne. Her çend li gorî çandan hin tişt li cihekî destûr û li cihek din qedexe ne. Lê bi gelemperî wijdan di rewşa hişmendiyê de serweriya aliyên din dike. Ji ber vê yekê ne tenê hest e ku bandorê li ser tevgera mirovan dike, lê hêz û motîvasiyonek pîr mezintir heye ku bandorê li ser tevgerê dike. Lêbelê kesê ku tevgerê dike rasterast nizane çima ev tevger kiriye. Dema ku Freud di navbera hest û bêhişmendiyê de ferq dike, wî nexwest ku her du cîhan ji hev veqetîne, lê îspat bike ku her tiştê ku mirov dike sedemek rastîn a yekane nîn e. Belê sedema psikolojîk ew e ku zextê li kesek dike ku tiştêk bike.

1.4.3. Bêhişya Veşartî

Ji bo Freud ev celeb bêhiş tiştêk e ku bi xwezayî di nav mirovan de heye û xwediyê şiyana ku bikeve cîhana hestî ye. Ev enerjîya veşarî ya danasînê ya di nava mirov de ye, ango bêhişya veşartî enerjîyek veşartî ye ku îro dixwaze derkeve holê. Bi gotineke din ew

bêhişmendiya veşartî ye ku tiştên derûnî yên di mirov de nerûnin, lê hewl didin ku di asta fizîkî de xuya bibin û werin rastî (Ezîz,2023,r 72,).”

1.4.4. Bêhişiya Ferzkirî

Ev celeb bêhiş nikare bikeve rastiyê (hest). Ji ber ku ev cure bêhişmendiya ku paşê xwe di îd de dibîne divê ji parzûna egoyê derbas bibe û (ez) jî nûnerê cîhana rastiyê ye, nahêle hemû bêhiş di rastiyê de xuya bibe. Ji ber ku rastî şert û mercên xuyabûna tiştan hene. Mirov di rastiyê de ne azad e ku tiştên ku dixwaze bêje û bike û tiştê ku dike divê bi rengekê ku di rastiyê de destûr tê dayîn be. Gelek caran tirs di xewnan de heye, ji ber ku dema hûn xewnan dibînin hûn pê dihesin ku ew rastî ye. Ji ber vê yekê pir caran di xewnan de hestek sansûr û tirsê heye. “Ji bêhişiyê re hişê hundirîn tê gotin (Evdil Ezîz, 1972: 64).” “Gelek delîlên zindî hene ku hebûna bêhişiyê îsbat dikin wek; nexweşî, jîbîrkirin û windakirina tiştan, ziravbûna ziman, lîstika zarokan, serxweşî, xewn dîtî û hwd. Ev der deriyên tiştên bindest ên di nava xwe de ne (Karaçetanî, 2007: 312-313).”

2.4.5. Teoriya Psikoanalîtîk ya Alfred Adler (1870-1927)

Alfred Adler, yek ji damezrînerên psikanalîzê li Viyanayê û paşê jî serokê wê bû. Di navbera salên 1902 û 1911’an de bi Freud re xebitî, lê piştî wê demê di navbera Adler û Freud de gelek cudahî derketin ku ew ji komê veqetîya û teoriyên xwe pêşxist û psikolojiya takekesî ava kir. Adler yek ji psikologên herî jêhatî ye ku li ser prensîbek ku di lêkolîna xwe de serfiraziyek mezin bi dest xistiye û hîn jî derbasdar e. Ji ber vê yekê wî teoriya xwe li ser helbestvan û jêhatiyên xwe yên seqet û nexweş sepand. Bi rastî jî navê Adler ne tenê di warê psikanalîzê de ye, lê di warên zanistî, krîmînolojî û bijîjkî de jî bandorek mezin li ser psikanalîza Amerîkî kiriye. Bi rastî vî zanyarî ji destpêkê ve bawer dikir ku mirov mexlûqek civakî ye û ev civakbûn mirovan bi hev ve girêdide, wekî ku di derbarê zarokan de dibêje: “Zarok di destpêkê de dixwazin hezkirinê nîşan bidin û hezkirina kesên din bikşînin û nêzîkê mezinan bibin an jî bi awayekî rasthatî hebin (Adler, 2008: 59).”

Adler mirovan bi civakê ve girêdide. Ji ber ku di wê baweriyê de ye ku her pirsgerêkek ku di mejiyê mirovan de çêbibe û mirov bibe xwedî mejiyekê qels, vedigere hawîrdorê û ev civaka ku tê de dijî wekî qonaxa yekem a jiyanê. Hest û ferd wê diyar bike dibê mexlûqekî daleqandî. Hestên biçûkbûnê jî di destpêkê de di hawîrdorekê de çêdibin. Dema ku mirov xwe li derdora xwe xerîb û tenê hîs dike, ev hest hêdî hêdî mezin dibe heya ku di qonaxên din de diguhere wek nefret, hezkirin, hêz û hwd.)

Adler bal kişand ser qonaxên zarokatiyê yê jiyana mirov ji bo parçekirina kesayetiya kesekî û ev qonax wekî faktorên herî bingehîn ên tenduristiya derûnî ya mirov nirxand û di zaroktiyê de sê rêyan destnîşan dike:

- Vegera serpêhatiya zaroktiyê
- Şirovekirina xewnan
- Jidayikbûn li pey hev (Adler, 2008: 94)

Ev hemû xal bandoreke mezin li ser hişê mirov dikan. Ji ber ku her ferdek li ser bingeha xwebawerî, kêmbûn û bêhişbûnê tê destnîşankirin. Zarok ji destpêkê ve bala û baweriya dê û bavên xwe dikişînin. Adler girîngiyek mezin dide perwerde, dibistan û civakê ku divê mirov ji zarokatiyê de jîngehek paqij û bêkêmasî were peydakirin. Ji ber ku heke hêviyên zarokan neyên cih, ew vedigerin hundir û xwe îhmal û pirsgirêkên derûnî dikişînin mezin be. Wê demê ev hest mirov wek hêzekê bi rê ve dibe û tiştê ku mirov di jiyana de dike hemû encama berteka vê hestê ye. Di vî warî de mirov her dem ne çalak e. Ji ber ku hemû kiryar û jiyana wî bersiv e ji hêzên ku di destpêkê de ew birîndar kirine, lewra em nizanin mirov bi xwe çî hilgirtiye. “Adler di ramana însiyata xweîfadekirinê de ji bo telafikirina hestên kêmbûnê bi Freud re dipejirîne, lê di naverokê de ji wî cuda ye. Dema ku Freud huner û îcad tenê wek tazmînata maske ya ji bo zordestiya zayendî dît, an jî wekî regekî xwe valakirinê ji bo ku li cîhana derve biguncîne û xwe ji nexweşiyên derûnî dûr bixe, Adler bawer kir ku girêka zayendî bi hemû diyardeyên xwe û pêkhatyên xwe re ne kêmtir e. Serketî di ravekirina dahênanê de nûbûn bi afirîner hewldanek tezmînatê ye ku kêmasiyek têgihîştî tuje bike (Qattos, 2013,67).

Li vir em dibînin ku nêrîn ji hev cuda ne û Freud û Adler her yek teoriyên xwe hene. Adler bawer dike ku hêza nûbûnê di girêka zayendî de ji girêka zayendî xurtir e .Bi dîtina min teoriyên Freud û Adler di vî mijarê de li hev dikan. Wek mînak, kesê ku di jiyana de bêpar e û di civakê de rastî zordestiyê hatiye û ji zayendê bêpar maye, bêguman wê xwe kêmtir hîs bike. “Adler dibêje, ji bo ku em xwe mirov hîs bikin, divê em xwe kêmtir hîs bikin (Schultz,2009 244).”

Ev hesta kêmbûnê me teşwîq dike ku em kêmasiyan kamil bikin û tijî bikin. Li gorî Adler sê sedem hene ku zarok xwe kêmtir hîs dikan. “Ya ji ber seqetbûnê yan jî ji ber xemlandina zêde yan jî ji ber îhmalkirina zarokan (Schultz, 2009.245).”

Girêdana hesta kêmbûna hunermendan û jêhatîbûnê, nûbûnê çêdike. Ji ber ku helbestvan hewl dide hebûna xwe îspat bike û kêmasiyên xwe di warê ramanî û jêhatî de diyar bike û serweriya dil, hiş û aqilê xwe bike da ku serdestiya laşê xwe bike kêmasiyên fizîkî nîn in. Lê di warê jîrî, hizir û nûjeniyê de kêma kurên wan hene ku nagihîjin wî. Wek mînak, tevî ku Beethoven kerr bû jî di warê muzîkê de, Dr.Kamil Basir her çî qas kor bû jî xizmeteke mezin da rexneya edebiyata kurdî.

Lêkolîner hewl dane ku teoriyên nû keşf bikin û xebatên nû bikin, di nav wan de Adler, Karn, Hornay, Nark Fromm, Harry Isnak, Sullivan ku hewl nedan van têgehên fîzyolojîk ên sedsala nozdehan ji teoriya Freud derxînin. Têgeha nû ya psikolojiya civakî bînin nav psikolojiyê. Ji ber vê yekê wan kesayetî û derûniya mirovan ji perspektîfên cuda dinêrin (Şemlo, 2010: 136).”

Teoriya Adler ne bi hêsanî hate sazîkirin, lê dijberî wê bû. Di nav de psikolog Roloma ku teoriya ku motora nûbûnê tezmînata qelsiya hundirîn e red dîke. Ev nayê wê wateyê ku nûbûn hilbera ne xweş a pîrsgirêkan e. Ew bi Maslow re dipejirîne ku afirîner îfadeya mirovan e ya xwe-avakirinê dema ku digihîje asta herî bilind a tenduristiya hestiyarî. Adler di destpêkê de ji hêla Freud ve pîr bandor bû (El-Nabsî, 1998: 180).”

1.5. Teoriya psikanalîtîk a Lacan

Weke hevalên xwe yê rexnegirên strukturalîst û poststrukturalîst, Lacan jî hin teoriyan ji bavê zimannasiya nûjen Ferdinand de Sosur derdixe, di heman demê de bi yê din re jî pîrsgirêk heye. Berevajî Freud, ku digot bêhiş diyardeyek tevlihev û bêpergal e, Lacan destnîşan kir ku nehişmendî wekî ziman çêdibe.

Li vir bû ku Lacan ji bo dîtina avahiya zimên serî li Sosur da. Lacan, bi destên hin şiroveyên zimanî, dîtînen li dijî vê prensîba nexweşiya derûnî (wek dînbûn an jî xwe-nerazîbûn) ji holê radike. Li gorî Freud tepisandina hin meylên veşartî (an) hin xwestekên tepeserkirî yê ku di zarokatiya nivîskar de çênebûne û di cih de hatine tepisandin û ketine nav bêhişmendiyê, motîvasyona bingehîn a nivîsandina her cure çîrokê ye. Diyardeya vê xwesteka tepeserkirî dibe berhema wê ya edebî.

Bi rastî Freud dibêje ku berhemek edebî xewn an xeyala nivîskarê wê ye. Rexnegirên derûnnasî di wê baweriyê de ne ku bi bikaranîna teknîkên derûnnasî yê Freud ku di tedawiya xewnan de tên bikaranîn, em dikarin wateyên veşartî yê simbolên çîrokê derxînin holê û bigihîjin şiroveyeke rast a metnê. Mîrateya psikanalîza Freud di destê Lacan de li Fransayê

nûbûnek rewşenbîrî dijî. Ji aliyê din ve psikanalîza Freud beşek ji gotara şirovekar a rojavayî ye ku ji mirina Freud ve ji hêla psikologan ve di çend aliyan de hatiye girtin. Destpêka psikanalîza Lacan bi eleqeya li ser şirovekirina psikanalîza Freud dest pê dike. Ev vedigere salên 1930'an, dema ku Lacan di vejandina Freud de li Parîsê faktorek girîng bû. Weşandina nivîsên Lacan di sala 1966'an de rê li ber Lacan vekir ku wekî xwendevan û vekolerê Freud bê naskirin, ne tenê ji ber rola Lacan di jiyana psikanalîza fransî de, lê herwiha ji ber ku wî pîvana felsefî di ramana derûnnasî ya Freud de kifş dike. Di heman demê de jê re psikiyatrist û filozof tê gotin ku Lacan dike beşek ji diyardeya rewşenbîriya fransî, gotara felsefeya bingehîn, ramana rexneyî û felsefeya parzemînî.

Weke psikoanalîstek li Fransayê, Lacan ne tenê bi vegera Freud, lê bi nêzîkbûna wî ya li felsefeyê jî tê hesibandin. Felsefe (Hegel, Heidegger, Sartre, Bataille, heta Blanchot, Mallarmé û Bajar) li kêleka zimannasî û psikoanalîza Freud alîkarî kir ku Lacan bi hêsanî tev li hawîrdora rewşenbîriya fransî bike. Di gotara xwe ya li ser psikanalîzê de Lacan bi xurtî bi bêhişîya Freud bawer kir û bawer kir ku tiştê Freud kiriye di psikanalîzê de îcadek e.

Di heman demê de bêhişîya ku Freud rave dike li gorî Lacan jî mîna ziman xwedî bingehêk e. Ji ber vê yekê ew bêhişmendîya ziman e û xewn jî wekî her nivîsek din hêjayî xwendinê ne. Ji ber ku mirov hebûneke zimanî ye û nehişmendî xwedî bingehêke zimanî ye. Lacan gelek zordestiyên zayendî yên mirovan bi rêya bêhişiyê şirove dike. Berevajî pêşiyên xwe, Lacan angaşt dike ku psikanalîz ne şewazek dermankirina pirsgerêkên derûnî ye, lê rêbazek e ku herî zêde rastî û agahdarî li ser endîşeyên mirovan (nasnameya mirov) dide û ev yek ji bo dermankirina pirsgerêkên derûnî qad peyda dike. Lacan ji bo ku hêviyên xwe yên psikanalîzê bi dest bixe sê têgehên pêşkêş dike (Ebdullah,2021, 16-17).

1.5.1. Fermana Xeyalî

Di rastiyê de fermana xeyalî hewldaneke berdewam a mirovî piştî xwe nîşan dide. Lacan di wê baweriyê de ye ku békêmasiya mirov ku ji zayînê û vir ve bi wî re ye û hewildanên wî yên kamilbûnê, dihêle ku ew her gav hewil bide ku tevaya "yên din" bi xwe re tevlihev bike û wî bike mîna xwe.

1.5.2. Amrî Nomadîn

Ji ziman û çandê bigire heta pîvan û nirxên civakî li dijî her tiştê ku em rast dibînin berxwedan e. Berî hatina dinyayê, însan bi emrê koçeran ve girêdayî ne: Tu li ku derê ji dayik bûyî, di kîjan malbatê de, di kîjan neteweyê de, di kîjan koma civakî û aborî de, heta ku tu ji dayik bibî nav û zayenda te jî diyar dibe.

Rastî ew beşê jiyane ye ku em nikarin nas bikin. Rastî ev e ku rastî ew beşê cihana me ye ku mirovan hîna kifş nekiriye. Bi israrkirina li ser cudahiyên di avahiya zemînî ya mirovan de ew digihije encamê ku forma hişê çêkirî nestek hişê mirov e ku di bin bandora hişê mirovî yê bêhiş de hatî hilberandin (Has, 1978: 11).

2. LI GOR TEORIYA JAQUES LACAN PRATÎKA ZIMANÊ BÊHIŞIYÊ DI ROMANÊN ŞÊRZAD HESEN DE

2.1. Kurteya Herdu Romanan

2.1.1. Kurteya Romana Domahîk Şev Dabezandina Îsa

Ev roman yek ji berhemên Şêrzad Hesên e ku behsa têkiliya mirov, ol û civakê dike. Sernav behsa wêneyekî xiristiyanî (ji xaçê daketina Îsa) dike, lê di çarçoveyê cuda ya kurdî û çandî de hatiye pêşkêşkirin. Çîrok bêtir li ser karakterên di rewşê olî û civakî ya aloz de ye dijîn û nirxandina wateyên qurbanî, guneh û azadiyê. Roman tijî wêneyên simbolîk û diyalogên kûr e ku di dilê mirovan de vedikole. Teknîka romanê Şêrzad Hesên şewazeke simbolîk û olî bi kar tîne ku bi tevliheviya rastî û xeyalê derdikeve holê. Ev roman peyamek gerdûnî ya aşî, wekhevî û evînê radigihîne. Ew dikarin bibin çareserî ji bo pirsgerêkên mezin ên mirovahiyê, Lê di heman demê de, Lê di heman demê de, ev peyamek bi rexneyek tund li neheqî û pirsgerêkên civakî û siyasî yê cihanê tê pêşkêş kirin. Roman hewl dide ku xwendevan li ser exlaq û rola wî di civakê de bifikire, Roman ji hêla wêjeya edebî ve dewlemend e Ew hem li ser Kurdan û hem jî li ser mirovahiyê bi giştî diaxive, û di heman demê de peyamek gerdûnî ya aşî û wekhevîyê dide, Şêrzad Hesên balê dikişîne ser mijarên wekî neteweperestî, xizani û zordariya li ser jinan di civakê de.

Penaberê Kurd temsîla Kurdekî eş kişandî dike ku di statuya penaberiyê de dijî

Îsa Mesîh.. Ew wekî karakterekî sereke yê simbolîk xuya dike ku hêviya guhertinê tîne. Lê di heman demê de, ew bi rastiyên cihanê re rû bi rû dimîne.

Karakterên din; Kesên ku di çîrokê de wekî nûnerên cûrbecûr civakan xuya dibin. Ew

Taybetmendiya karakter Taybetmendiya karakter tijî pirsên dudil ên li ser jiyana, ol û wateya hebûna wî ne. Ew xuya dike ku di navbera hêvî û bêhêvîtiyê de dijî, Di heman demê de, ew hewl dide ku di rewşên dijwar ên penaberiyê de bijî

xalên bihêz û lawaz xalên bihêz û lawaz; Ew xwedî hesasiyet û hişmendiyeke kûr e ku dikare bûyeran bi awayekî rewşenbîrî şîrove bike, lê di heman demê de ew dikare ji ber ezmûnên dijwar ên jiyana qels û şikestî be.

Girîngiya vê romanê. Şeva Dawî ne tenê romaneke Kurdî ye. Berevajî vê, ew berhemeke gerdûnî ye ku dikare bi xwendevanên her neteweyekê re têkiliyeke rewşenbîrî û hestiyarî biafirîne. Ev roman mîna neynikekê ye ku pirsgerêkên mirovan nîşan dide. di heman demê de hêviya ji bo pêşerojê çêtir diparêze.

Karakterê sereke Karakterê sereke yê nasnameyê penaberekî kurd e ku li bakor (cihekî xeyalî li Kurdistanê) dijî. Ev penaber ji koçberî, bêwelatîbûn û zordestiya siyasî û civakî ya ku Kurd pê re rû bi rû mane cefayê dikişînin.

2.1.2. Kurteya Romana Jinek Beser Minarewe

Di romanê de çîroka jinekê vedibêje ku wek lehengeke sereke derdikeve pêş û minare jî wekî semboleke çandî û civakî di çîrokê de cihê girîng digire. Di romanê de mijarên cinsiyet, nasname û têkiliya di navbera jin û civaka kurd de cih digire. Li ser minareyê jin weke wêneyeke bi hêz derdikeve hole. Ew dikare wekî nîşana azadî û parastinê were bikaranîn. Yan jî bi awayekî cuda tê şirovekirin. Çîrok bi detayên jiyana jinên kurd û pirsgirêkên bi civakê re tije ye. Teknîk bêtir helbestî û simbolîk e, lê bi tevliheviyek realîst e ku jiyana rojane nîşan dide. Roman bi awayekî ku xwîner dixwe nava cîhaneke xeyalî û simbolîk hatiye nivîsandin. Jin weke nûnera kesekî tenêti di navbera rastî û xeyalê de dijî.

Peyama Sereke ya Romanê

Peyam ew e ku tenêtiya mirovan, bi taybetî jinan û çawaniya têkiliya wan bi cîhanê re di rewşek cuda de diyar bike.

Şêzad Hesên bi vê romanê dixwaze bibêje ku tenêti ne rewşeke fizîkî ye, lê deriyek e ji bo naskirina dil û vekolîna hestên ku di jiyana rojane de tene paşguhkirin. Minare wek sembola cudahiye xuya dike û li ser civakê bilind dibe ku jin xwe û cîhana xwe li bendê dibîne. Herwiha pirs wateya erka mirovî di jiyana de derdixe holê, nemaze di çarçoveya çanda kurdî de ku jin gelek caran di navbera erkên civakî û daxwazên şexsî de tevlihev dibin.

Zimanê Bêhişiyê di Romana bi Navê Jinek li ser Minareyê de

Jinek bi awayekî helbestî û kûr derdikeve pêş. Ew bi çend xalan tê nîşandan:

1-Xeyal û Tesewir: Jin li ser xeyala xwe dijî ku wê bêhiş nîşan dide. Xeyal, mîna deriyekî dilê jinê ye ku tê de hestên bêserûber ên mîna tenêti, azadbûna ji tirsê tê vegotin.

Sembola Minareyê: Minare bi xwe semboleke bêhiş e ku di dilê jinê de derdikeve. Cihê di navbera rastî û xeyalê de ye ku jin dikare bi daxwazên xwe yê nenas re rûbirû bimîne.

Diyaloga Hundirîn: Roman ji bûyerên derve zêdetir li ser hest û ramanên hundirê jinê radiweste. Ev sohbet bêhişiya jinê ya hundirîn tijî pirs û hestên negotî radixe ber çavan.

Îfadeya Mirovahiyê: Zimanê bêhişiyê di romanê de ne tenê ji bo jinê, herwiha ji bo pirsgirêkên mezin ên mirovî yê wekî tenêti û lêgerîna wateyê di dilê hemû mirovan de ye.

Jinek li ser Minareyê

Jina li ser Minareyê romaneke helbestî û simbolîk e ku li ser tenêtiyê û têkiliya mirovî ya bi cîhanê re ye. Zimanê bêhiş bi xeyal, simbol û diyaloga hundirîn tê îfadekirin ku tê de jin kesek tenêti ku di navbera rastî û dilê xwe de dijî. Peyama wî li ser wate û azadiya mirovê di rewşekê cuda de ye ku ew jî di çarçoveya çanda kurdî de tê xwendin.

2.2. Berawirdkirina Her Du Romanan

Daketina Îsa li ser ol, qurbanî û wateyên wê, bi têgihîştina giştî ya mirovahî radiweste. Li aliyê din *Jinek li ser Minareyê* weke ferdên civakê balê dikişîne ser jinê. Bi taybetî jî di çarçoveya zayend û çanda kurdî de her du jî pirsgirêka kurd û derûniya mirovî dikin mijar. Lê yek olî ye û ya din jî civakî ye. Di *Daketina Îsa* de sembola Îsa û daketina weke nîşaneya qurbanî û gunehê xuya dike. Romana *Jina li ser Minareyê*, jin sembola hêz û parastinê yan jî cudahiyên ku zêdetir bi mijarên nasname û civakê ve girêdayî ne. Di her du romanên de gelek simbol hene. Lê di du aliyên cuda de ne.

2.2.1. Şêwaz û Ziman

Di romana bi navê *Daketina Îsa* de zimanekê kûr û simbolîk heye ku bêtir li ser felsefe û olê disekine. Lê romana bi navê *Jinek li ser Minareyê* xwedî zimanekî helbestîtir û nermtir e. Wêneyê jiyana jina kurd nîşan dide. Her du jî bi hûrguliyên çanda kurdî re têkel in. Lê romanek fikrî ye û ya din hestiyartir e.

2.2.1.1. Têkiliya bi Teoriya Lacan re

Di romana *Daketina Îsa* de teoriya Lacan dikare ji bo analîzkirina nehişmendiyê were bikar anîn û têkiliya di navbera guneh û qurbanîyê de ku bi beşa rastîn a Lacan re têkildar e. *Jina li ser minareyê* balê dikişîne ser simbol û xeyalan. Ji ber ku jin û minare wekî nîşana nasname û têkiliyên civakî xuya dike. *Daketina Îsa* û *Jinek li ser Minareyê* her du jî berhemên Şêrzad Hesên in ku li du rûyên cuda yên mirovahî û kurdayetiyê dinêrin; ya yekem olî û felsefî û ya duyem jî civakî ye. Her du jî bi teoriya Lacan têne xwendin. Lê *Daketina Îsa* zêdetir li ser naxê mirovan bi giştî rawestayê. *Jinek li ser Minareyê* bêtir bala xwe dide nasnameya takekesî û civakî.

2.2.1.2. Dal û Pêkhatina Ziman

Dal di wateya xwe ya bingehîn de tê wateya deng, fonetîk û peyvên ku em dipeyivin û dinivîsin û wate ew wêneya xeyalî û derûnî ye ku vê deng û nivîsandinê îfade dike. Mînak dema tu dibêjî aşî deng û herfên aşîtiyê aşîti ne û îmajê te ya aşîtiyê bê wate ye. Dal û madlöl encama têkilî û lihevhatineke civakî ye. Yanî mirov bi xwe biryarê dide ka dal (aşî, azadî, kûr û hwd.) tê çî wateyê. Dal di nihêrîna pêşîn de ji hêla xwezayê ve şil û bêwate ye. Ji ber vê yekê divê ev daliqandin werin sekinandin û tevlihevkin. Ya rasttir, wate berhema şebeke û mekanê dalan e. Ji ber vê yekê karê daqokê dirûtina van stiriyan û danîna bin qalîkek mezintir e. Bo nimûne, daliya aşîtiyê di bin daliyê mezin ê komunîzmê an jî nazîzmê de dikare wateyên cuda bigire. Ya duyem, ew têgeh û wateyê dide. Wateya xwe ev e. Pirsgirêka dal û madlölê bandoreke mezin li dera zimannasiyê kiriye. Ji ber vê yekê em dikarin bêjin ku dar nîşanek û wêneyek deng e û tê bihîstin, dar bê nivîsandin deng e, lê dema ku tê nivîsandin dibe deng. Fonksiyona wê ji ramanek an têgehekê re û wate jî têgeh an ramanê vedibêje. Teoriya

Saussure ya li ser tşkiliya di navbera tercîha di navbera subjekt û objektê de bi nêrîna wî ya li ser ziman wekî pergalek cudahiyan re li hev dike û ev yek bû sedem ku Lacan di destpêka salên 1960'an de bibêje:

Mijar, mijar e. Ji ber ku mijar her tim ji mijarê veqetandîye. Wekî di xeta algorîtmîk-formulayî ya Saussure de û ji ber vê yekê çu mijar her gav ne mijarek e. Qelem (Dal) pênûsa sîstemeke sembolan û sîstemên curbecur ên nîşanan, wateyan, temsîl û wêneyan e. Weke psikoterapî û klînîk, dema ku mirovê depresyonê tê teşwîqkirin ku tiştê ku tê ser ziman, ziman dibe faktora diyarker ku wekî bîranînê tevdigere.

Ji ber vê yekê pergala sembol û peyvan di ziman de xuya dike yan jî biryar dide li ser rêya mirovî. (Di zimanî de dal peyvek e û bi dîtina Saussure peyv xwediyê du cureyên cuda ye: Yekem wêneya deng e. Ev wêneya deng dal e. Ew dikare awayê gotin û vegotina peyvan jî be. Ya duyem, ew têgîn û wateyê dide. Wateya xwe ev e. Pirsgirêka dal û madlolê bandorek mezin li dersa zimannasiyê kiriye. Ji ber vê yekê em dikarin bêjin ku dar nîşanek û wêneyek deng e û tê bihîstin, dar bê nivîsandin deng e, lê dema ku tê nivîsandin dibe deng. Fonksiyona wê ji ramanek an têgehekê re û wate jî têgeh an ramanê vedibêje.

"Tiştê ku dibe sedema ji holê rakirin an kêmkirina ragihandinê jî watedar e." Şaşfêmkirin, tevliheviya axaftinê, refleksên helbestî, bi giştî hin tiştên wekî meselok û nezaniya ziman, an jî kaosa rewşenbîrî, jibîrkirina nav û tiştan, şaş xwendin û hemû tiştên di pirtûka Freud de (Astengên psikolojîk ên jiyana rojane) hatine nîqaşkirin û di ziman de tehlîl kirin û ji ber ziman çêdibin. (Lacan .2017,36).

Tiştên ku bandora hestan bi wan tê dîtin an îfadekirin ev in û heman mijarên ku bûne sedem ku Lacan bijarteyên navdar ên ziman û hestan girêbide: Avaniya wijdana bêhiş an jî xwenas mîna avahiya ziman e. Ji ber vê yekê hesta ku axaftina tşkildar qut dike ne bi tesadufî ye, lê li ser pergalek pêkhatî ye. Pîvanek din a teoriya Lacan, nemaze di semînerên wî yê dereng de, damezrandina psikolojiya matematîkî ya bi vî rengî bû ku heke nirxek tenê bi nirxên din re watedar be ew bi x-yê were destnîşankirin. Ango ji bo Lacan dal dikare bi zimanê matematîkî be ji ber ku ew tenê wêne ye.

Lacan, tenê piştî xwendina berhemên Jack Allan-Miller got: "Hestî tenê dalek wisa ye, ji ber vê yekê dikare her wateyek hebe. Di salên 1960'an û destpêka salên 1970'an de baweriyên Lacan di bin bandora matematîkzanên wekî Frage, Goodall û Cantor de bûn. Ew ji

her demê bêtir ji rewşa retorîkî ya dersên xwe yê ku di salên 1950'an de jê hez dikir dûr ket (Lecht, 1998: 111-116).”

Dal di romanên Şêrzad Hesen de tê dîtin. Wek mînak di romana "*Jinek li ser Minareyê*" de dal li vir "jin" e û ji bo anîna wateya rastîn a jinê hatiye bikaranîn û jin yek ji mijarên girîng ên vê romanê ye. Eşkere ye ku jiyana trajîk a jinan her tim bûye mijara sereke ya roman û çîrokên Şêrzad Hesen. Tu carî pirsgirêka jinê ji nedîtî ve hat. Nivîskar di vê romanê de hewl dide jiyana hemû jin û keçên vî welatî bi jiyana jinebiyek ku beşa herî mezlûm a jinan e, derxe pêş. Bi rêya paşvekişandinê ew behsa jiyana keçek di nav malbata wê de dike. Herwiha di hevoka "Xwedê giriya, çima te ez nekuştim?" di romanê de, rûpela 32'yan de peyva "kuştinê" li vir dal e ku amajê bi wateya rastî ya kuştin û bêzarkirina jiyane dike. Herwiha di romanê de "Min jiyana xwe ya xweş li ser vê xakê derbas kir, ez bûm pêşmergeyê bêpor (r. 63).”

Li vir peyva "erd" wateya rast ya fedakirina ji bo xak û welatê xwe dide. Di romana "*Şeva Dawî ya Daketina Îsa*" de peyva "Îsa" li vir tê bikaranîn ku karekerekî bihuşt û pîroz wek Mesîh bike karakterekî xeyalî û wek mirovekî asayî bê dîtin. Herwiha dixwaze bi xaçkirina Mesîh behsa trajediya kurdûna xwe bike û bibêje kurd miletek e ku di dîrokê de hatiye xaçkirin (Hesen, 2015: 69).

Herwiha di romana *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* de di hevokê de (tişt bi qasî gumanê mirov zindî û wêrek nahêle), (Hîn jî tu ji xwe re dudilî yî Birahîm. Kalê te yê pêşî bû ku banga yekxwedatiyê kir, lê şik û guman bû. Ger te li ser xaçê guman nekira, te nedigot: Xwedê bigirî. Çima tu bi tenê yî? Belê, ew esl û giyana gumanê ye. Hemî sofiyên mezin û rêberên giyanî ji bo kuştina gumana ku di dilê wan de zindî ye, cefayê dikişînin. Pir êş, perwerde û tenêtiya dirêj ji pirs, guman û fikaran hatine).

“Cejna te ya ku di bîra min de germ e... Ez qet hez nakim ku tu serxweş û bêhay ji hevvelatiyên xwe yê ku îşev bi hezaran birçî dimînin, tèn kuştin, êrîşkirin û şermezar dîkin. Bi hezaran jin, mêr, zarok, kal û pîr û kêmendamiyên, mêr û jinên ku nanê îşev tune ne, lê bi bermayiyên xwarin û vexwarina we û bi milyonan mirovên razî, ger ev dîlan ji bo min be? Ne jî tu carî min rehet nake, ez dixwazim ku hûn kêfê bikin... Lê ne li ser hesabê hevalê xwe. Bi milyonan bêmal hene vê carê ez nehatime ku ronahiyê bidim çavên koran. Ji min bawer nekin, niyeta mûcîzeyan nekin. Na, na... (*Şeva Dawî ya Daketina Îsa*, 316).”

Di vê beşê de nîşana dal û nîşanker medlol bi awayekî ku bi semyotîka Saussurean re hevaheng e û di heman demê de nêzîkatiyek nûjentir û nûjen a wateyê nîşan dide. Armanca vê gotarê ravekirina nexweşiyên kesayetiye li gorî rewş û pêşketina jiyane ye.

Dal: Peyv û hevokên wek "tu carî", "na... na...", "ez jê hez nakim", "min rehet nake" dal in. Ev peyve wekî tevlihev tene hesibandin, rewşên ne xweş, ne normal pêşniyar dikin. Armanca vê gotarê ravekirina nexweşiyên kesayetiye li gorî rewş û pêşketina jiyane ye.

Mesela "Bi hezaran jin, mêr, zarok, kal, pîr, seqet, mêr û jinên ku nanê îşev tune ne" ne tenê agahiyên rast dide, ferqa jiyane û mirinê, an jî xwarin û şiyarbûna giyanî dide nîşandan. "Na... na..." derdikeve ku dal ji bo protesto, hestên dilşikestî û hemî tevgerên ku bi bêşexsiyetbûnê ve girêdayîne guncan e.

➤ **Wate: Peyv û biwêj wek nîşaneyên zimanî**

Peyv û biwêjên wekî "tu carî" (tu carî), "na... na..." (na... na...), "ez jê hez nakim" (ez vê naxwazim) û "min rehet nake" (ez ê ne rehet bim) wekî nîşaneyên rewşa hestiyarî ya hundirîn in. Ev gotin ne bi şewazek mantiqî yan jî pêkhatî tene pêşkêşkirin, lê wekî vegotinên perçebûyî yê tevliheviya derûnî tene pêşkêşkirin ku şewaza herikîna hişmendiye xurt dikin.

Medlol: Têgeh an jî wateya têgihîştî

Wateya têgihîştî ya vê beşê ne sabît e, lê li gorî çarçove û şiroveya xwendevan diguhere. Mînak, "bi hezaran mêr, jin, zarok, kal, mêr û jinên astengdar ên ku îşev tişteki wan tune ku bixwin" (bi hezaran mêr, jin, zarok û mezinan îşev tişteki tune ku bixwin) Ew ne tenê gotinek wêjeyî ye, lê qeyranek hebûnî ya kûrtir nîşan dide - birçîbûna li vir ne tenê laşî ye, di heman demê de giyanî û hestiyarî ye. Bi heman awayî, "na... na..." wekî înkarkirin an redkirina tund tevdigere, dilşikestî, nediyarbûn an jî hetta redkirina rastiye nîşan dide. Nîşaneyên dal û madlol di romanên Şêrzad Hesên de çawa dixebitin? Di vê beşê de nîşankeran bi gelemperî ji referansek sabît tune - wateya peyvan li ser bingeha tundiya hestiyarî diguhezîne ne ji referansek rasterast. Ev di lêkolîna me de bi ramana nehişmendiya zimanî re têkildar e. Ji ber ku peyv ne wekî danûstendina bi rêkûpêk, lê wekî vegotinên xav, nehişmend ên hest û ramanan derdikevin.

Berevajî semyotîka klasîk ku îşaret bi awakî tîpîk îşaret bi îşareteke sabît dike, di nivîsara Şêrzad Hesên de têkiliya di navbera îşaret û îşaretekê de bêistîkrar û herikbar e. Di nivîsandina romanên Şêrzad Hesên de îşaret bi gelemperî wekî hêmanên azad, ji wateyên

diyarkirî veneqetin. Di şûna wê de ew ji rewşa hestyarî ya karakter û kûrahiya psikolojîk a vegotinê wateyê digirin. Ev nêzîkbûnek nehişmendiyek zimanî nîşan dide ku ziman di rola xwe ya kevneşopî ya ragihandina aşkera de naxebite, lê di şûna wê de wekî kanalek rasterast ji bo raman û hestê binhişmendiyê tevdigere.

Kahîn wek pisporê şirovekirina xewnan dihat naskirin, xewn û xeyalvan û amator bû. Ji bo her tiştî hûn dikarin bêjin ku milyaketek di xewnê de ji min re hat û çîroka we ya mayî bawer dike. Wî bi xwe bi dehan xewn ji bo mebestek ne zanistî û paqij bû, lê hindik kesan fêhm kir. "Bû... Dîtina xewnekê, derew be jî, dê gelek raz û rewş û bûyeran veşêre. Heya roja îro bi mîlyonan mirov îlhama jiyana xwe li ser şîva xewnan dixemilînin.

- Mirov, nêr û mê, di navbera lîstika xewnan û lîstika daketina Cebraîl û melaîketên mizgîniyê de bi tevahî tevlihev bûn. Lê ew amade bûn (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 214).

Xewn bi wateyê ve girêdayî ne. Di romana *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* de xewn bi giranî rewşa ji nû ve afirandina wateyê ne. Xewnek bi gelek wateyan e: Peyamek ji Xwedê, biyografîyek, sembolek, rawestgehek ji zanistê re. Keşîş û xewnevan di şiklê dal û madlolê de: Keşîş wek dal heye, lê ji xwe pêve haya kesî ji madlola rastîn tunebû. Ev ji aliyê zanistî ve weke hêzeke xeyalî û îdeolojîk wê watedar be. Di vê gotarê de dal tê wateya xewnê.

Wateya di vê gotarê de ew e ku zanista xewn û xeyalan hewl dide ku wê pesend bike. Wateya xewnê ev e ku ew bi her kesî re cuda xuya dike ku tê wateya wateya ne zelal. Di romana Şêrzad Hesên de xewn ne tenê dema dîtînê ye, di heman demê de rewşek afirandina wate, têgihîştin û rûbirûbûna wateyê ye. Xewnek dikare bibe nirxandinek, ew dikare bibe rewşek an jî tişteke din sembolîze dike. Ev nîşana wê yekê ye ku çawa dal û madlol di nivîsê de hatine bikaranîn. (- Min bi şeveke bi êş dest pê kir, çima ev keç dibin kole?)

Ma ew ê ji bo min di pakîyê de bimirin? Min ev nexwest... Bihêle ez rastiyek tal ku ji we re xerîb xuya bike ji we re bibêjim.

Ya ku ew kuşt evîna te ya dîn û har bû. Her xwestek û evîna ku ew qas serdest be, dorpeçkirin û dagirkerî be, mirovê dîn, çi mêr be û çi jin, dike.

Evîn sêcek kujer e ku evîndar û evîndarek bi hev re yan yek ji wan wînda bibin. Te ez bi vê çîrokê pîr kirim û ez ew qas westiyame ku ez nikarim bimeşim! "Erê ezbenî, ji ber ku hûn dibihîzin, hûn ê îşev ji xemgînî û têkçûna min mezintir bibin. Ew ê yek ji çîrokên ku hûn

qet naxwazin bibihîzin be. Jibîr nekin ku di dilê hemî peyamên we de tirsek mezin ji şehwet û hemî girêdanên kûr ên mêr û jinan heye.

Ji xeynî vê şagirt û şagirtên te her yek bi navê te ne, çi rast çi derewîn. Ji jin û mêran re ji xîret û pakiyê hez dikirin (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 242).

➤ **Şivan û Keçik**

Dal: Peyvên “Raben” û “Pakiza” hatin bikaranîn.

Wate: Mîna ku ew tişteke giyanî, olî yan taybetmendiyeke evînê be, ev peyv reneke paqijîya giyanî yan exlaqî nîşan didin. Lê di çarçoveya vegotinê de dawîya trajîk a karaktera jin a ku di encama “paqijbûnê” de dimire, vedibêjin. Ew têgihîştinek felsefî li ser paqijî û çarenûsa jinê di dîmenek hestiyarî ya tevlihev de nîşan dide.

➤ **Evîn, Şehwet û Tirs**

Dal: Demek dirêj evîn wekî navgînek cuda bi şehwet û tirs tê xuyakirin. Wate: Evîn di şehwet û fizîkî de ye ku di dawiyê de yan evîndar û evîndar bi hev re dimirin yan jî yek ji wan dimire. Hezkirin di vê çarçoveyê de hem wekî hêzeke derbasbûyî û hem jî weke hêzeke wêranker tê nîşandan. Hest û tirs bi hev ve girêdayî ne, nîşan dide ku van hestan her çend kûr in mirovî bin jî, dikarin encamên xirab hebin. Çîrok tê vê wateyê ku evîn dema ku bi tirs û daxwazê re were tevlihevkirin dikare bibe sedema mirina hestiyarî yan hilweşandinê.

➤ **Jin û Mêr**

Dal: Nîşandana jin û mêr û têkiliya wan. Wate: Evîn û têkçûna têkiliyên jin û mêr, teswîra jin û mêrên felsefî yê bi hev ve girêdayî ye. Lê di heman demê de qada hewldan û dagirkeriyê heye. Figûrên nêr û mê şiroveyeke felsefî ya berfireh li ser dînamîkên evîn, hêz û nakokîya hestiyarî temsîl dikin ku hem dikare ava bike û hem jî hilweşîne.

(- Birayê Xiristiyan, ji min bawer bike, ev dinya ku ez tê de dijîm ji ya ku tu lê hatî dinê pir qirêjtir e. Dinya li ber çavên min mezin e û ne tişteke din e. Ji bo hemû ajalan a mezin, lê şêr, gur û piling her dem mafê pez, bizin û hirçan dixwin. Ji ber vê yekê em hîn pir ciwan in ku em nizanin ew çi pîs e!

“Welleh min xwest ez xirecira paqij bikim... Ne mimkûn û ne mimkûn bû ku mirov di nav vê tevliheviya ku tê de ji dayik bû bimîne.

- Ger mirov ji şikeftê derkeve jî ji xeynî daristan û şikeftên canê wî tiştêk din li benda wî nîn e.

“Xebata min ew bû ku beriya ez ji dayik bibim, mirov li benda rizgarker û pêxemberekî bûn (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 166). Di vê nivîsê de dal îfade û îmajên li ser asta rûerdê yên wekî "cîhan", "cungil", "şêr" û "gur" çêdike ku temsîla şênber a raman an têgehên razber ên berfireh in. Tiştê ku tê gotin an nivîsandin e - referansa rasterast. Medlöl girîngiya bingeheîn a peyvyan, mîna hesta zindîbûnê, hêz û rêwîtiya hebûnê ya ku bi wêneyên cîhanê, daristan û heywanên mîna şêr û guran ve hatî ragihandin, vedihewîne. Ev ne tenê referansên wêjeyî ne, lê wateyên kûr, sembolîk ên ku bi ezmûn û hestên mirovî ve girêdayî ne. (-Kahîn wek pisporê şirovekirina xewnan dihat naskirin, xewn û xeyalvan û amator bû. Ji bo her tiştî hûn dikarin bêjin ku milyaketek di xewnê de ji min re hat û çîroka we ya mayî bawer dike. Wî xwebixwe dehan xewn ji bo mebestek ne zanistî û paqij bû, lê hindik kesan fêm kir. “Bo Dîtina xewnekê derew be jî dê gelek raz û rewş û bûyeran veşêre. Heya roja îro bi mîlyonan mirov îlhama jiyana xwe li ser şîva xewnan dixemilînin. - Mirov, nêr û mê, di navbera lîstika xewnan û lîstika daketina Cebraîl û melaîketên mizgîniyê de bi tevahî tevlihev bûn. Lê ew amade bûn (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 214).

Dubarekirina Hestiyariya Mirovan

Di nivîsandinê de mirov xwe di navbera du cîhanan de dibîne: Xewn û rastiye. Ev wek qonaxa neynikê ya Lacanî ye ku zarok xwe di neynikê de dibîne û pê dihese ku ew yek e, lê dîsa jî nikare bi tevahî kontrol bike. Di nivîsê de mirov “di navbera lîstika xewnan û lîstika daketina Cebraîl de digere. Ev weke hewldana mirov a ku xwe nas bike û wateya rastiye bibîne.

➤ Xwe-nasîn û Rewş Diguhere

Di qonaxa neynikê de zarok xwe hindik, lê ne tam nas dike. Di nivîsê de jî wisa ye ku mirov xwe di navbera xeyal û rastiye de nas dike. “Dîtina xewnekê, her çend derew jî be, dê gelek raz, rewş û bûyeran veşêre, mîna ku mirov bixwaze wateya xwe fêm bike. Lê gava ku tiştêk nû di xwe de xuya dike, dibîne ku ew dîsa jî tevliheviya xeyal û rastiye ye.

➤ Têkiliyên di navbera mirov û yên din

Di metnê de xewn û keşeyê xewnê wek neynika tevger û baweriyên mirovan xuya dike. Li gorî Lacan, nasname bi nihêrîna yekî din (cîhana derve) pêk tê. Di metnê de wergêrê xewnan

(kahîn) wek neynikekê kar dike û baweriyên mirovan ji wan re nîşan dide. Xewner bi gotinên kahîn bawer dike, çawa ku zarok bi wêneya neynikê bawer dike ku xwe pê nase bike. Lê ev wêne hatiye çêkirin, ne mutleq e.

(- Min bi şeveke bi êş dest pê kir. Çima ev keç dibin kole? Ma ew ê ji bo min di pakiyê de bimirin? Min ev nexwest... Bihêle ez rastiyek tal ku ji we re xerîb xuya bike ji we re bibêjim. Ya ku ew kuşt evîna te ya dîn û har bû. Her xwestek û evîna ku ew qas serdest be, dorpêçkirin û dagirkerî be, mirovê din, çi mêr be, çi jin dakuje. Evîn, sûcek kujer e ku evîndar û evîndarek bi hev re yan yek ji wan winda bibin. Te ez bi vê çîrokê pîr kirim û ez ew qas westiyame ku ez nikarim bimeşim! "Erê ezbenî, ji ber ku hûn dibihîzin, hûn ê îşev ji xemgînî û têkçûna min mezintir bibin. Ew ê yek ji çîrokên ku hûn qet naxwazin bibihîzin be. Jibîr nekin ku di dilê hemî peyamên we de tirsek mezin ji şehwet û hemî girêdanên kûr ên mêr û jinan heye. Ji xeynî vê şagirt û şagirtên te her yek bi navê te ne, çi rast û çi derewîn. Ji jin û mêran re ji xîret û pakiyê hez dikirin (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 242). Di nivîsa berê de "qonaxa neynikê" bi awayekî sembolîk bi mijarên evîn, paqijî û daxwaziyê ve girêdayî ye. Ew serdemek hestiyarî û felsefî ya girîng temsîl dike. Evîn, paqijî û tevliheviyên xwestekê di çarçoveyek herikîn û guhezbar de berhev dike.

"Qonaxa Neynikê" di nivîsê de:

➤ Têkiliya di navbera hezkirin û paqijiyê de:

Qonaxa neynikê, sembola paqijiyê temsîl dike. Di heman demê de bi evînê re tevdigere. Di vê çarçoveyê de ew hevsengiya nazik a di navbera pakî û tundiya evînê de nîşan dide. Av herikbûn û guherîna hestan temsîl dike. Ew nîşan dide ku evîn û paqijî çawa dikarin bi nazikî lê bi serhişkî tevbigerin.

➤ Daxwaz û Ceribandin:

Qonaxa neynikê di heman demê de bi mecazî li xwestek û ceribandînê jî disekine ku dikare hêza zordest a daxwazê temsîl bike. Ew destnîşan dike ku çawa evîn û mêtîngerî bi hev ve girêdayîne, bi herikîna hestan re carinan dibe sedema hilweşandin an tevliheviya giyanî, wekî ku di vegotinê de tê dîtin.

➤ Tirs û Daxwaz:

Qonaxa neynikê hevqirtina xwestek û tirsê nîşan dide, têkoşîna hestyarî ya di navbera evîn, tirs û çavsoyîyê de ronî dike. Ew dikare paqijkirin û xeniqandinê sembolîze bike. Li ku derê xwestek bi ser dikeve lê di heman demê de îhtîmala paqijkirin an hilweşandinê heye.

(- Birayê Xiristiyân, ji min bawer bike, ev dînya ku ez tê de dijîm ji ya ku tu lê hatî dinê pir qirêjtir e. Dînya li ber çavên min mezin e û ne tiştêkî din e. Ji bo hemû ajalan a mezin lê şêr, gur û piling her dem mafê pez, bizin û hirçan dixwin. Ji ber vê yekê em hîn pir ciwan in ku em nizanin ew çî pîs e!

“Welleh min xwest ez xirecira paqij bikim... Ne mimkûn û ne mimkûn bû ku mirov di nav vê tevliheviya ku tê de ji dayik bû bimîne.

- Ger mirov ji şikeftê derkeve jî ji xeynî daristan û şikeftên canê wî tiştêk din li benda wî nîn e.

“Xebata min ew bû ku beriya ez ji dayik bibim, mirov li benda rizgarker û pêxemberekî bûn. (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 166).”

Di vê nivîsê de vebêjer hestek veqetîna ji rabirdûya xwe vedibêje, diyar dike ku jiyan ji awayê ku ew li vê dinyayê ji dayik bûne pir tevlihevtir û cudatir xuya dike.

Beş bi vegotina vebêjer li ser jiyan û tekoşîna wan a niha dest pê dike, dînya wekî tiştêk ji xwe mezintir -wek çolek mezin tijî xetere û mexlûqên ku mirin û êşê temsîl dikin vedibêje. Lê hesreta pakî û reva ji zehmetiyên jiyanê jî heye. Vebêjer dixwaze ku jiyan xwe ji van bargiraniyê paqij bike, lê dizane ku ew di nav vê rastiyê de ku li gorî eslê xwe hatine çêkirin, asê mane.

Gava ku ew li ser mezinbûna wan difikire, vebêjer jiyanê wan a destpêkê bi hesta lêgerîna armanc û têgihiştina bilindtir, bi xwezaya zalim û nebaxşer a cîhana li dora wan re berovajî dike. Xemgîniyên vebêjer di heman demê de hesreta ji nû ve girêdana bi cewherek xwedayî an pêxemberî re destnîşan dikin ku di nav kaosa jiyanê de daxwaza wan a kûr a hundirîn a aşitiyê yan xilasbûnê vedibêje.

Dîmen hestek xurt a hesreta zelalî û xilasbûnê vedibêje, têkoşînên hundirîn ên kesane bi cîhana berfireh, nebaxşer re tevlihev dike.

(Cejna te ya ku di bîra min de germ e... Ez qet hez nakim ku tu serxweş û bêhay ji hevvelatiyên xwe yên ku îşev bi hezaran birçî dimînin, tîn kuştin, êrîşkirin û şermezar dikin.

Bi hezaran jin, mêr, zarok, kal û pîr û kêmendami, mêr û jinên ku nanê îşev tune ne, lê bi bermayiyên xwarin û vexwarina we û bi milyonan mirovên razî, ger ev dîlan ji bo min be? ne jî..Tu carî min rehet nake, ez dixwazim ku hûn kêfê bikin... Lê ne li ser hesabê hevalê xwe. Bi milyonan bêmal hene vê carê ez nehatime ku ronahiyê bidim çavên koran. Ji min bawer nekin niyeta mûcîzeyan nekin. Na, na...) (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 316).

Şêzad Hesên çewisandîna sembolîk wekî amûrek edebî bikar tîne da ku wateya kûrtir di nav nivîsa xwe de şîfre bike. Bi perçebûn, dubarekirin, metafor û bilêvkirina ne rasterast, ew vegotinek ku li hember şirovekirina aşkera radiweste, diafirîne û xwendevan neçar dike ku bi kûrahî bi binê metnê ve ne bi wateya rûvî re mijûl bibe. Ev dê bi mijarên nehişmendîya zimanî re li hev bike. Cihê ku wate ne ji gotinên rasterast, lê ji tiştên ku negotin an jî tenê bi qismî hatine aşkerakirin derdikeve holê. "Na, na..." ya dubarekirî (na, na...) wekî çewisandinek bi qestî ya îfadeya tevahî tevdigere, hişt ku xwendevan hesta bingehîn-dibe ku bêhêvîbûn, redkirin an jî berxwedanê derxe holê.

Ev nebûna wateya zelal xwendevan neçar dike ku di navbera şiroveyên gengaz ên cihêreng de, ku nîşanek zordestiya sembolîk e, bigere. Gotina "Bi hezaran jin, mêr, zarok, extiyar, astengdar, jin û mêr ku nanê îşev tune."

(Bi hezaran mêr, jin, zarok û mezinan îşev tiştêk tune ku bixwin) rexneyek hebûnî ya kûr vedişêre - ne tenê pêwendîya wê bi birçîbûnê re tune, lê di heman demê de behsa birçîbûna giyanî û hestiyarî jî dike ku di wateyek civakî yan metafîzîkî ya mezintir de tê.

Bêparbûna xwarinê metelokek e ji bo windahiyek berfireh -dibe ku windabûna wate, hêvî yan dadmendiyê. Rêbaz bi gelemperî di navbera ramanan de bêtir ku bi tevahî wan çareser bike diguhezîne, hestek ne temambûnê ya bi mebest diafirîne.

Mînak, vebêjer behsa êş û neheqiyê dike. Lê reaksiyonek teqez an zelal nade, peyamê li şûna ku rasterast were pêşkêşkirin, tepeser dike.

Dema ku roman xemên kûr ên felsefî û hebûnî hildigire, ew bi gelemperî ji rexneya rasterast, bêtir di nav îfadeya sembolîk û mecazî de cih digirin. Ev şêweyekî xwe-sansûrê yan jî çewisandîna stratejîk e.

(-Kahîn wek pisporê şirovekirina xewnan dihat naskirin, xewn û xeyalvan û amator bû . Ji bo her tiştî hûn dikarin bêjin ku milyaketek di xewnê de ji min re hat û çîroka we ya mayî bawer dike, wî bixwe bi dehan xewn ji bo mebestek ne zanistî û paqij bû, lê hindik kesan fêhm

kir. "Bû... Dîtina xewnekê derew jî be dê gelek raz û rewş û bûyeran veşêre. Heya roja îro bi milyonan mirov îlhama jiyana xwe li ser şîva xewnan dixemilînin.

- Mirov, nêr û mê, di navbera lîstika xewnan û lîstika daketina Cebraîl û melaîketên mizgîniyê de bi tevahî tevlihev bûn. Lê ew amade bûn (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 214).

➤ **Xewn Wekî Sembolên Nezelaliyê û Rastiyên Veşartî:**

Di nivîsê de xewn wekî sembolek navendî kar dikin, şikestiya têgihîştina mirovan û nezelaliya rastiyê temsîl dikin. Xewn wekî sembolên wateya bêbawer a rastiyê: "Dîtina xewnê her çend derew jî be rewş û bûyerên veşartî aşkera dike" nivîsar dibêje. Ev nîşan dide ku xewn, her çend ne zelal an xapandin jî bin qatên rastiyê dihewîne, mîna awayê xebata sembolan di edebiyat û felsefeyê de.

Xewn wekî navgînek kontrolkirina îdeolojîk: Ev beş tê wê wateyê ku baweriyên mirovan dikarin bi xewnan ve werin şêwekirin, mîna ku pergalên siyasî yan olî sembolan bikar tînin da ku vegotinek ku mirov bêyî pirsê qebûl bike, bikar bînin.

➤ **Kahîn Wekî Sembola Hêz û Zanîna Guhertî:**

Kahîn ku xewnan şirove dike wekî sembola desthilatdariyê û zanîna çêkirî tevdigere.

Sembola mîstîsîzmê û baweriya bêguman: Kahîn di şirovekirina xewnê, xwendina xewnan û ferasetê de wekî pisporek tê pêşkêşkirin ku pêbaweriya dîrokî ya li ser kesayetên olî ji bo rêberiyê nîşan dide. Lê nivîs pirs dike ka zanîna wî derbasdar e yan tenê xeyalek e. Sembola hêzê bi têgihîştinê: Mirov jê bawer dikin ji ber ku ew hewce ne ku di xewnên xwe de wateyê bibînin, çawa ku civak bi gelemperî bi rêberên olî yan îdeolojîk ên ku rastiyê ji wan re ava dikin, bawer dikin.

➤ **Cebraîl û milyaket li hember tevliheviya hebûnê sembolên wehya Xwedayî ne:**

Di kevneşopiyên olî de Cebraîl û milyaket heqîqet û ronahiya xwedayî temsîl dikin. Lê hebûna wan di beşê de paradoksekê diafirîne.

Cebraîl wekî sembola hêvî û rêberiyê: Bi kevneşopî, Cebraîl peyamên Xwedê radigihîne ku sembola destwerdana Xwedê ye. Cebraîl wekî sembola tevliheviyê: Di nivîsê de tê gotin ku mirov "di navbera pêngava xewn û daketina Cebraîl de winda dibin." Ev destnîşan

dike ku li şûna zelalbûnê, figûrên xwedayî beşdarî rewşa mirovî ya nediyariyê dibin. Ji ber ku mirov têdikoşin ku di navbera xewn, rastî û vedîtîne de cihêtiyê bixin.

Xewn wek perdeya li ser rastiye:

Rêze pêşniyar dike ku xewn wekî perdeyekê tevdigerin, rastiye vedişêrin an diqewirînin. Xewn wekî sembola xwezaya guheztina rastiye. Metn destnîşan dike ku wate ne sabît e û tiştê ku mirov wekî rast dihesibîne dibe ku tenê xeyalek be.

Xewn wek refleksa baweriyên civakî: Di dirêjahiya dîrokê de civakan efsane û xewn ji bo rewakirina îdeolojiyê bikar anîne. Roman vê yekê rexne dike û nîşan dide ku çawa xewn her çendî mîstîk xuya dikin jî, ne ji rastiya mutleq dikarin bibin wesîleya şekildana têgihîştîne.

(- Min şeveke bi êş dest pê kir. Çima ev keç dibin kole?)

Ma ew ê ji bo min di pakîyê de bimirin? Min ev nexwest... Bihêle ez rastiye tal ku ji we re xerîb xuya bike ji we re bibêjim.

Ya ku ew kuşt evîna te ya dîn û har bû. Her xwestek û evîna ku ew qas serdest be, dorpeçkirin û dagirkerî be, mirovê din, çi mêr be û çi jin dukuje.

Evîn, sûcek kujer e ku evîndar û evîndarek bi hev re an yek ji wan winda bibin. Te ez bi vê çîrokê pîr kirim û ez ew qas westiyame ku ez nikarim bimeşim! "Erê ezbenî, ji ber ku hûn dibihîzin, hûn ê îşev ji xemgînî û têkçûna min mezintir bibin. Ew ê yek ji çîrokên ku hûn qet naxwazin bibihîzin be. Jibîr nekin ku di dilê hemî peyamên we de tirsek mezin ji şehwet û hemî girêdanên kûr ên mêr û jinan heye.

Ji xeynî vê, şagirt û şagirtên te her yek bi navê te ne, çi rast û çi derewîn. Ji jin û mêran re ji xîret û pakîyê hez dikirin (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 242).

Di vê metnê de simbol û wateyên wan bi kûrahî di nav vegotinê de ne û têgihîştîneke qat a mijarên hestyarî û felsefî diafirîne.

2.3.Sembolên di Nivîsê de

2.3.1. Keç û Pakî

Ketîbûn û pakbûn evîn û fezîletê nîşan dide. Her çend keç paqîjîyê dihewîne jî, lê dawîya wê ya trajîk diqewime, helwestek felsefî ya li ser paqîjîyê derdixe pêş. Paqîjî, di vê rewşê de, bi

mirinê ve girêdayî ye, li hember hêzên wêranker ên wekî xwestek nerînek tevlihev a bêguneh û fedakariyê nîşan dide.

2.3.2. Hezkirin û Têrkirin

Evîn li vir hem derbasbûn û hem jî hilweşandinê simbolîze dike. Ew tundiya hestiyariya mirovî ya ku dikare hem şahî û hem jî hilweşandinê bîne temsîl dike. Bi evîniyê ve girêdayî ye, çavnebarî kêşeya xeternak a daxwazê destnîşan dike ku pir caran dibe sedema encamên wêranker. Evîn di vê çarçoveyê de ne tenê îdealîst e, lê bi hêmanên çavsorî û sûcdariyê ve girêdayî ye ku paqijîya wê tevlihev dike.

2.3.3. Tirs û Daxwaz

Tirs û xwestek di vê vegotinê de bi hev ve girêdayî ne ku tirs encamên azweriya bêkontrol nîşan dide û xwestek hêza ajotinê ya li pişt kiryarên karakteran temsîl dike. Bi hev re ev her du hêman têkoşîna navxweyî ya di navbera exlaq û azweriyê de nîşan didin ku yek ji wan bêyî ya din nabe û dibe sedema dîmenek hestiyarî ya tevlihev.

2.3.4. Jin û Mêr

Têkiliya di navbera jin û mêr de ji bo dînamîkên pêwendîya mirovî, bi taybetî di çarçoveya hezkirin û daxwazê de, wekî sembolek xizmetê dike. Têkiliya di navbera van her du karakteran de refleksên felsefî yên berfirehtir li ser têkili, hêz û nakokîya hestiyarî radixe ber çavan, balê dikişîne ser têkiliya di navbera cazîb û nakokî û lêpîrsîna hebûnê de.

(- Birayê Xiristîyan, ji min bawer bike, ev dinya ku ez tê de dijîm ji ya ku tu lê hatî dinê pir qirêjtir e. Dinya li ber çavên min mezin e û ne tiştêkî din e. Ji bo hemû ajalan a mezin, lê şêr, gur û piling her dem mafê pez, bizin û hirçan dixwin. Ji ber vê yekê em hîn pir ciwan in ku em nizanin ew çi pîs e!

“Welleh min xwest ez xirecira paqij bikim... Ne mimkûn û ne mimkûn bû ku mirov di nav vê tevliheviya ku tê de ji dayik bû bimîne.

- Ger mirov ji şikeftê derkeve jî ji xeynî daristan û şikeftên canê wî tiştêkî din li benda wî nîn e.

“Xebata min ew bû ku beriya ez ji dayik bibim, mirov li benda rizgarker û pêxemberekî bûn. (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 166).

Di vê beşê de temsîla simbolîk a têkoşîna hundirîn a vebêjer û rewşa mirovî ya berfireh heye. Çol bi ajalên xwe yên kovî yên wek şêr, gur û pilingan re divê wek metafora

aliyên tund û bêefûkirina jiyane bê dîtin. Van mexlûqan bi gelemperî bi xeter û mirinê re têkildar in, tehdîden hebûnê yê ku vebêjer li dora wan dihesibîne nîşan didin.

Binavkirina cihanê wekî "dêwek" mezin belkî sembola xwezaya serdest a jiyane û tevliheviya wê ye, li hemberê ku vebêjer xwe bêhêz hîs dike. Daxwaza "paqijkirina" paşerojê û reva ji "çolê" dikare hesreta paqijiya giyanî yan xilasbûna ji têkoşîn û barên ku hebûna mirov diyar dike, nîşan bide.

Wekî din hesreta vebêjer a ji bo têkiliya bi "pêxember" an "rizgarker" re hewcedariya kûr a rêberî an xilasbûnê destnîşan dike. Ev dikare wekî lêgerînek ji bo wateyek an armancek bilindtir di jiyane de, li derveyê cihana maddî were şirovekirin. Binavkirina destpêka jiyana vebêjer wekî serdemekê ku ew bi hêviyek an girêdanek bi tiştê mezintir re li cihanê "jidayikbûn" wendakirina bêgunehbûn an paqijiyê nîşan dide. Dema ku ew mezin dibin û bi rastiyên dijwar ên jiyane re rûbirû dimînin.

Ji ber vê yekê simbolên di beşê de bi mijarên lêpîrsîna hebûnê, lêgerîna li wateyê û têkoşîna ji bo lihevanîna nasnameya kesane bi cihana berfireh û pir caran dijmin re bi kûr ve girêdayî bûn.

(-Kahîn wek pisporê şirovekirina xewnan dihat naskirin, xewn û xeyalvan û amator bû. Ji bo her tiştî hûn dikarin bêjin ku milyaketek di xewnê de ji min re hat û çîroka we ya mayî bawer dike. Wî bixwe bi dehan xewn ji bo mebestek ne zanistî û paqij bû, lê hindik kesan fêhm kir. "Bû... Dîtina xewnekê derew be jî dê gelek raz û rewş û bûyeran veşêre. Heya roja îro bi mîlyonan mirov îlhama jiyana xwe li ser şîva xewnan dixemilînin.

- Mirov, nêr û mê, di navbera lîstika xewnan û lîstika daketina Cebraîl û melaîketên mizgîniyê de bi tevahî tevlihev bûn. Lê ew amade bûn (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 214).

2.3.5. Xewn wek refleksên rêxistina xeyalî

Xewnandin û Nasnameya Şaş: Xewn wekî cihek ku tê de rastî tê xerabkirin tevdigerin, cihanek xeyalî ku mirov bawer dike ku rast e diafirîne. Paragraf dibêje "Dîtina xewnekê derew jî be bûyerên veşartî aşkera dike."

Ev yek bi ramana Lacan re ye ku nîzama xeyalî xeyalek yekîtiyê diafirîne, her çend ew li ser bingeha têgihiştina perçebûyî û xapînok jî be.

Baweriya mirovan bi xewnan: Ev beş ronî dike ku mirov çawa bawerî û biryarên xwe li ser xewnan bingeh digire. Mîna zarokê di qonaxa neynikê de ku refleksa xwe wekî xweyek tam xelet nas dike.

2.3.5.1.Kahîn, wekî mamosteyê xeyalê:

Kahîn rola wergêrê xewnê dilîze, têgihîştina mirovan rave dike û xeyalên wan xurt dike. Li gorî Lacan, kesên di nîzama xeyalî de ji bo diyarkirina nasnameya xwe li erêkirina derve digerin. Li vir mirov xwe dispêre kahîn da ku wate bide xewnên xwe, tê vê wateyê ku têgihîştina wan a rastiyê ji hêla ezmûnek rasterast ve ji hêla kesayetiyek derveyî ve tête çêkirin.

Ji ber vê yekê, kahîn pergala xeyalî kontrol dike ku mirov çawa xewnên xwe şirove dike û bi dirêjkirina rastiya wan ve teşe dide.

2.3.5.2.Rola Cebraîl û melaîketan di rêza xeyalî de:

Di nivîsê de kesên ku "di navbera pêngava xewn û daketina Cebraîl de" winda bûne vedibêje. Di warê Lacanî de ev pêşniyar dike ku mirov di cihek lîmînal de hene ku tê de ew nikarin rastiya û xeyalê ji hev cuda bikin.

Figûrê Gabriel, bi kevneşopî qasidê heqîqeta xwedayî ye, bi paradoksî beşdarî vê tevliheviyê dibe, vê ramanê xurt dike ku mirov li şûna rastiya rasterast, bi sembola û baweriyê wateyê ava dikan.

2.3.5.3.Xeyalî wekî perdeya li ser rastiya:

Lacan angaşt dike ku ya xeyalî rê li ber mirovan digire ku rastiya rastîn (rastiya dawî ya bûyîne ku trawmatîk e û negihîştî ye) bibîne.

Di nivîsê de tê gotin ku xewn rewş û bûyerên veşartî eşkere dikan, lê di rastiya de ew wekî perdeyekê tevdigerin, ne ku rastiya eşkere bikin, têgihîştinê çêdikan. Ev yek bi nêrîna Lacan re ye ku hişmendiya mirov di nav avahiyek sembolik û xeyalî de ye ku rastî qet rasterast nayê desteserkirin.

(- Min şeveke bi êş dest pê kir. Çima ev keç dibin kole?)

Ma ew ê ji bo min di pakîyê de bimirin? Min ev nexwest... Bihêle ez rastiya tal ku ji we re xerîb xuya bike ji we re bibêjim.

Ya ku ew kuşt evîna te ya dîn û har bû. Her xwestek û evîna ku ew qas serdest be, dorpeçkirin û dagirkerî be, mirovê din, çi mêr be û çi jin, dikuje.

Evîn, sûcek kujer e ku evîndar û evîndarek bi hev re an yek ji wan winda bibin. Te ez bi vê çîrokê pîr kirim û ez ew qas westiyame ku ez nikarim bimeşim! "Erê ezbenî, ji ber ku hûn dibihîzin, hûn ê îşev ji xemgînî û têkçûna min mezintir bibin. Ew ê yek ji çîrokên ku hûn qet naxwazin bibihîzin be. Jibîr nekin ku di dilê hemî peyamên we de tirsek mezin ji şehwet û hemî girêdanên kûr ên mêr û jinan heye. Ji xeynî vê, şagirt û şagirtên te her yek bi navê te ne, çî rast çî derewîn. Ji jin û mêran re ji xîret û pakiyê hez dikirin (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 242).

Di nivîsa te de peyameke kûr a hestiyarî û romantîk a tijî evîn, keder û hesreta ku bi hêmanên xeyal û xeyalê ve girêdayî ye heye. Di nivîsê de hestek tevliheviya hestiyarî nîşan dide, bi karakteran re, nemaze jin di navbera evîn û êşê de asê mane, vegotinek zindî diafirîne.

Çîrok divê wekî têkoşînek di navbera azwerî û tirsê de were dîtin ku evîn hem wekî çavkaniya hêz û hem jî wekî hilweşînê tê xuyang kirin. Nîqaşa pakî û evîna qedexe ya di navbera karakterên jin û mêr de tansiyona vegotinê zêde dike, hêmanên xeyaliyê bi rastiyê re dike yek.

Ji bo zêdekirina pergala fantastîkê di vê perçeyê de, hûn dikarin hêmanên mîtolojîk an simbolîk ên ku têkoşînên navxweyî yên karakteran nîşan didin, zêde bikin. Ev rêwîtiyên hestiyarî ji bo xwendevan hîn diwartir û balkêştir dike, bi hêmanên fantastîk re ji bo rewşa hestiyarî ya karakteran wekî neynikê tevdigerin.

Herwiha hûn dikarin cîhana ku ew tê de dijîn berfireh bikin, belkî qatên realîzma efsûnî lê zêde bikin, li cihê ku xeta di navbera evîn û hêz û xeyalê de ne zelal e. Ev rê dide lêkolînek kûr a daxwaz û tirsên karakteran û encamên kiryarên wan.

(- Birayê Xiristîyan, ji min bawer bike, ev dinya ku ez tê de dijîm ji ya ku tu lê hatî dinê pir qirêjtir e. Dinya li ber çavên min mezin e û ne tiştêkî din e. Ji bo hemû ajalan a mezin, lê şêr, gur û piling her dem mafê pez, bizin û hirçan dixwin. Ji ber vê yekê em hîn pir ciwan in ku em nizanin ew çî pîs e!

“Welleh min xwest ez xirecira paqij bikim... Ne mimkûn û ne mimkûn bû ku mirov di nav vê tevliheviya ku tê de ji dayik bû, bimîne.

- Ger mirov ji şikeftê derkeve jî ji xeynî daristan û şikeftên canê wî tiştêkî din li benda wî nîn e.

“Xebata min ew bû ku beriya ez ji dayik bibim, mirov li benda rizgarker û pêxemberekî bûn. (Şeva Dawî ya Daketina Îsa, 166).

Vebêjer bi têngiştinên xwe yên li ser cîhanê re têdikoşe, rastiye bi hêmanên simbolîk an surreal re dike yek. Çola tijî ajalên xeternak -şêr, gur, piling- wekî metafora xwezaya kaotîk û bêpêşbînîkirî ya jiyane dike. Van mexlûqên ku bi gelemperî bi xeter, şidet û mirinê re têkildar in, kêşeyên derveyî yên ku vebêjer pê re rûbirû dimînin temsîl dikin.

Wekî din, cîhana ku wekî giyan tê binavkirin xuya dike ku hebûna berbiçav, hema hema efsanewî ya ku ferdî dihejîne pêşniyar dike. Ev yek dikare wekî têngiştina vebêjer a jiyane wekî hêzek mezin û bêkontrol ku bi berdewamî hesta nasname û cihê wan di hundirê wê de nakok dike, were şirovekirin.

Dibe ku xwestina paqijkirina paşerojê û revîna ji çolê îşaretek rehetbûna ji çerxa êş û pevçûnê dike, xwestekê ji nûvekirina giyanî yan hebûnê re pêşniyar dike. Lêbelê ev paqijkirin ne mumkûn e ku baweriya vebêjer ku mirov nikare bi rastî ji cîhana ku tê de ji dayik bûye birevîne.

Di dawiyê de referansa pêxember an rizgarker hêmanek bingeîn a pergala xeyalî ye. Hesreta vebêjer a ji kesayetê xwedayî ku rêberiya wan bike lêgerînek îdealkirî ya rizgariyê yan têngiştina bilindtir di cîhanek ku xwe perçebûyî û dijminahî hîs dike, nîşan dide.

Ji ber vê yekê beş tiştê rast û surreal li hev dike, li ser tevliheviya hundirîn a vebêjer, têkiliya wan a bi cîhanê re û lêgerîna wan a li wateyê di nav kaosê de vekolînek zindî, hema bêje xeyalî diafirîne. Hêmanên xeyalî wekî metaforên nakokiya hebûnê û giyanî tevdigerin, li ser mijarên berfireh ên rizgarî, çarenûs û rewşa mirovî disekinin.

2.4.Struktura Ziman

Heya niha jî qadên ziman û edebiyatê di du hêl û mijarên cuda de, mîna ku ji du zikên dijber derketine, hatine nîqaşkirin. Lê rexneya nû ya konstruktivist van dîtinan red dike, wek pireke ku her du qadan bi hev ve girêdide. Bi rastî tu berhemeke edebî bê ziman çê nabe. Her mijarek ziman û zimannasiyê bê lêkolîn dimîne. Yek ji prensîbên herî hevpar ên ziman û wêjeyê avahî û şêwaz e. Van her du zanistan rastiya her du mijaran di pûtekê de çêdikin û wan wekî pîvanan dinirxînin. Ji ber vê yekê ziman û wêje xwedî navendeke hevpar in (Mehmûd, 2009: 5).

2.4.1. Avaniya nehişmendî ya ziman (Nest)

Hewldana têtîhiştina bêhişmendîya ziman hinekî tevlihev e. Ji ber ku bêhişîya ziman xwedî hêmanên cuda û pêkhatyên tevlihev e. Dema ku Freud behsa bêhişmendîya ziman dike, wî rasterast ji çalakiya ferzkirinê cuda dike. Bi rastî Freud bawer dikir ku dema mirov li hember ketina rastiyê berxwe bide, ev hest diguhere û ji ziman bêhiş dibe.

“Yanî têtîhiştina me ya bêhişmendîya ziman ji teoriya ferzkirinê dertê, ferzkirin ji bo me mîna hestê ye (Mohammed, 2005: 10).”

Lêbelê Freud du celeb avahiyên nehişmend ên ziman ji hev vediqetîne:

“Em dizanin ku du cure avahiyên zimanî yên bêhiş hene, strukturên nehişkirî yên veşartî yên ziman ku dikarin bibin hestî û avahiyên ferzkirî ku nikarin bibin qadên hestî (Mohammed, 2005: 10)”

Di rastiyê de Freud avahiya nehişmendî ya zimanê veşartî bi vê yekê vediqetîne ku di mirov de çend azwerî û însên hene ku ew bi xwezayî ne xwediyê wan e, ango ew bi rastiyê wernagire, lê di hebûna xwe de xwediyê wan e. Ev beran dikarin derkevin û bikevin nav sinorên hestan. Mîna seksê, ev jêhatîbûn ji zarokatiyê ve cewherî ye lê şert û mercên xwe hewce dike ku pêş bikeve û bikaribe ji nû ve derkeve û hîs bike. Lê Freud wisa bawer dikir ku ev tişt dema tîr ferzkirin dikevin nav avahiya nehişmendî ya ziman û dibin avahiya nehişmendî ya ziman, wê demê nikarin derkevin holê û bibin hest. Lê paşî nerîna Freud guherî û wî bi xwe jî li dijî derket. Ji ber ku ev cure jî xwedî şiyana veşer û derketina derve ye ku gelek lêkolînerên vî warî behsa wê dikin û bi tundî Freud rexne dikin. Roland Dalbiez di nîqaşa xwe ya li ser avahiya nehişmendî ya ziman de dibêje ku Freud ji bo tiştên ku em dikarin veşerînin qada hestiyariyê, mîna bîrê, têtîgeha pêş-hiş bi kar aniyê. Lê avahiya nehişmendî ya ziman ne di destê me de ye (Dalber, 1984: 405).

Roland Dalbibs di şiroveya xwe de qelsiyêke Freud tîne ziman. Freud bindestan wekî derneketinê pênase dike, lê ji bo Roland ne wisa ye. Lê bîranînê ji xwe re mînak digire. Aşkera ye ku bîranîna şikandina kesekî din heye, lê ev nefret xwe wek hêzekê hildigire û dîsa vedigere. Bi ser de jî Freud hîn jî bi cûreyek avahiyeke nehişmendî ya zimanî bawer dike ku dernakeve holê ku jê re dibêje avahiya nehişmendî ya ziman, lê tiştê ku bikaribe derkeve pêş-hest îfade dike.

Freud dibêje: “Du cûre avahiyên zimanî yên bêhiş hene ku psikologan ji hev cuda nekirine. Lê ji bo me yek ji wan bi navê sazûmana nehişmendî ya ziman qet nikare bikeve nav

hestan. Lê ya duyem jî ew e ku ji ber ku jê re tê gotin pêş-heskirin, dikare bikeve hestan (Dalber, 1984: 405).” Taybetmendiyên hişê bêhiş ev in:

2.5. Teswîra avahiya bêhiş di romanên wî de:

1. Afirîner e, tiştan di bîrê de dihêle, enerjîyê belav dike, hestan teşwîq dike.
2. Hemî hestan biparêze.
- 3- Rêxistinkirin û parastina bîranînan.
4. Kevneşopiyên kesane çêdike û pêwîst e (16’an heta 20’an) car bê dubarekirin ta ku bibe kevneşopiyek bi îstîqrar.
5. 24 saetan dixebite û ji biryarên hişê hiş re çareyan dibîne.
6. Bi awayekî aktîf bixebitin heta ku westayî kêr bibe. Ew di nav aramî û bêhnvedanê de ye. Dema ku hûn rihet bibin hûn ê ji bo çareseriyê ramanan bistînin.
7. Em çî qas bi şîyanên wê bawer bin û em çî qasî wê bikar bînin, ew ê çalaktir be.

Hişê bêhiş ku ji %90 hişê mirov digire, hemî pêvajoyên çalak û fonksiyonên laş kontrol dike û çareserîya pîrsgirêkên wê heye. Ev hiş rast, wêne û dîmenên ku di bîrê de hatine tomarkirin rêberî û aşkera dike û di lêdana dil û gera xwînê de rolek mezin dilîze û karê prosesê xwarbûnê û avêtina zibilan bi rêkûpêk dike. Dema ku mirov pariyek nan dixwe hişê bêhiş rasterast kar dike ku wî bihûne û ji bo çêkirina hestî, goşt û xwînê bikar tîne. Ger hişê bêhiş têk biçe mirov dimire. Ji ber ku fermana xebitandina hemî organên laş bi hişê bêhiş e.

Hişê bêhiş nikare nîqaş bike. Ji ber vê yekê ew her fermana hişê hişmendî pêk tîne, ango tenê fermanên ku dikare bi cih bîne û biryar û encamên ku hişê hişmend derdixe yan jî dide qebûlkirin. Ji ber ku ramanên we dê bibin ezmûna paşeroja we, wekî Waldo Emerson dibêje: “Mirov ew hişê ku di nava rojê de dihizire, ango hişê hiş çawa dihizire, hişê bêhiş wê nîşan dide û xwestekên xwe bi cih tîne (Hecazî, 2011: 21).”

Romanên Şêrzad Hesên ji bo hişê bêhiş cihê baş in. Her cure îtîrafkirin û veğerandina paşerojê, xewn û xemgîniya karakterên çîrokên Şêrzad, rewşa hişê bêhiş e. "Ez xwe bêtir radestî bêhişmendiyê dikim û kêmtir nêzî qada hişmendiyê dibim. Ji ber ku ez dizanim ew tijî çavdêrî, sansûr, rewa û neqanûnî ye."

Şuan Ehmed Na, temen û serpehatî hînî we dike ku ger hûn rêz ji pênuşa xwe re negirin, ew hurmeta we nagire.) Di romanên wî de binehiş ne tenê têgehek psikolojîk e lê bi gelemperî dergehek e ji bo têgihîştina rastiyên veşartî yên li ser karakteran, motîvasyonên wan û têkoşînên wan ên kesane (Hevpeyvîn bi Şêzad Hesên re, 141).

Şêzad Hesên ji destpêka serpehatiya romannivîsîna xwe ve ew bû ku bikeve dilê karakter û nêzîkbûna êş û tenêtiya karakterî. Ji ber vê yekê di ravekirina romanê û reftarên karakterên Şêzad de ew tedawiyeke nehişmendî ya lihevkerina bûyeran e (Bêhişmendî ji bo min berfirehbûnek e di nav qatek nedîtbar a giyanê mirovî an peyvek, an îtirafek xwe-ramankirinê de yan vedîtina rewşek di rewşek ku hûn pir caran şerm dikin ku bibêjin (Hevpeyvîn ligel Şêzad Hesên, Erbîl 2006/5/27)

Pêvajoya xewnê nêzîkbûnek bêkêmasî ye, dema ku çavdêr (xweya bilind) nema tê de ye yan jî kêmtir dikare îd bitepisîne, ji ber vê yekê rola xweya bilind di *Jinek li ser Minareyê* de kêmtir e. Di van romanên de xwestekên seksî û şert û mercên zordestî diteqin û xort û keç li hemberî xwestekên seksî bi hev re tevdigerin û li hember hemû qedexeyên çandî yên ku çavkaniya sansûrê ne, şoreş dikin. Li gel hemû diyardeya xewn û heyecanê, bi teknîka flashbagê jî îtiraf û veşerên bîranînan hene. Vegera li bûyerên trajîk gelek caran dibe rewşek hestyarî û karakterên romanên jê diêşin. Wek romanên wî *Jinek li ser Minareyê* û *Şeva Daketina Îsa* ku cureyekî îtirafê ye û vedigere bêhişê.

Ji aliyê psikoanalîtîk ve pêvajoya nivîsandinê cureyek bilindbûn û dûrketina ji narsîsîzmê ye, lê di heman demê de ji bo pisporê vî warî Şêzad Hesên cureyekî xewnê ye (Pêvajoya nivîsandinê ji bo min her dem bûye pêvajoyek. Nêzîkî xewnê ye) Di romana *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* de xewn û dîtina gelek caran di ronîkirina dîmenên hestyarî yên hundirîn ên karakteran de rolek girîng dilîzin.

Dibe ku ev xewn bi dîmenên olî, giyanî yan apokalîptîkî dagirtî bin ku têkoşînên hestyarî û hebûnî yên tevlihev ên karakteran temsîl dikin. Bi taybetî sembolên olî - wekî yên ku bi rêza Jesussa re têkildar in - bi lêgerînên binehişmendî re ji bo sûcdarkirin, xilasbûn û lêborînê re hevûdu dikin. Bikaranîna sembolên olî wekî mekanîzmeyek tevdigere ku bi navgîniya karakteran hewl didin ku sûcê xwe yê kesane û rolên civakî li hev bînin. Di dawiyê de hewl didin ku tirs û daxwazên nehişmendî bilêv bikin (Hevpeyvîn ligel Şêzad Hesên, 27/5/2006).

Hemû şert û mercên ku nivîskar jiyaye û nikare di rastiya civakî de îfade bike, bi nivîsandinê vala dibe û li pişt nivîsandinê motîvasyoneke bêhiş heye. Çawa ku bê ziman nivîsandin nikare bê îfadekirin, bêhiş jî di xurtkirina bingehe n nivîsandinê de rasterast û ne rasterast motîvasyonek bi bandor e.

Yek ji taybetiyên herî diyar ên romanên Şêzad Hesên ew e ku îtirafek bê ferqa statûya civakî û hurmeta civakî di aşkerakirina rewşên bêhiş de wek *Jinek li ser Minareyê*. Di heman demê de ew çîna ku nayê têgihîştin, ne tenê rû û ajîstasyona derûnî ya normal wekî fikir, tirs, şerm û girêkên din ên derûnî nîşan dide. Ew bi fenomenek mîna heywanek ve girêdayî ne ku ji bo zarokek rasterast çavkaniyek tirsê ye yan tirsê ceribandî yan jî tirsê cotkar ji berberiyên kêr. Belê, diyardeya tirs û xofê di romana *Jinek li ser Minareyê* de bi bêhişbûn û dirêjkirina êş û girêkên derûnî û berfirehbûna wê ya bêhiş ve girêdayî ye, ne rewşek derûnî ya demkî.

Şêzad Hesên di *Jinek li ser Minareyê* de têgeha bêhiş ne tenê wekî amûrek derûnî, lê di heman demê de wekî lêgerînek objektîf a azadiya kesane, nasname û zordestiya civakî bikar tîne. Rêwîtiya leheng rêwîtiyek xwenaskirinê ye. Ji ber ku ew rûbirûyî aliyên psikolojiya xwe yê çewisandî dibe û bi hêzên bêhiş ên ku jiyana wî dirust dikin re rûbirû dimîne. Şêzad Hesên bi xewn, çewisandin, sembolarizm û nakokiyên derûnî, bi hostayî hişê binhişîya xwe di nav vegotinê de vedihewîne û lêkolîneke kûr a rewşa mirovî diafirîne. Roman destnîşan dike ku rizgariya rastîn -hem kesane û hem jî civakî - tenê dema ku mirov bi nehişmendiyê re rûbirû bimîne û bi hişmendiyê re bibe yek dikare were bidestxistin.

2.5.1. Bêhiş Wekî Zordarî

Di gelek berhemên Şêzad Hesên de bêhiş weke qadeke ku tê de bîr, daxwaz û hestên çewiskirî lê dimînin, kar dike. Van çewisandin bi gelemperî di xewnan de, bîranînên perçebûyî yan kiryarên ji nişka ve, nediyar ên ji hêla karakteran ve têne xuyakirin. Bêhiş dibe cihek ku tirs an daxwazên veşartî yê karakteran pêk tê û bandorê li jiyana wan a hişmend dike. Di *Jinek li ser Minareyê* de têkoşîna hundirîn a leheng bi hêviyên civakî, malbat û olê li ser wî girantir dibe.

Van zextên derve dibe sedem ku ew daxwazên xwe yê rast bitepisîne, bi hişê binehiş re wan xwestekan di binê çavan de bihêle. Di tevahiya romanê de em têkoşîna wê ya rizgarbûna ji van pîvan û hêviyên civakî dibînin. Minare bi xwe ku wek semboleke bilind a hêzê radiweste, neynika çewisandina wî ya hundirîn -tekoşîna wî ya ji bo gihîştina astên bilind ên azadiyê, xweîfadekirin û şiyarbûna kesane. Di heman demê de di *Şeva Dawî ya*

Daketina Îsa de leheng dibe ku bandorê li mîrateyên trawmatîk ên şer, ji cihûwarkirin, an zordestiya civakî bike ku xwe wekî tirsên bêhiş, bîranînên dubare yan hestên xemgîniyê yên nediyar, diyar dikin.

Van hêmanên çewisandin hestiyariya kesayetiyê û têkiliyên wan ên bi cîhanê re çêdikin, her çend ew bi tevahî ji çavkaniya êşa xwe nizanibin. Çalakiya çewisandinê dibe mekanîzmayeke jiyane, lê di heman demê de dibe girtîgehek psikolojîk ku wan ji saxbûna rast diparêze.

Şêrzad Hesên gelek caran teknîkên vegotinê yên ne kevneşopî bikar tîne da ku hebûna nehişmendiyê nîşan bide. Çîroknûsiya nehêlî, vegotinên perçebûyî, vebêjerên nebawer û guheztinên di perspektîfê de teknîk in ku ew dikare bikar bîne da ku nîşan bide ka hişê binehiş çawa têgihîştina rastiyê berovajî dike yan bandor dike. Bi van rêbazan ew têgihîştina xwendevanî ya ji heqîqetê re diceribîne û wan neçar dike ku bipirse ka çî rast e û çî dibe ku projeyek ji hişê binhişê karakteran re be. Hin berhemên Şêrzad Hesên jî vedikolin ka bêhiş çawa giraniya travmaya navbera nîşan hildigire. Dibe ku karakter bi tevahî hay jê nebin ku bûyerên paşîn, bi gelemperî ji nîşên berê, çî qas bandorê li ser rewşa wan a derûnî û hestiyarî dikin.

Di *Jinek li ser Minareyê* de qateke din a bêhişmendiyê rola travmaya nav nîşan e. Piraniya têkoşîna protagonîst ji serpehatiyên nîşên berê -nemaze jinên di malbata wê de bandor dibe. Van mîrateyên bêhiş tene hilanîn, carinan bêyî ku karakter jî haya wan jê hebe. Zextên civakî, sinorkirinên olî û tevliheviya hestiyarî ku bav û kalên wî şêkil dane, bêhemdî bandorê li bijarteyên leheng û nêrîna cîhanê dike.

Gava ku ew van bandorên veşartî radixe ber çavan, ew têgihîştinek kûr a çerxên ku di nav wan de asê maye peyda dike û dest pê dike ku ji wan xilas bibe. Di *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* de ew bi travmaya navbera nîşan û mîrasbûna bêhiş a birînen berê re jî mijûl dibe. Karakterên pir caran hay jê nîn in ka çî qas tevger, tirs û xwestekên wan ji ber pirsgerêkên çaresernebûyî yên bav û kalên wan çêdibin.

Van mîrateyên bêhiş -çî bi şer, çî ji cihûwarkirin, an nakokiya çandî ve têkildar be - bandorê li biryar û têkiliyên karakteran dike, her çend ew rasterast ji bandorê haydar nebin. Di romanê de travmaya nîşê her gav ne diyar e, lê di binhişê karakteran de dixebite. Nerabûna wan a ji paşerojê yan şêwaza dubare ya tevgera wan a hestiyarî û psikolojîk ronî dike ku ev bandorên binehiş çî qasî veşarî û veşartî ne.

Di romana *Jinek li ser Minareyê* de (Ew çavê min e... an sêva sor... Çi qas hêrs dişibihe pezê hevzayend. Avahiya bêhiş di kûrahiya psikolojîk û tevliheviya hestiyarî ya karakteran de rolek girîng dilîze. Şêzad Hesen gelek caran hêmanên hişê bêhiş bikar tîne da ku nasnameya kesane, tengezariya çandî, trawma û xwestekên veşartî bikole.

Roman bi xwe hêmanên rastî û binhişmendiyê û herwiha tekoşîna lehengê hev dike, da ku çîrokek biafirîne ku bi qasî ku têkiliya wê bi karên hundirîn ên hişê re heye, hem jî bi bûyerên derve re heye. Di *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* de xewn û xeyal bi gelemperî di ronîkirina dîmenên hestiyarî yên hundirîn ên karakteran de rolek girîng dileyzin. Dibe ku ev xewn bi dîmenên olî, giyanî yan apokalîptîkî dagirtî bin ku têkoşînên hestiyarî û hebûnî yên tevlihev ên karakteran temsîl dikin. Bi taybetî sembolên olî -wekî yên ku bi rêza Jesussa re têkildar in- bi lêgerînên binehişmendî re ji bo sûcdarkirin, xilasbûn û lêborînê re hevûdu dikin.

Bikaranîna sembolên olî wekî mekanîzmayek tevdigere ku bi navgîniya karakteran hewl didin ku sûcê xwe yê kesane û rolên civakî li hev bînin. Di dawiyê de hewl didin ku tirs û daxwazên nehişmendî bilêv bikin. Rêwîtiya leheng di nav hişê binehiş de dibe ku pêvajoya lêgerîna rizgariya giyanî yan veguherîna kesane nîşan bide. Gava ku ew daketin kûrahiyên xwe yên derûnî wekî ku Jesussa daket erdê da ku mirovahiyê xilas bike, karakter hewl didin ku bi tirs, sûc û travmaya bêhiş re li hev bikin da ku di jiyana xwe de pêş de biçin.

2.5.2. Hilweşîna Sembolîk:

Teknîkeke din a ku di cîhana edebiyatê de bi giştî tê bikaranîn, huner û teknîka sembolîzmê ye. Peyva sembol di îngilîzî de tê bikaranîn. Ew ji yewnanî *symballen*, Sam tê wateya bi û bolenil ku tê wateya rûmet û tê wateya perçeyek dar an her keştiyek taybetî ya ku ji bo mêvanan tê bikaranîn (Hemad, 2012: 5).

Wateya sembolê (nîşan, nîşan, dirûşm) e. Di kurdî de jî peyvên wekî (nîşan, nîşan, çek, nîşan) tên bikaranîn. Di warê dîrokê de ji sedsalên kevnar û destpêka şaristaniya mirovatiyê vedigere. Ji wê demê û vir de wêne wek sembol ji bo tiştan hatine bikaranîn û piştî keşîfkirina ziman, peyvên ji bo hêmanên ji bo tiştan. Ji ber vê yekê em dikarin bibêjin ku sembol, kevintirîn awayê vegotina mirovî ne ku bi jidayikbûna mirovê destpêkê ve hatî bikaranîn, gav bi gav pêşketiye û ji aliyê mirovan ve hatiye guhertin û tê bikaranîn.

Sembolîzm, weke tevgerê edebî di sedsala nozdehan de li Fransayê, ji aliyê çend helbestvanan ve û hêdî hêdî li hemû welatên cîhanê, bi taybetî di wêjeya piraniya welatan de

belav bû. Aşkera ye ku edebiyata kurdî ya bi hemû zimanan jî ji vê bandorê bêpar nebûye. Bi taybetî di çîrokên hunerî yên kurdî de, di piraniya cûreyan de hatiye bikaranîn. Hunermend, nivîskar, helbestvan û çîroknûsan ew bikar aniye. Sembol ne diyardeyên nû ne, lê di helbesta nûjen de di pêkhatina helbestê de roleke girîng dilîzin. Ew jî xwe dispêre efsaneyên neteweyî û navneteweyî da ku dîmenek nû û rengîn bide helbestê (Ma'rûf, 2005: 67).

Teknîka simbolîzmê têgeheke tevlihev e û di heman demê de giringiya xwe heye ku bûye sedema gelek pênaseyên wê yên cuda û her nivîskar û rexnegirek li gorî têgihîştina xwe ji vê teknîkê pênase dike. Cemal Mîr Sadeqî li ser sembolekê wiha dibêje: “Di edebiyatê de sembol tê wateya tiştêkî ku li şûna tiştêkî din tê bikaranîn (Sadeqî, 2004,297).

Ev pênaseya Mîr Sadeqî hinekî nêzikî ya Sabîr Reşîd e. Sabîr Reşîd di çîroka xwe de li ser sembolan dibêje: “Sembol ji aliyê çîrokbêj ve ji bo veşartina hin tiştên ku dixwaze bêje û nikare rasterast bêje bi kar tîne, ji bilî ya xwe wateyek din çêbike. Dema ku em dibêjin dengên ziman sembol in, mebesta me ew e ku ev deng tiştêkî temsîl dikin. Ne xwe û têkiliya di navbera obje û dengê ku temsîl dike de têkiliyeke xwebexş e. Piraniya sembolên ziman bi xwe sembolîk in (nerasterast). Ango têkiliya di navbera sembolan û tiştên ku ew temsîl dikin nerasterast e. Ji ber ku eger ew têkiliyek rasterast bûya wê demê dê hemî tişt û diyarde di hemî zimanên cîhanê de xwediyê heman sembolan bin. Ev yek bûye sedema van hemû zimanên cuda (el-We'r, 1988: 49).

2.5.3. Du Celeb Sembol Hene

1. Sembola zindî, semboleke ku ji sir ne vala ye. Her çendî ku xwediyê wê hewl dide şirove bike û hêsan bike jî carinan ev şirove ji helbestê dernakeve, lê nikare ji dijiwariya wê derbikeve (Bowra, 1960: 188).

2. Nîşana mirî, heke hevokek ji wateya wê ya sembolîk zelaltir be sembol dibe sembola mirî.

Lê nirxa xwe ya dîrokî diparêze û ji ber vê taybetmendiye em dikarin jê re bibêjin sembol û di romannivîsînê de bikar bînin, lê ew sembolek mirî ye. Young dibêje: "Sembola miriyan sembolek e ku di axaftinê de tê bikar anîn ku wateyên asayî îfade dike. Wek gul ji bo evînê, kevok û zeytûn ji bo aştiyê (Baynes, 1926: 601)."

Nîşaneyên ziman jî xwediyê van taybetmendiyan in:

1. Sembola şandinê wergirek hewce dike.

2. Têkiliya di navbera nîşan û nesne de nerasterast e.
3. Nîşanek dema ku ji bo ghişîtina armancên xwe tê bikar anîn hewceyê armanca axaftvanek hewce dike.
4. “Nîşanek tiştê ku jê re vedibêje temsîl nake, ji ber vê yekê divê were şirovekirin (Ebdulezîz, 1983: 15).”

2.5.4. Şêzad Hesên -Sembol û Cûreyên Çîrokên Fantazî

Naverok û temaya sereke ya romanên Şêzad Hesên nîqaşkirina aliyên veşartî yên mirov û ferdê kurd bi taybetî ye. Loma jî di piraniya romanên xwe de rasterast peyama xwe nabêje û li ser ramanên xwîner dixebite. Ew teknîkên sembolîk pir bikar tîne. Piraniya sembolan ji hêla xeyala wî ve hatî çêkirin û afirandin. Bi taybetî di romanên wî yên xeyalî de ku yek ji şert û mercan ew e ku peyama û armanc bi awayekî veşartî û nerasterast pêşkêş bike. Sembol di vê xebatê de roleke sereke dilîzin.

Şêzad Hesên bi nivîsandina xwe ya kûr a qat û sembolan tê nasîn ku sembol ne tenê xemilandî ne, lê di heman demê de wekî amûrên bingeşîn in ji bo vekolîna mijarên tevlihev ên derûnî, hestiyarî, civakî û giyanî. Di romanên wî de sembol bi gelemperî wekî refleksên cîhana hundirîn a karakteran tevdigerin, vegotinên çandî an dîrokî temsîl dikin û rastiyên kûrtir derheqê nasname, trawma û rewşa mirovan de radigihînin. Li jêr hinek ji sembolen sereke yên ku di romanên Şêzad Hesên de hatine dîtin, bi taybetî di romanên bi navên *Jinek li ser Minareyê* û *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* de hene. Her çend di gelek berhemên wî de bikaranîna sembolîzmê taybetmendiyek dubare ye.

Li vir sembolen sereke yên di romanê de û wateyên wan hene:

2.6. Minare

2.6.1. Sembola Çewsandin, Hêz û Kontrola Civakî

Minare di romanê de belkî sembola herî girîng û piralî ye. Li jorê perestgeha derdorê bilind radiweste, ew "desthilatdariya olî û civakî", cihek hêz, çavdêrî û kontrolê temsîl dike. Di gelek civakên îslamî de minare cihê ku jê re banga nimêjê tê kirin, sembola ghişîtina kevneşopîya olî û ortodoksiyê ye.

Di heman demê de ji bo karakterê minare "qada derûnî ya îzolebûnê" û dûrî zextên cîhana jêrîn temsîl dike. Ew cihê îzolasyonê ya biwêj û mecazî ye ku ew dikare ji sinorkirinên ku ji hêla malbat, civak û ola xwe ve hatine ferzkirin xilas bibe. Lêbelê ev îzolasyon bi xwe re

têgihîştina “biyanîbûnê” tîne. Ji ber ku karakter bi tevahî di nav cîhan û civakê de tevnegeriyaye. Minare dibe qadeke ku karakter li xwestek, têkoşîn û gumanên xwe difikire. Hem cihê ramana bilind û hem jî zindana tenêtiyê ye.

2.6.2. Sembola lêgerîna giyanî û hebûnî

Di asteke kûr de minare "lêgerîna manewî û hebûnî" ya karakterê simbolîze dike. Gava ku ew hildikişe ser minareyê, ew rêwîtiya wî ya hundirîn a ber bi têgihîştin û rizgariyê ve ronî dike. Çalakiya fizîkî ya hilkişînê dikare wekî metaforek ji bo lêgerîna wateyê, xwe-aktîfîzekirin û qutbûna ji bendên rolên kevneşopî yê ku ji karakterê re hatine destnîşankirin were dîtin. Dibe ku bilindbûna minareyê hesreta wî ya ji bo bilindbûna giyanî yan jî rewşenbîrî, lêgerîna heqîqeta kesane an azadîya derveyî sinorên hêviyên civakê nîşan bide.

2.7. Biçûk

2.7.1. Sembola berxwedan û nasnameyê

Di hevokê de (Bi şev tu di nav taya tenêtiyê û bêhtengiyê de di xew re dibî û ji nivîna xwe ya stîrî û sar dihêlî, biçê ber neynikê û bi bêhişiya xwe porê xwe yê bi tevahî xiravkirî derdixe p.78). Neynik li vir sembola tepisandin û paşguhkirina daxwazên hundirîn e.

2.7.2. Sembola Xapînok û Perçebûnê:

(Tiştêk ji mirinê xerabtir nîn e ku li tabloyên ku hemû afirandinên wî ne. Li ber neynikê bisekine û li rûyê zer û çavên wî yê girtî binêre.) Ku li vir neynik perçebûn û tehrîbkirina xweyê simbolîze dike û çawa ku hesta lehengê xwe ya lehengê dikare bişkîne. Nekarîna wê ya ku bi tevahî aliyên cihêreng ên nasnameya xwe -wek jin, keç, kesayetek olî û kesayetek- li hev bîne, dikare neynikê bike sembolek maqûl an pîrsgirêk. Ev nakokî dide xuyakirin ku xwenasîn ne rêyek hêsan û rast e. Herwiha di hevoka “Bi salan xwesteka min ya çûna ber neynikê nemaye, her tişt di min de mirî ye...” (r. 155).

2.8. Perde

2.9. Sembola Veşartin û Kontrola Civakî

Di çarçoveya civakeke kevneşopî, bavixsalarî de perde sembolek tevlihev e ku hem “parastin û hem jî çewisandinê” temsîl dike. Daxwaza civakê ya ji bo jin laşê xwe, xwestek û hetta kesayetiya xwe veşêre simbolîze dike. Perdeya di *Jinek li ser Minareyê* de dikare wekî diyardeyek dervayî çewisandina hundirîn a ku karakter pê re rûbirû maye were dîtin. Wekî ku di vê hevoka romanê de jî tê dîtin (Ez nîvmirî neçar mabû ku li benda veşêre bisekine, yê ku perdeyekî tenik ji xwe rakir û çû. Perdeyekî tenik mîna perê sîrekî tenik, bêyî ku bizane ku wî pelika min hejand (P. 176).

Ji wî tê hêvîkirin ku nefsbîçûk û bêdengiyê biparêze. Ji bo lihevhatina civakî û bendewariya olî pêdivî û daxwazên xwe bitepisîne.

2.10. Banga Nimêjê (Azan):

Di hevoka “Bi sedan mêr di eceleyê de ne û hewcedarê nimêja xwe ne” (P. 225) sembola kevneşopiya olî û çandî ye. Ango banga nimêjê ango ezan, di romanê de semboleke din a bi hêz e. Ew bandora ol û kevneşopiyên çandî li ser jiyana karakter temsîl dike. Berpirsiyariya wê ya li hember baweriya wê û hêviyên civakî yên ku pê re tên, tîne bîra wê.

Birêkûpêkiya banga nimêjê dikare wekî temsîla rûtîn û avahiya jiyana lehengê û herwiha pîvanên civakî yên mezin ên ku hebûna wê diyar dikin were dîtin.

2.11. Esmān: Sembola Azadiyê

(Toza bi sedan bilbilan esman dipêçe û diherike ser bilindahiya her kesî (P. 242.)” Ew qadeke ku li derveyî sinorên minareyê û cîhana wê ya nêzîk e. Karaktera li asoyê wekî metaforek ji hesreta xwe ya derbaskirina sinorên ku ji hêla civak, malbat û ola wî ve li ser wî hatine ferzkirin dinêre.

2.12.. Pencere: Nîşaneyên Sinorkirin û Veguhertinê

Pencere di romanê de semboleke dúbare ye. Hem nihêrînek li cîhana derve û hem jî astengiyek ku karakter ji têkiliya tam bi wê cîhanê re dihêle temsîl dike. Pencere dihêle ku ew li derûdora xwe ya nêzîk binêre lê wî li cîhê wî yê ku di vê hevokê de xuya dike ve girêdide. (Pencere wek çewalek ji hêzeke nepenî diçirîsîn û vedikişiyān (P.247). Pencere hem wekî derî û hem jî wekî veqetandinê tê dîtin ku tansiyona di navbera îmkān û sinoran de temsîl dike. Di *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* de sembol di gihandina mijarên kûr ên felsefî, psikolojîk û teolojîk de rolek girîng dilîzin. Di romanê de pirsên hebûnê bi sembolîzma olî re li hev dike, li ser êş, rizgarî, nasname û veguherînê radiweste.

2.13. Derketin: Nîşana Navendî ya di Sernavê de

Sembolîka rêwîtiya giyanî û derûnî: Daketina di romanê de rêwîtiyek ber bi “kûrahiya hişê bêhiş” ango giyanê ve temsîl dike. Ev kêmbûn hem kesane û hem jî kolektîf e. Ji ber ku li ser mijarên trawma, sûc û têkoşîna hebûnê disekine. Sernav "*Şeva Dawî ya Daketina Îsa*" rasterast têgeha xiristiyanî ya ku Jesussa piştî xaçkirina xwe daket dogehê, ji bo ku mirovatiyê xilas bike bi mirinê, êş û gunehan re rûbirû bimîne, vedibêje.

2.14. Îsa û Xaç:

Sembolîzma Qurban û Rizgariyê:

Peyva “Îsa” di romanê de roleke sembolîk a navendî dilîze. Mîna ku di teolojiya xiristiyana de xaçkirina Îsa û dûv re daketina dojhê fedakariya dawî û îmkana xilasbûnê sembolîze dibe. “Xaç” ku pir caran di paşperdeya vegotinê de heye, hem “ezabê” kesana û hem jî “hêviya xilasbûnê” nîşan dide. Ew ne tenê dibe sembola dilsoziya olî, lê di heman demê de dibe sembola “êş û veguherîna kesane” tiştê ku leheng divê di krîza xwe ya hestiyarî û giyanî de pê bihese

2.15. Dojeh û Tarî

Sembola nakokî û janên navxweyî: “Dojeh” di romanê de her çend ne bi wate be jî cihêk wêjeyî ye, lê êşkenceya derûnî û hestiyarî ya karakteran nîşan dide. Li vir hemû travma, xeletî û pirsên hebûnê yê nehatî çareserkirin derdikevin holê. Ev dojeha sembolîk têkoşînên hundirîn ên karakteran nîşan dide - sûcdariya wan, şerm, tevlihevî û valahiya hestiyarî yan giyanî ya ku ew hîs dikin.

2.16. Neynikê

Sembola xwenasîn û nasnameyê: Di *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* de neynik wekî navgîna “hundirûstiyê” kar dibe. Di kêliyên xwe -lêkolînê de ku karakter li sûretê xwe dinêre hem bi rastî û hem jî bi mecazî ew bi xweya rastîn, têkçûn, daxwaz û poşmaniya xwe re rûbirû dimînin. Neynik, di vê wateyê de pêvajoyek “xwe-rûbirûbûnê” nîşan dide ku pir caran zelaliyê lê di heman demê de tengasiyê jî tîne.

Ew “rastiya” di derbarê xwe de ku mirov nexwaze rûbirû bimîne, di heman demê de ji bo mezinbûna kesane pêdivî ye, sembolîze dibe.

2.17. Şev:

2.17.1. Sembola Derd û Tariyê:

(Va ye ez bi tenê û xelet im, îşev şahiyek sar û sar li qutba bakur pîroz dikim P. 10). Ew şev tariyê, hem li derve û hem jî hundir nîşan dide. Şev di heman demê de nenas, nehişmendî û paşeroja neçareserkirî ya ku karakter dişoxilîne jî sembolîze dibe.

2.17.2. Sembolîzma Veguhertin û Vejînê:

Şev her çend êş û tarîtiyê temsîl dibe, di heman demê de sembola veguhertinê jî ye. Di romanê de “şeva dawî” ya daketinê destnîşan dibe ku piştî rûbirûbûna êşa hundirîn, ihtîmala

jidayikbûnê yan destpêkek nû heye. Şev wekî çerxek, bêguman rê dide berbanga sibê. Sembola hêvî, nûbûn û şiyana guhertinê ye.

2.18. Agir:

2.18.1. Sembola Paqijkirin û Wêrankirinê:

Agir di romana Şêrzad Hesên de wek sembola pakbûn û wêrankirinê ye.

2.18.2. Sembola Azwerî û Wêraniyê:

(Erd, hêsir û tirsonek min ruhê êrîşkariyê û xwesteka her kesî ku destên xwe bi min re bihejîne şewitand (p. 6-7).

Li vir agir dikare azwerî, xwesteka bêkontrol, an hêrsa ku tehdîd dike ku kesek bişewitîne simbolîze bike. Aliyê wêranker ê agir nîşan dide ku travmaya kûr û hestên tepeserkirî çî qasî dikarin kesekê bitirsînin.

2.19. Pergala Xeyalî:

Şêrzad Hesên realîzmê bi hêmanên surreal û metafîzîk re li hev dike. Di *Jinek li ser Minareyê* û *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* de ew pergalek xeyalî ya dewlemend diafirîne ku çîrokbêjiya kevneşopî dimeşîne û di nav mijarên hebûnî, felsefî û mîstîk de vedigere. Pergalek xeyalî komek sazkirî ya simbol, efsane yan avahiyên îdeolojîk ên ku wateya vegotinê çêdikin, vedibêje. Ew bi gelemperî metafor, alegorî yan nûnertiyên simbolîk vedihewîne ku bandorê li ser çawaniya şirovekirina metnê dike. Di wêjeya olî yan felsefî de pergalek xeyalî dibe ku têgehên teolojîk, şiroveyên dîrokî yan perspektîfên mîstîk nîşan bide.

Sîstema xeyalî di her du romanên Şêrzad Hesên de:

Teknîka vegotinê ya Şêrzad Hesên di van her du romanên de bi kûrahî di bin bandoreke kûr a realîzma efsûnî, surrealîzm û çîrokbêjiya simbolîk de ye. Ew cîhanek ava dike ku sînorên di navbera rastî û xwezayê de şêlû dibin. Pergalek xeyalî ya bêhempa diafirîne ku ji bo rewşa mirovî, bawerî û tekoşîna nasnameya kurdî wek alegoriyek e.

2.20. Jinek li ser Minareyê

Di *Jinek li ser Minareyê* de, Şêzad Hesên cîhanek xeyalî pêşkêş dike ku tê de leheng, jinek, hilkişiya ser minareyekê – bûyereke neasayî, hema bêje surrealîst di civakeke kevneşopî û baviksalarî de. Roman pergaleke xeyalî ava dike ku tê de dem, cih û pozîsyona jinê ya li ser minareyê, hem biwêj û hem jî îsyaneke mecazî ye li dijî pîvanên civakê.

Taybetmendiyên sereke yê pergala xeyalî di vê romanê de:

Cihê simbolîk: Minare ne tenê avahiyek fîzîkî ye. Di navbera erd û ezman de, di navbera zordestî û rizgariyê de cihek sinordar e. Ew wekî cihek veguherîna giyanî û binpêkirina civakî dike.

Çîroka Xewndî: Serpêhatiyên qehreman carinan mantiqê red dikin. Dema ku ew bi dîtinên surreal, têkilî û diyaloga hundirîn re rûbirû dibin ku rastiyeke bi xeyaliyê re tevlihev dike.

Hevdîtinên metafîzîk: Ew bi hêzên nedîtî re têkilî datîne, bi nîqaşên felsefî re mijûl dibin û demên derbasbûyî yê ku dişibin kevneşopên mîstîk ên tesewufê dijîn.

Şêzad Hesên bi vê çarçoveya xeyalî ya bêhempa romanek diafirîne ku ne tenê li ser hebûna fîzîkî ya jinê ya li ser minareyê ye, lê di heman demê de li ser rêwîtiya wê ya derûnî, ruhî û bîrdozî ye.

2.21. Şeva Dawî ya Daketina Îsa

Şêzad Hesên di *Şeva Dawî ya Daketina Îsa* de pergaleke çîrokî ya tevlihevtir diafirîne ku li dora mijara eslê giyanî û tevhevkirina hêmanên dîrokî û mîtolojîk dizivire. Îsa, wek wêneyekî di romanê de ne li gorî teswîrên olî yê kevneşopî ye, lê di şûna wê de wekî karakterek mîstîk û hebûnî xuya dike.

Taybetmendiyên sereke yê pergala xeyalî di vê romanê de:

Texrîbata Demkî: Çîrok li pey rêzek dem nayê. Di şûna wê de bûyer di rêzek xewnek de diqewimin. Pêşeroj, niha û paşeroj di nav hev de dibin yek.

Çîrokên Dîrokî û Dînî: Daketina Îsa ne bi wateya Încîlî, lê wek vegereke mecazî û felsefî, li dijî dogmayên olî û tevlî nîqaşên ku têkoşîna kurdan a hemdem nîşan dide, tê teswîrkirin.

Nîşana Felsefî: Roman bi axaftinên kurt û pir caran surreal ên di navbera Jesussa û karakterên din de ku dibe temsîlên sembolîk ên aliyên cihêreng ên xwezaya mirovî bin, bawerî, rizgarî û êşa mirovî pirs dike.

Sîstema Xeyalî ya Giştî: Her du roman pergalek xeyalî ya hevpar parve dikin ku bi hev re dike.

Sembolîzma Ruhanî û Mîstîk -Protagonîst bûyerên ku ji mantiqê derbas dibin, wan di warê di navbera rastî û metafîzîkî de bi cih dikin.

Avahiyên vegotinê yên ne-xêz- dem û cih şewazek çîrokbêjîyê ya xewnek ku ji strukturên romantîk ên kevneşopî diqete diafirîne.

Karakterên teqlîd -figurên wek jina li ser minareyê û Îsa bi xwe ne tenê şexs in, di heman demê de sembolên nakokiyên mezin ên felsefî û civakî ne.

Hêmanên mîtolojîk û olî – Şêzad Hesên kesayet û sembolên dîrokî û olî şirove dike û di çarçoveya hebûnê û siyasî ya kurdî de wateyeke nû dide wan.

Sîstema xeyalî ya Şêzad Hesên di van her du romanên de weke navgîneke bi hêz ji bo nîqaşkirina mijarên nasname, berxwedan û rewşa mirovî tê dîtin ku berhema wî di wêjeya nûjen a kurdî de bûye alîkar.

ENCAM

Di vê xebata xwe de bi navê “*Zimanê bêhişiyê di Romanên Şêrzad Hesên de*” ji aliyê teorî û pratîzekirinê ve em gehîştin van encaman:

- Jaques Lacan bi rêya ziman mirov şirove dike, dibêje her tişt zimanê binhişê mirov diyar dike. Bi rêya hêmaya wataya peyvê mirov dikare binhişê mirov diyar bike.
- Em fêr dibin (Ew, Îd, Xweya Bilind) ev her sê beş bi sê beşên din ên hiş (hest, pêş-hiş û bêhiş) re nayên berawirdkirin, lê wateya wan pir firehtir û berfirehtir e.
- Xebata Lacan rola sereke ya ziman aşkera dike ku hîn jî di psikanalîzê de tê şopandin. Bandora ziman li ser ramanê ew rê ye ku divê ferd ji bo bernamekirin û dagirkirina ramana kesê din bigire.
- Hiş, aliyekî girîng ê jiyana mirovan e. Ji ber vê yekê gelek lêkolîner û rexnegir li ser wê mijarê serê xwe êşandine û gelek nêrînên cuda li ser têgeh û pênaseya hiş û derûnnasiyê anîne ziman.
- Derûnnasî û edebiyat pêwendiyêke dûr û dirêj bi hev re heye û di sûdwegirtin û dewlemendkirina hem derûnnasî û hem jî psikolojiyê de rol listine.
- Aliyê psikolojîk bi giştî aliyek girîng û prensîbeke girîng a naveroka romanê ye. Gelek alî hene, ev alî rasterast bi pirsgirêkên kes û civakê ve girêdayî ne.
- Girêka hîskirina kêmasiyê li cem Freud kêmasiyên di seksê de vê girêkê çêdike, lê ji bo Adler mijar berfirehtir e û her cûre kêmasî vê girêka hestê kêmasiyê diafirînin. Helbet Adler bi xwe seqet û nexweş bû. Ji ber vê yekê teoriya wî ji dilê wî derket û ew li ser helbestvan û jêhatiyên xwe yên seqet kir.
- Lacan bi rêbaza xwe ya psikanalîzê, têgihîştina têgehên Freud hêsan kir. Ji wir, wî li ser nehişmendiyê wekî ziman bi rêya psikoanalîza bingehîn xebitî. Ji bo Lacan xwestek xwediyê pîvaneke nehişmendî ye û nehişmendî jî ziman û bingeha xwe heye. Bêhişmendî di psikolojiya mirovan de mekanîzmaya xwe heye û ev mirov kesek sembolîk e û bê bermahiyên hişmendiyê ye. Ev ziman dike rastiyeke hebûnî. Ji ber vê yekê têgeha xwestekê ya Lacan behsa xwesteka nehişmendiyê dike û xwesteka nehişmendî xema sereke ya psikanalîzê ye.
- Di romanên Şêrzad Hesên de sazûmana bêhişmendî ya ziman li ser çend astan kar dike. Ew perçebûn, çewisandin û daxwazên veşartî yên karakteran nîşan

dide û t kiliy n wan  n tevlihev bi h viy n civak ,  and    ol  re a kera dike. Roman n   zrad Hesen bi axaftineke per eb y , ziman  simbol k, vegotin n xewn   xeyalan   bikaran na veb jer n b bawer di der niya karakter n xwe de k r dikevin. Ziman ji bo  fadekirina hi   binehi mendiy  dibe am rek h zdar ku ji xwendevanan re nih r nek li kar n hundir n  n nasname, trawma   veguher na kesane dide. Avahiy n nehi mend  y n ziman bi v  away  k  ey n vegotin    temat k  n berhem n   zrad Hesen   dike   wan bi k rah    tevliheviya der n  dewlemend dike.

- Mijara wate   avahiya ziman di roman n   zrad Hesen de hatiye ravekirin.

ÇAVKANÎ

Himdadî Husên. (2007). *Dergehê Rexneya edebî ya Kurdî*. Çapxaneya Xanî.

Nasrullah Îmamî. (2018). *Prensîb û Rêbazên Rexneya Wêjeyî*. Çapxaneya Mukriyan.

Himdadî Husên. (2007). *Dergehê Rexneya Edebî ya Kurdî*. Çapxaneya Xanî.

Sejadî. (1978). *Dîwan asjadi*. Çapxaneya Bexda.

Charles Bressler. (2002). *Literary Criticism and its Schools-An Introduction to Theory*. Weşanxaneya Wezaretê Perwerdehiyê.

Charles Bressler. (2002). *Rexneya Edebî û Dibistanên Wê - Destpêkek ji bo Teoriyê*. Wezaretîya Perwerdehiyê.

Yusef Osman Mohammed. (2004). *Psychology*. Civatî, Çapxaneya Mukriyan.

Samko Mohammed. (2016) *Ciwanên Wêjeyî*. Çapxaneya Endîşa Silêmanî

Kerîm Şerîf Karaçetanî. (2007). *Psychology giştî, Çapxaneya gotar*.

Elî Tentawî. (2007). *Razî Daroon*. Çapxaneya jîn.

Sumaya Feysel Ehmed. (2023). *Di Romana Zryan Rehîm de Pîvana Psîkolojîk (Perwanî Be Şam)*.

Şukrî Ezîz, El-Mazî û Serdar Ehmed Gerdî. (2010). *Teoriya Wêjeyê*, Bergê 1. Çapxaneya Mêrdîn: Hewlêr.

Kovara Raman. (2011). *Nêrîna derûnî ya Îhsan Sabîr Seîd Li Diyardeya Cudabûn û Nakokîyê di Helbesta Kurdî de, Hejmar (171)*.

Helmet Bayaz Resûl. (2016). *Dîmena Derûnî di Çîrokên Şêzad Hesên de*. Zanîngeha Bexdayê: Koleja Perwerdeyê ya Îbnî Ruşd, Teza Masterê.

Bassam Qattoş û Mohammed Tatanî. (2011). *Deriyê Rêbazên Rexnekirina Hemdem*. Bergê 1. Çapxaneya Şivan.

Serdar Ehmed Gerdî. (2014). *Avakirina Wêjeya Hunerî di Helbesta Kurdî de (1970-1991)*. Weşanxaneya Serdem: Silêmanî.

- Şukrî Ezîz El-Mazî û Serdar Ehmed Gerdî. (2012) *Teoriya Wêjeyê. Çapxaneya Mukriyan.*
- Ezaldîn Îsmâil, (2012). *Tefsîr el-Nefsî el-Adab. Dar el-Oudî û Darul-Teqefah.* Beyrût.
- Mejd Mohammed el-Bekir el-Brazî. (1986). *Di Rexne û Edebiyata Hedîsê de.* Bergê 1. Çapxaneya El-Rasala el-Hedîs: Uman - Urdun.
- Horace / Hemîd Ezîz. (2005). *Hunera Helbestê.* Bergê 2. Çapxaneya Çewarçra: Silêmanî.
- Nesrullah Îmamî. (2018). *Pensîp û Rêbazên Rexneya Wêjeyî.* Çapa Yekem. Hewlêr.
- Rêbîn Xelîl Qadir. (1995) *Nivîsa Ebdullah Paşew ji Perspektîfa Rexneya Derûnî* Çapxaneya.Serdem.
- Şukrî Ezîz el-Mazî û Sardar Gardî. (2015). *Teoriya Wêjeyê.* Endîşa Silêmanî.
- Himdad Husên. (2010). *Deriyê Rexneya Edebiyata Kurdî ya Nû.* Berg 2. Çapxaneya Baz: Hewlêr.
- Rêbaz Ezîz. (2009). *Fêrbûna Serketî.* Çapxaneya Mukriyan: Hewlêr.
- Ezaddîn Ehmed Ezîz. (2014) *Prensîbên Psîkolojiya Giştî.* Mukriyan: Hewlêr.
- Himdad Husên. (2020) *Deriyê Rexnekirina Edebiyata Nû ya Kurdî.* Mukriyan: Hewlêr.
- Şukrî Ezîz El-Mazî û Serdar Ehmed Gerdî. (2015) *Teoriya Wêjeyê.* Endîşa Silêmanî.
- Narîn Siddîq Mam Kak Mîrxan. (2004). *Pêla Hişmendiyê di Çîrokên Nû yên Kurdî de (1970-1980).* Zanîngeha Bexdayê: Koleja Perwerdehiyê ya Eyn Ruşd. Teza Masterê.
- Şukrî Ezîz El-Mazî, Serdar Ehmed Gerdî. (2015) *Teoriya Wêjeyê.* Çapxaneya Endîşa
- Kerîm Şerîf Karaçetanî. (2008). *Çawaniya hewldan û amadekirina îmtîhanan.* Bergê 1. Çapxaneya Peywend: Silêmanî.
- Frang.S.Cabriz, Soran Xurmalî Behavioral. (2009). *Psychology ber bi lûtkeya bextewariyê.* Bergê 1. Çapxaneya Ganc: Silêmanî.
- Ezaddîn Ehmed Ezîz. (2014) *Prensîbên Derûnnasiya Giştî.* Çapxaneya Rojhilat. Hewlêr.
- Pêşrew Ebdullah. (1998) *Dibistana Derûnnasî di Rexneya Wêjeyî de:* Pêşeroj. Hejmar: 89.
- Evdil Ezîz Aqîq. (1972). *Di Rexneya Edebiyatê de.* Berg 2. Beyrût.

- Kerîm Şerîf Karaçetanî. (2007). *Derûnnasiya Giştî*. Bergê 2. Çayxana Hacî Haşim: Hewlêr.
- Amil Xelîl Bids.(2008) *Mesela di xwe-Analîzê de*. Çapxaneyê Serdem.
- Alfred Adler. (2008). *Zanîna Xwezaya Mirovan*, Sisodawd Ali, Tears Rizgar Mohammed. Bergê 1. Çaya Ciwan. Weşanxaneyê Renma. Silêmanî.
- Alfred Adler. (2008). *Zanîna Xwezaya Mirovan*. Sisodawd Ali, Tears Rzgar Mohammed, Berg. 1. Young Tea. Weşanxaneyê Renma: Silêmanî.
- Helmî El-Malicî.(2011) *Psîkolojiya Kesane*. Çapxaneyê Darel-Nimr.
- Bassam Qattos û Mohammad Tatani.(2013) *Dergehek ji Rêbazên Rexnesaziya Hemdem re*.
- Duane Schultz, W. Rebwar Ahmad(2009). *Adler and Individual Psychology*. Çapxaneyê jîn.
- Seîd Şemlo, W. Farnesk Rizgar Mohammed, Sido Daud Ali. (2010). *Schools and Theories of Personality Psychology*. Vol 1. Çapxaneyê Ganc: Silêmanî.
- El-Nabsî, W. Amanj Osman Hemad, Psîkolog Alfred Adler, G/Raman. Hejmar (27). 5 Îlon. 1998.
- Azad Hema Ebdullah. *Beşa Zarokxanê, Kolîja Xwendina Seretayî*. Zanîngeha Silêmanî: Herêma Kurdistanê.
- Jacques Lacan, Norbert Haas Übersetzer. (1978). *Die vier Grundbegriffe der Psychoanalyse (Das Seminar von Jacques Lacan. Buch 11) (Deutsch) Paperback*.
- <https://knwe.org/KU/Details/8090>
- Jan Lecht, *Fifty Great Contemporary Thoughts (From Forgery to Psamdernite)*. Werger: Mohsen Hekîmî. (1998). Weşanxaneyê Khajste. Çapa yekem.
- Şêzad Hesên. (2015). *Li ser Romana Şeva Dawî ya Daketina Îsa, Xwendina Pirtûka Sêyem*. 20ê Gulanê.
- Azad Ehmed Mehmûd. (2009). *Avakirina Ziman di Helbesta Kurdî ya Hevdem de*. Hewlêr.
- Sigmund Freud. (2005). *Ego and Ida, Yousef Osman Mohammed*. Çapa yekem. Çapa Navenda Lêkolînên Rewşenbîrî û Wêjeyî ya Nama. Hewlêr.

Sigmund Freud. (2005). *Ego û Ida, Yousef Osman Mohammed*. Çapa yekem. Çapa Navenda Lêkolînên Rewşenbîrî û Wêjeyî ya Nama. Hewlêr.

Roland Dalber. (1984). *Method of Psychological Analysis and the Freudian Doctrine*, Hafiz el-Cemali. Berg II. Weqfa Erebi ya Lêkolîn û Weşanê: Bexda.

Roland Dalber. (1984). *Method of Psychological Analysis and the Freudian Doctrine*. Hafiz el-Cemali. Vol. II. Weqfa Erebi ya Lêkolîn û Weşanê: Bexda.

Hevpeyvîn bi Şêrzad Hesên re.

Hevpeyvîn ligel Şêrzad Hesên Erbil 2006/5/27.

Hevpeyvîn ligel Şêrzad Hesên, Erbil 2006//5/27

Yûsif Osman Hemad. (2002). *Pîvanên Resim û Pirsgirêkên Psikolojîk G/Raman*. Hejmar 78.

Sabir Hemad. (2012). *Di Helbesta Kurdî ya Hemdem a Kurdistanê Jêrîn de Paxşan*. Çapxaneya Hacî Haşim: Hewlêr.

Kemal Ma'rûf. (2005). *Sembolan di Helbestên Şêrko Bêkas de*. Zanîngeha Selahedîn: Koleja Ziman.

Cemal Mîr Sadeqî û Mement Mîr Sadeqî. (2002) *Wazhnama Hunr Dastan Noisi*. Çapxaneya Mukriyan

Mazen el-We'r. (1988). *Pirsgirêkên Bingehîn Di Zimannasiya Nûjen de*. Çapa Yekem. Şam.

C.M. Bowra. (1960). *The Heritage of Symbolism*. New York.

C, Hezîran. (1926). *Cureyên Psikolojîk*, Tr. Ji. H. G. Baynes, New York.

Mihemed Hesên Ebdulêzîz. (1983). *Destpêka Zimannasiyê*. Çapxaneya Darel-Nimr.

Sigmund. Freud. (2005). Super ego, Çapxaneya Rehend Silêmanî.

Alfred Adler(2022) Wateya taktîka psîkolojiya jiyane Çapa Duyemîn. Çapxaneya Tehranê.

Kerîm Şerîf Karaçetanî. (2015). Psîkolojiya Giştî. Çapxaneya Serdem hewlêr.

Sigmund. Freud (2022). Nest (bêhişiyê) Navenda Rehend. Silêmanî.

Sigmund. Freud (2023) Nehişmendiya Freud. Navenda Rehend. Silêmanî.).

Helmî El-Malicî.(2015) *Psikolojiya Kesane*. Çapxaneyaya Darel-Nimr.

Ehmed Tofiq Hecazî. (2011) *Zimanzanî*. Çapxaneyaya Jiyan ya Silêmaniyê.

Helmî El-Malicî.(2011) *Psikolojiya Kesane*. Çapxaneyaya Darel-Nimr.

ÖZGEÇMİŞ (EK-13)

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı :.....
Uyruğu :.....
Doğum Tarihi ve Yeri :.....
Telefon :.....
Faks :.....
E-mail :.....

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora
Yüksek Lisans
Lisans

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
.....

Yabancı Dil

.....

Yayınlar

.....

Hobiler

.....

